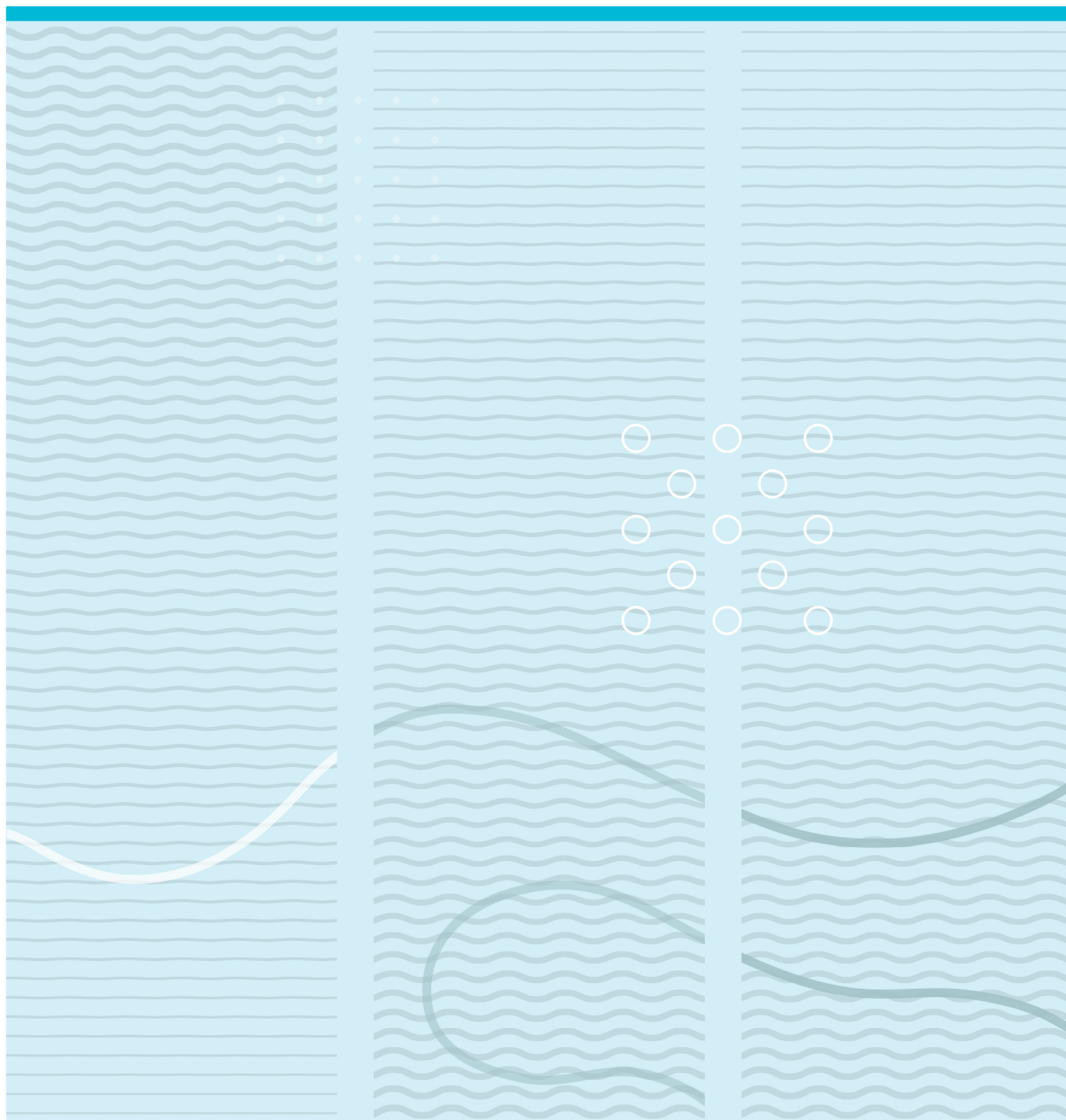

Elena Olonkin Swahn

Den arabiske våren

–En komparativ analyse av Tunisia og Egypt

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap
Institutt for historie, sosiologi og innovasjon
Postboks 235
3603-Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2016 Elena Olonkin Swahn

Denne avhandlingen representerer 50 studiepoeng

Sammendrag

Midtøsten og Nord-Afrika representerer den delen av verden som har hatt minst demokratisk utvikling. Regionen var utelukket fra Samuel P. Huntingtons formulering av den tredje demokratiseringsbølge, og fenomenet har følgende blitt kjent som ”arabisk eksepsjonalisme”. I demokratiseringsteorier har man lagt vekt på ulike aspekter som har forhindret Nord-Afrika og Midtøsten i å demokratiseres. Etter den arabiske våren i 2011 er det hensiktsmessig å ta en ny titt på disse teoriene. Er det mulig at disse teoriene blir mangelfulle i møte med dagens situasjon? Man ser i dag en veldig ulik utvikling i de landene som gikk gjennom revolusjonen i 2011, men i både Tunisia og Egypt velter man de aldrende presidentene og innledet en demokratisk transisjon. Men fem år etter revolusjonen ser det ut til at Egypt er på vei inn i et nytt autoritært styresett. Problemstillingen min er derfor som følger: Hvilke forutsetninger har Tunisia til å være nærmere en demokratisk utvikling i etterkant av den arabiske våren, i kontrast til Egypt som virker lenger unna en slik utvikling enn før revolusjonen?

En dybdeanalyse kreves for å kunne besvare en problemstilling med et slikt ekstensivt tema. Tilsynelatende har Egypt og Tunisia veldig mange likheter, men til tross for disse likhetene kan man også spore noen vesentlige ulikheter og det er disse som kanskje kan forklare den ulike utviklingen. Jeg har valgt å legge stor vekt på den historiske fremstillingen, og dermed har jeg også valgt å sammenligne noen sentrale kategorier jeg mener kan forklare hvorfor landene har beveget seg i to ulike retninger i etterkant av revolusjonene.

De viktigste funnene gjelder drivkreftene i revolusjonen og i overgangsperioden til et nytt styresett. Jeg argumenterer for at revolusjonens ulike utfall i de to landene langt på vei kan forklares som en følge av en ulik utvikling i sivilsamfunnet og arbeiderbevegelsen. Videre kan forskjellen også forklares ved å se på hvordan de islamistiske partiene, Ennahda og Det muslimske brorskap, har forholdt seg til demokratiseringsprosessen. På bakgrunn av komparasjonen mener jeg å kunne påstå at Tunisia har bedre forutsetninger for å konsolidere en demokratisk styreform enn det Egypt har hatt. Tunisia har i større grad innehatt noen demokratiske grunnstener i forkant av revolusjonen som har bidratt til denne utviklingen. Samtidig tar det mange år før man kan si at et stabilt regime er etablert, og Tunisia står i dag fremfor store interne utfordringer som potensielt kan sette den demokratiske transisjonen i fare.

Forord

Aller først må jeg takke min veileder, James Godbolt for uvurderlig hjelp. Det er takket være all din hjelp at det har vært mulig for meg å gjennomføre denne oppgaven. Selv om et studie på Nord-Afrika har representert et relativt nytt fagområde for oss begge, har du hele tiden hatt troen på at vi skal få det til. Mange var kanskje skeptiske til min noe ambisiøse plan, men du har hele tiden hatt tillit til at jeg skulle klare å dra dette i land. Den tiltroen du har vist meg har gitt meg selvtillit nok til å tørre å begi meg ut på en så omfattende oppgave.

Jeg må også takke min tidligere foreleser, Øyvind Wistrøm som satte meg på idéen i utgangspunktet. Det var også gjennom ditt fag at interessen for denne regionen ble vekket. Din lidenskap for Midtøsten og Nord-Afrika skaper entusiasme, og det er umulig ikke å bli engasjert i dine forelesninger. Synes fremdeles det er synd at vi ikke fikk til å treffes i Jerusalem, og håper at dette er noe vi kan få til en annen gang. Forhåpentligvis når det ikke er knivintifada.

Videre må jeg takke mammaen min, Kirstine Olonkin Førum og stefaren min Tommy Førum. Takk for at dere var mine reddende engler når jeg plutselig sto uten bopel i januar, for at dere åpnet deres hjem for meg, hunden min og de tre kattene mine. En spesiell takk til mamma, du er min klippe. Takk for omstendelig korrekturlesning og for at du har vært min privatsjåfør frem og tilbake til veiledning. Jeg må også rette en takk til mine søstre, mine herlige tantebarn og min svigerbror som har spredt glede og oppmuntring gjennom hele denne perioden. Jeg må også takke min onkel, Øystein Wemberg med innspill og verdifulle kontakter.

Mine medstudenter fortjener også en takk. Takk for deres oppmuntring og deres tiltro til min evne til å gjennomføre dette prosjektet. Spesielt takk til Awaz og Hengameh som gjorde metodeforelesningene overlembare.

Nøtterøy, 27.04.2016

Elena Olonkin Swahn

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	3
Forord.....	4
1. Innledning og metode.....	6
1.1 Innledning.....	6
1.2. Metode.....	8
2. Historisk bakgrunn.....	17
2.1 Tunisia.....	17
2.1.1 Tunisia som kolonistat.....	17
2.1.2 Frigjøring og konsolidering av den autoritære stat.....	22
2.1.3 Vår tid, amerikansk tilstedeværelse og globalisering.....	28
2.2 Egypt.....	31
2.2.1 Egypt som kolonistat.....	31
2.2.2 Frigjøring og konsolidering av den autoritære stat.....	34
2.2.3 Vår tid, amerikansk tilstedeværelse og globalisering.....	45
3. Den Arabiske Våren, veien til demokrati.....	48
3.1 Røttene til opprør.....	49
3.1.1 Tunisia.....	49
3.1.2 Egypt.....	50
3.2 Revolusjonene.....	53
3.2.1 Tunisia: Jasminrevolusjonen.....	53
3.2.2 Egypt: Vredens Dag.....	56
3.3 Komparasjon og analyse.....	60
3.3.1 Sivilsamfunnet og arbeiderbevegelsen.....	61
3.3.2 Islamistene.....	69
3.3.3 Regimets forfatning.....	75
4. Avslutning.....	83
4.1 Resultater fra komparasjonen og situasjonen i etterkant av 2013....	83
4.2 Konklusjon.....	89
Litteraturliste.....	92

1. Innledning og metode

1.1 Innledning

Den 17. desember 2010 i Sidi Bouzid i Tunisia tok Mohammed Bouazizi sitt eget liv ved å sette fyr på seg selv. Dette gjorde han i protest mot den trakasseringen og ydmykelsen han følte da han ble fratatt varene sine, og angivelig slått av en politikvinne. Hans handling skulle være katalysatoren som utløste en bølge av demonstrasjoner, opprør og etter hvert revolusjoner i hele regionen. Som en konsekvens av dette forlot Tunisias president Zine el Abidine ben Ali landet den 14. januar 2011. Slik hadde den tunisiske befolkningen klart å velte sin mangeårige autoritære leder, og den 11. februar led den egyptiske presidenten Hosni Mubarak samme skjebne. Landene kunne dermed innlede en transisjon til demokrati.

Den arabiske verden var utelukket fra Samuel P. Huntingtons fremstilling av den tredje demokratiseringsbølge, faktisk har regionen representert den delen av verden som har hatt minst demokratisk utvikling (Møller & Skaaning, 2013, s. 85-86). I den forbindelse har det vært snakk om en "arabisk eksepsjonalisme". Det har vært en debatt om hvorvidt regionen i det hele tatt er i stand til å danne demokratiske institusjoner. Spørsmålene og teoriene rundt temaet har blitt formulert på basis av ulike karakteristika som har blitt tillagt enten befolkningen, kulturen, eller religionen. "Den arabiske befolkningen er passiv"; "de har en kultur med autoritære ledere"; og "islam er inkompatibelt med demokrati" er eksempler på slike teorier. På den måten har det oppstått en forestilt dikotomi mellom den muslimske, arabiske verdenen og demokratidannelse. Masatoshi Kisaichi påstår at denne dikotomien har i stor grad overskygget all diskusjon på temaet om demokratisering i regionen (Kisaichi, 2006). Når Francesco Cavatorta skrev kapittelet "The Middle East and North Africa" i 2009 kom han med en ganske dystre prognose for demokratisering i regionen. Han konkluderer med at islamisme som en respons på fattigdom og undertrykkelse, vestlig dominans i verdenssystemet, og mangel på institusjonaliserte utløp for politisk dissens, er medbringende faktorer til radikaliserings. I sammenheng med de regionale utfordringene mener han at det er vanskelig å se hvor demokratiske reformer skal utvikles ut ifra (Cavatorta, 2009, s. 336-337).

Når den arabiske våren brøt ut i 2011 kom det som en overraskelse på resten av verden, nettopp på bakgrunn av disse prognosene. Selv forskerne med lang erfaring innenfor forskning på sosiale bevegelser i Midtøsten og Nord Afrika, Joel Beinin og Frédéric Vairel kunne ikke forutsi de opprørske bevegelsene. På bakgrunn av nettopp dette er temaet interessant, nemlig “utbruddet av det uforventede” (Beinin & Vairel, 2013). Derfor er det også et behov for å ta en ny titt på teoriene, blir de utilstrekkelige i møte med situasjonen i regionen i dag? Opposisjonelle bevegelser var ikke noe nytt for styresmaktene i de ulike landene. Det som var nytt var at opposisjonen kom fra uventet hold. Det var ikke islamister som sto bak, men vanlige folk som krevde brød, frihet, rettferdighet og verdighet.

I 2011 snakket man om sannsynligheten for at verden nå var vitne til en fjerde demokratiseringsbølge, men måneder etter revolusjonsutbruddet avfeiet man at det var tilfelle. Det var få land som så ut til å komme styrket ut av de voldsomme demonstrasjonene. Monarkiene Marokko og Jordan innførte noen reformer, men beholdt sine styresmakter. I Libya og Syria utviklet revolusjonene seg til borgerkriger, men i disse landene ble også revolusjonene avbrutt av utenlandsk intervensjon. Tunisia og Egypt skilte seg derfor ut ved at demonstranter klarte å felle sine autoritære ledere og de militære institusjonene valgte å ikke intervenere. Dermed kunne det innledes til en transisjon til demokrati i landene uten at konfliktene eskalerte. Men fem år etter at revolusjonene brøt ut har situasjonen i Tunisia og Egypt utviklet seg i to forskjellige retninger. Der Tunisia i dag ser ut til å være på vei til å konsolidere et demokrati, virker Egypt lenger unna enn noensinne. Min problemstilling er derfor: hvilke forutsetninger har Tunisia for å være nærmere en demokratisk utvikling i etterkant av den arabiske våren, i kontrast til Egypt som virker lenger unna enn før revolusjonen?

For å kunne besvare problemstillingen og analysere et postrevolusjonært samfunn som vi i dag er vitne til i Egypt og Tunisia, er vi avhengige av å inkorporere det individuelle lands historie inn i analysen. Kanskje det er i historien vi kan finne underliggende årsaker og mulige forklaringer på hvorfor situasjonen er slik den er per dags dato, og hvorfor demokratisering virker så utfordrende på landene. Ligger det noen politiske, kulturelle eller historiske forutsetninger for at Tunisia har innledet en demokratisk transisjon og ikke Egypt? Dannelsen av et demokrati oppstår ikke i et tomrom, separert fra historien. På bakgrunn av dette har jeg valgt å tildele en relativ stor del av oppgaven

til en historisk fremstilling av landenes utvikling fra kolonitiden frem til utbruddet av revolusjonene. Men å arbeide med et så ekstensivt tema innebærer også at man må foreta avgrensninger. Avgrensning er også et nødvendig verktøy for å kunne foreta en komparasjon. Ut ifra arbeidet med historiefremstillingen ble det etter hvert tydelig hvilke emner som vil være hensiktsmessige å utføre en komparasjon av. Ut ifra kategoriseringen har datamaterialet blitt håndterbart, samtidig opplever jeg at noen av de vesentlige ulikhetene mellom landene ligger innunder nettopp de valgte kategoriene. De vesentlige ulikhetene som kanskje forklarer hvorfor landene i dag er i så ulike tilstander.

1.2 Metode

Dette er en tverrfaglig samfunnsvitenskapelig oppgave, hvor jeg har valgt å legge spesiell tyngde på den historiske delen. Samfunnsvitenskapens mål er å frembringe gode, veldokumenterte beskrivelser av den sosiale virkeligheten. Vi ønsker å forklare og forstå menneskelige fenomener. Oppgaven prøver ikke å si noe generelt om demokratisering, heller ikke å danne nye demokratiseringsteorier. Målet med oppgaven er heller å tilby en kritikk til de eksisterende og etablerte teoriene, og premissene til disse da de oppleves som overgeneraliserte. Målet er å bidra til utvikling av nye teoretiske rammeverk for forskning på demokratisering i denne regionen. På bakgrunn av dette har jeg derfor valgt bort å foreta en kvantitativ analyse. Å abstrahere datamaterialet på et nivå som en kvantitativ analyse krever, medfører at man mister noe av det spesiell og unike ved det sosiale fenomenet. Kvantitative studier er velegnede for å oppnå en breddeforståelse av et fenomen, men har derimot problemer med kontekst og historisitet.

For å besvare en slik omfangsrik problemstilling som jeg har valgt mener jeg at det har vært behov for en kontekstuell dybdeanalyse. Derfor har også valget for metode falt på en kvalitativ, intensiv casetilnærming. Den kvalitative metoden er velegnet for å studere den empiriske kompleksiteten i det sosiale fenomenet. I dette tilfelle vil det sosiale fenomenet som forskes på være den arabiske våren og demokratidannelse. Der den kvantitative metoden i større grad er en nomotetisk tilnærming, med ønske om generaliserbarhet, er den historiske, kvalitative metode ideografisk. Den ideografiske vitenskap ønsker å forklare og forstå individualiteten og særegenheten til forskningsobjektet. Derfor har jeg også valgt å foreta en komparativ analyse.

Komparative studiers hensikt er først og fremst å utvikle forklaringer. I dette tilfelle vil komparasjonen være av ulike institusjoner i casene Tunisia og Egypt. En komparativ analyse av land mener sosiologen Melvin Kohn kan være spesielt nyttig nettopp for å generere, teste og videreutvikle teorier (Kohn, 1987). Tverrnasjonal komparasjon gjør gjerne at man blir oppmerksom på fenomener og institusjoner som gjerne tas for gitt i den nasjonale historien. Komparasjon er en av de eldste metodene både historikere og samfunnsvitere har benyttet seg av fordi den er nyttig for å avdekke forskjeller og likheter blant annet mellom nasjoner og revolusjoner. På denne måten kan metoden bidra til å peke på studieobjektets særegenhet, og samtidig bevare den historiske intergriteten (Møller, 2015, s. 55).

Komparativ metode

Komparasjon fremstår som en litt udefinerbar metode, men den avgrenses gjerne til å være egnet til å beskrive og forklare likheter og forskjeller i samfunnsmessige betingelser, og deres utfall på makronivå (Ellingsæter, 2010). John Stuart Mill var en av de som prøvde å formulere en metodologi for komparasjonen. Han formulerte to metoder, den maksimale overensstemmelsens metode og den maksimale forskjellens metode. Ved overensstemmelsesmetoden benytter man seg av to undersøkelseobjekter som er svært ulike, og dermed søker likheten mellom disse. Ved forskjellsmetoden benytter man seg av objekter som er så like som mulig, og dermed prøver å avdekke de avgjørende ulikhetene til tross for deres likheter (Kjeldstadli, 1992, s. 258-259). Kohn vil si at strategiene kan differansieres ut ifra forskningens resultater. Der man har funnet likheter i de landene man studerer kan man i større grad ignorere forskjellene mellom kulturen, politikken og de historiske omstendighetene. Derimot når man avdekker ulikheter mellom landene så må man ta hensyn til det særegne, det idiosynkratiske som utgjør landenes sosiale enhet (Kohn, 1987). Strategiene kan også kombineres, og kan dermed bidra til å forklare variasjonene ved å se på både likhetene og ulikhetene samtidig. Kohn vil likevel argumentere for at forskjellsmetoden krever et mer eksplisitt hensyn til den historiske, kulturelle og politiske egenarten til landene.

Å analysere forskjeller vil Kohn si at er en utfordring. Dette sier han fordi han mener at når man avdekker forskjeller mellom land, er det vanskeligere å avdekke den faktiske bakenforliggende årsaken til ulikheten, enn ved likheten (Kohn, 1987). Når man avdekker likheter burde man ifølge Kohn fokusere på de sosiale strukturene som er felles for studieobjektene. Når man avdekker ulikheter har man ikke den samme

muligheten. Derfor må man også stille seg spørsmål om det man foretar en komparasjon av faktisk er av en slik størrelse at det er mulig å sammenligne. Spørsmålet er om studieobjektene er ekvivalente til hverandre slik at ulikhetene ikke forekommer på bakgrunn av at man har valgt ut usammenlignbare objekter. Dette problemet peker på spenningen mellom den nomotetiske og den idiografiske tilnærmingen, hvor likt må noe være for faktisk å kunne foreta seg en fornuftig komparasjon. Jørgen Møller vil si at den makrokausale analyse er den beste metoden for å bygge bro mellom tilnærmingene (Møller, 2015, s. 58-59).¹ I sosiale fenomener er det aldri mulig å etablere generelle lover på bakgrunn av at vi aldri har to helt like fenomener. Men de kan likevel være så like at vi i et visst omfang klarer å sammenligne de. Tverrnasjonal komparasjon innebærer bruk av systematisk sammenlignbar data fra flere land (Kohn, 1987). I denne oppgaven har valget for land falt på Tunisia og Egypt. Disse har blitt valgt ut på bakgrunn av flere argumenter. Landene deler relativt like politiske, sosiale og kulturelle karakteristika. I likhet med Marc Blochs prefererte metode ligger Tunisia og Egypt i geografisk nærhet, de har relativt like økonomiske systemer og begge landene har en relativt homogen muslimsk kultur (Gül, 2010). Ved utbruddet av revolusjonene var begge landene styrt av hegemoniske, autoritære regimer. Og i begge landene valgte militæret å ikke intervenere i opptøyene, slik at demonstrantene med suksess kunne velte sine autoritære presidenter. På denne måten mener jeg at landene innehar tilstrekkelig med likheter som gjør dem mulig å sammenligne.

Kohn vil også påstå at tverrnasjonal komparasjon er en fleksibel metode fordi den har fordelen av å kunne sammenligne flere aspekter innenfor det analytiske rammeverket som landet utgjør (Kohn, 1987). Uansett må man tenke på hvilke sider ved studieobjektet man vil legge vekt på fordi man ikke har anledning til å sammenligne alt. I denne oppgaven er landene studieobjektene, derfor har jeg også valgt å legge vekt på de ulike landenes historiske bakgrunn. Videre har jeg operasjonalisert landene ved å analysere dem ut ifra ulike institusjoner. Valget falt dermed på sivilsamfunnet og arbeiderorganisasjonene; de islamistiske partiene; og regimets forfatning, hvor underkategoriene er henholdsvis militæret, den økonomiske situasjonen, og den geopolitiske situasjonen. Denne operasjonaliseringen skal ikke forstås som om jeg

¹ Møller benytter seg av begrepet *makrokausale analyser*, som han låner fra Theda Skocpol. Denne tilnærmingen bruker systematiske sammenligninger av historiske tilfeller til å teste eksisterende teorier. Hun kaller også denne tilnærmingen for komparative historiske analyser (Møller, 2015, s. 58-59).

dermed separerer institusjonen fra sin nasjonale kontekst. Ønsket har heller vært å prøve å vise hvordan de sosiale institusjonene er sterkt tilknyttet sin nasjonale kontekst. Hvordan har disse institusjonen utviklet seg annerledes i de to landene, og hva har dette å si for den ulike utviklingen vi har sett i etterkant av revolusjonene? For eksempel ville ikke det egyptiske militæret fått sin form hvis ikke det hadde blitt etablert i nettopp Egypt. I en samfunnsvitenskapelig forskning må man alltid være seg bevisst at studieobjektet ikke eksisterer i et vakuum, men i et sosialt rom. Og i dette sosiale rommet vil også studieobjektene interagere med hverandre. Problemet når man avdekker ulikheter vil også derfor være at det kan være vanskelig å identifisere aspektet ulikheten har forankring i (Kohn, 1987). Med dette mener jeg at det kan være vanskelig å si hva som former hva. Er det kulturen eller historien som former institusjonen, eller er det for eksempel den geopolitiske situasjonen. Eksempelvis har det egyptiske militæret mye lengre røtter enn det tunisiske. Har kanskje deres lange historie *større* forklaringskraft på hvor betydelig institusjonen har blitt, enn det Egypts mangeårige konflikt med Israel har av forklaringskraft?

Problemene og utfordringene den komparative metode tilbyr må håndteres på en tilfredstillende måte. Her må den samfunnsvitenskapelige forskeren gå tilbake til den hermeneutiske tilnærmingen og den hypotetisk-deduktive tilnærmingen. Den hermeneutisk tilnærmingen vil si at målet med forskningen er å forstå menneskelige handlinger, den hypotetisk-deduktive forsøker å årsaksforklare handlingene. Der den komparative metoden har en forklaringsambisjon, må man når man forsker på sosiale fenomener også benytte seg av fortolkningen. Uansett vil en naturvitenskapelig årsakstenking ikke være ønskelig i en historiefremstilling, da man i en slik fremgangsmåte mister konteksten. Viktigheten av kontekst og historisitet ligger i kjernen for å belyse og forstå hvorfor Tunisia og Egypt har fått ulike utfall etter den arabiske våren. Å fremstille en klok historisk fortelling krever at man forener den subjektive, forstående forskeren og den objektive, metodiske og rasjonelle argumentasjonen. Dette er i tråd med Max Webers kjente begrep *Verstehen*, nemlig at faget innebærer en meningsfull forståelse. Forståelsen er tilknyttet tolkningen, og i samfunnsvitenskap henger dette sammen med kildene man velger å benytte seg av.

Litteratur

Å skrive samfunnsvitenskapelig forutsetter relevante og gode kilder. Godt empirisk grunnlag kreves også av en god komparasjon. Hva som er gode kilder er alltid en

vanskelig diskusjon, derfor må man alltid utøve kildekritikk når man forsker. Man kan også argumentere for at man bør ha flest mulig kilder, for å kunne belyse problemstillingen på en mest mulig sannferdig og grundig måte. En av de største utfordringene er derfor å finne tilgjengelige kilder som er gode nok til å benyttes for å besvare problemstillingen. I denne oppgaven er det hovedsaklig benyttet tekster, da i form av historiske avhandlinger eller annen litteratur som angår temaet mitt. Litteratur som hovedkilde byr på noen utfordringer. Man vil ikke alltid finne litteratur som omtaler fenomenet på samme måte. All litteratur vil være påvirket av fagtradisjonen de er skrevet inn i. Med dette mener jeg at de for eksempel kan være skrevet med ønske om teoriutvikling, eller de kan ha et ønske om å være en historisk empirisk avhandling. Dette kan gjøre komparasjonen utfordrende fordi man derfor alltid må være bevisst på at man fremdeles foretar en komparasjon av noe som er sammenlignbart, at studieobjektene fremdeles er av relativt likt format. For eksempel er mye av min litteratur historiske avhandlinger om landene. Litteraturen her har vært utfordrende på bakgrunn av to aspekter. For det første finnes det generelt ganske mye mer litteratur om Egypt, enn det det gjør om Tunisia. Dette har selvfølgelig bakgrunn i flere ting, men mye av årsaken er fordi Egypt har representert en større viktighet i formidlingen av denne regionens historie. Der historieskrivning handler om å fremstille fortidige hendelser som har betydning for mennesker, vil for eksempel temaer som krig ta en naturlig stor plass i historiefremstillingen, nettopp fordi dette berører så mange. Egypt har i denne forbindelse en relativt brokete fortid, da landet har vært deltager i ganske mange kriger i motsetning til Tunisia. For det andre betyr også dette at historieskrivningen har tatt en annen form. Der man om Egypt kan finne mange makrohistorier, har historieskrivningen om Tunisia i større grad vært mikrohistorier. De historiske avhandlingene om Tunisia har "hatt plass" til de mindre hendelsene som angår for eksempel sivilsamfunnets oppblomstring under Bourguiba. I Egypt har dette vært vanskeligere å finne fordi temaer som Nassers politikk, krigføring og Israel har tatt større plass og er i den forbindelse av større viktighet.

Mye av min litteratur omhandler demokratidannelse. Demokratiseringsteorier i forkant av den arabiske våren har tidvis vært svært preget av den "arabiske eksepsjonalismen", og demokratidannelse i seg selv er knyttet til den vestlige verdens politiske tanke (Kisaichi, 2006). Det å derfor plassere den arabiske verdenen inn i en slik kontekst, å analysere ut ifra et slikt utgangspunkt er utfordrende. Den samme utfordringen møter

man når man snakker om teorier om sosiale bevegelser og politiske mulighetsstrukturer, da dette vanligvis oppstår i et demokrati.² Når et slikt sosialt fenomen oppstår i et autoritært styresett blir disse teoriene utfordret, og trenger dermed bearbeiding. Artikkelsamlingen som Joel Beinin og Frederic Vairel har redigert, har derfor blitt uvurderlig for min forståelse av sosiale bevegelser i denne regionen.³ Da blant annet fordi de utfordrer ideen om politiske mulighetsstrukturer, og heller legger frem den opplevde kollektive trusselen som drivkraft for bevegelser i disse landene (Beinin & Vairel, 2013, s. 9). De ønsker derfor å videreutvikle de klassiske teoriene. De uttrykker at det er viktig for å forstå sosiale bevegelser i den arabiske verdenen at man anerkjenner konteksten bevegelsene oppstår i, og at denne konteksten ofte vil være annerledes enn i den vestlige verden.⁴

Man vil alltid i historieforskning etterstrebe primærkilder, men hva er egentlig primærkilder i samtidshistorie? Primærkilder betegnes gjerne ved at det er kilden som ligger nærmest det sosiale fenomenet i tid. Fordi oppgaven prøver å belyse et såpass nytt fenomen, nemlig den arabiske våren og påfølgende demokratiseringsprosesser, har dette vært både tilfredstillende og utfordrende.⁵ Jeg har blant annet benyttet meg av noen internettkilder på bakgrunn av at disse gjerne er av nyeste dato. Tenketanken Muftah er et eksempel. Ved bruk av denne kilden har jeg alltid forsøkt å finne andre uavhengige bekreftende kilder. Samtidig etterstreber denne nettsiden å kunne tilby en annen vinkling enn det man vanligvis finner i litteraturen om denne regionen. Den konvensjonelle litteraturen, både den intellektuelle og journalistiske diskursen, har sentrert seg rundt landenes kultur definert ut ifra islam, at kulturen har en sterk antimoderniseringskomponent. Og at den arabiske verden er “unikt utsatt” for irrasjonell politisk radikalisme, autoritært lederskap og terrorisme (Beinin & Vairel,

² Politisk mulighetsstruktur defineres som aspekter av et regime som tilbyr politiske utfordrere både åpninger for å fremme sine krav, men også trusler og begrensninger som advarer dem mot å fremme disse kravene (Tilly & Tarrow, 2015, s. 49).

³ Dette inkluderer alle artiklene jeg har benyttet i oppgaven som Beinin har forfattet. Han har lenge arbeidet med sosiale bevegelser i denne regionen (spesielt Egypt). Han har til sammen forfattet ni bøker på temaer som omhandler arbeidere, bønder og minoriteter i regionen (Beinin & Vairel, 2013).

⁴ Dette sier de på bakgrunn av at sosiale bevegelser i Nord-Afrika og Midtøsten oppstår i autoritære stater, i motsetning til de som har forekommet i den vestlig verden. Samtidig mener de også at sosial kontekst vil være viktig for bevegelser i den vestlige verden, og har blitt noe underspilt i teorier om sosiale bevegelser (Beinin & Vairel, 2013, s. 6-13).

⁵ Jeg påstår her at det er et nytt tema på bakgrunn av at det finnes lite teorier på hvordan demokratidannelse i denne regionen foregår. Det er derimot ikke slik at demokratiske tendenser er noe nytt, noe jeg vil utdype i forbindelse med Tunisias, kanskje bedre, forutsetninger for demokratisering enn Egypt.

2013, s. 1). Muftah ønsker således å kunne presentere litteratur som legger vekt på andre temaer om denne regionen som er underrepresentert i den konvensjonelle litteraturen. En lignende utfordring møter man ved bruk av nyhetsartikler nettopp fordi nyhetsmediet eksisterer i en sosial og politisk virkelighet, og de dermed ikke bedriver en ren rapportering av sosiale hendelser. De konstruerer en virkelighet som gir mening for, og vekker interesse hos leseren (Hodgetts & Chamerlain, 2014). Når denne virkeligheten konstrueres i en slik diskurs som jeg nevner ovenfor, så representerer ikke alltid det den empiriske virkeligheten. Samtidig kan nyhetsartikler også være nyttige, da de kanskje er tendensiøse, og dette kan fortelle oss noe om den sosial virkeligheten nyheten er konstruert i. Selvfølgelig krever en slik avdekkelse et spesielt kritisk blikk.

At det i oppgaven forskes på et relativt nytt tema preger også litteraturen fordi man foreløpig for eksempel ikke kan konkludere med at man er vitne til transisjoner til demokratier i den arabiske verdenen. Det er for prematurt å konkludere med dette. Samtidig foreligger det mye litteratur, på regionen; på demokratisering; og på den arabiske våren. Men hva som er holdbar og troverdig litteratur krever ofte også litt distanse for å kunne vurderes. For eksempel var det i månedene etter revolusjonene stort fokus på at det ble brukt sosiale medier som mobiliseringsmiddel. Dette er ikke feil da sosiale medier ble hyppig brukt. Samtidig skal man kanskje ikke overspile viktigheten av disse heller. Sosiale bevegelser og omstridt politikk i autoritære land innebærer for aktivistene å utsette seg selv for spesielt mye risiko, derfor kreves det også gjerne sterkere insentiver for å gå ut i gatene og demonstrere. Mobilisering krever således en sterkere personlig forbindelse mellom mennesker enn det et virtuelt nettverk kan tilby (Della Porta & Diani, 2006, s. 114-134). Man kan snakke om sosiale medier som midler for å oppnå et mål, men ikke som årsaken til opprøret.

Samtidig krever en slik overordnet oppgave som dette også at man har tillit til at den foreliggende forskningen er god forskning. Enhver samfunnsvitenskapelig oppgave krever uansett en dialog med litteraturen, i spennet mellom empirien og teorien. Her har også den kvalitative metoden et fortrinn fremfor den kvantitative, nettopp fordi den er så fleksibel. Gjennom å foreta en innholdsanalyse av litteraturen har det blitt tydelig hvilke aspekter som ville ha størst forklaringstygde i forhold til min problemstilling. Kategoriene for komparasjonen har således blitt formet i takt med gjennomgangen av all litteraturen, og den tillater også at man foretar seg en analyse under hele prosessen

(Schreier, 2014). På denne måten kan man jobbe systematisk uten å miste hele konteksten.

Begrepet demokrati

I problemstillingen stiller jeg spørsmål hvorvidt Tunisia er nærmere en demokratisk utvikling enn Egypt er, i etterkant av den arabiske våren. Derfor ser jeg nødvendigheten av å spesifisere nettopp hva som ligger i et slikt begrep. Et politisk regime defineres ut ifra et sett av institusjoner og strukturer for makt, tilgjengeligheten på makt og hvordan makt utøves. Det politiske regimet defineres ut ifra hvordan relasjonen er mellom de styrende og de styrte (Szmolka, 2015). Man kan si at politiske regimer stammer fra to grener, demokratiske og autoritære regimer. Disse deler man gjerne inn i fire underkategorier, fullverdig demokrati; ufullstendig demokrati; pluralistisk autoritære regimer; og avlukkede autoritære regimer. Det er vanlig å definere et demokrati ut ifra at det innebærer politisk pluralisme, politisk konkurranse og deltagelse. Implisitt betyr altså dette at det eksisterer mer enn et politisk parti; at politiske valg er frie, konkurrerende, periodiske og rettferdige; at det er allmenn stemmerett til voksne kvinner og menn; og at det eksisterer forskjellige og alternative kilder til informasjon (Morlino, 2011, s. 32). Et demokrati innebærer altså ikke bare hvordan et samfunn styres, men hvordan samfunnet deltar i styringen (Omri, 2015). I et autoritært regime derimot begrenses denne deltagelsen. Det autoritære regime begrenser politisk pluralisme, men også enkeltindividets autonomi og frihet (Szmolka, 2015). Dette medfører som regel også en begrensning på muligheter for politiske handling, om dette så er i en reell eller i en oppfattet politisk mulighetsstruktur. Autoritære stater begrenser derfor muligheten for sosiale bevegelser (Kienle, 2012). Tunisia og Egypt har blitt definert som restriktive, hegemoniske pluralistiske autoritære regimer. Det innebærer at politisk konkurranse er begrenset til det hegemoniske styrende partiet. Det tillates andre politiske partier, men disse vil aldri få tilgang til makt ved at maktrotasjon ikke forekommer (Szmolka, 2014).

I dette ligger kanskje også skillet mellom det som kunne forblitt en sosial bevegelse og det som ble til en revolusjon. Beinin og Vairel legger frem et alternativ til den politiske mulighetsstrukturen, nemlig den opplevde kollektive trusselen. En sosial bevegelse vil som oftest arbeide for en spesifikk sosial gruppering, mens revolusjonen er per definisjon en tvunget styrting av regjering gjennom massemobilisering for sosial rettferd (Goldstone, 2014, s. 4). I den autoritære arabiske verdenen var den kollektive trusselen nettopp dette, endemisk mangel på sosial rettferd. En revolusjon kan kun

forekomme når statslederen blir svekket, og eliten eller militæret stiller seg på sidelinjen av revolusjonen. Med dette bakteppe kan vi si at vi var vitne til revolusjoner i både Tunisia og Egypt. En revolusjon defineres også ved at det innebærer en endring i styresett og en endring i de politiske institusjonene, men dette innebærer ikke nødvendigvis en overgang til et demokratisk styresett.

En demokratisk bølge er ifølge Samuel P. Huntington en gruppe av transisjoner fra ikkedemokratiske regimer til demokratiske regimer som oppstår i en spesifikk periode, og som utgjør betydelig flere transisjoner enn de som går i den andre retningen i løpet av den samme perioden (Szmolka, 2015).⁶ På bakgrunn av denne definisjonen kan man avkrefte at vi var vitne til en demokratiseringsbølge i 2011. Men vi er likevel nødt til å se på demokratisering som en prosess med “åpen slutt”. Det vil si at alle demokratiseringsprosesser og transisjoner er unike, og man kan ikke ha en teleologisk oppfatning av at det alltid vil bli et demokrati som sluttresultat. I en analyse av demokratisering må man ta stilling til tid, timing, rekkefølgen av sekvenser og identifiseringen av denne politiske mulighetsstrukturen (Morlino, 2011, s. 19-21). På bakgrunn av dette er det viktig å presisere at landene som er objekt for denne oppgaven er i en prosess og kan derfor ikke regnes som demokratier på en god stund. Vi kan ikke forvente at landene fem år etter revolusjonen vil innfri alle kriteriene som tillegges et fullverdig demokrati. Problemstillingen går ut på om Tunisia derimot er nærmere en demokratiseringsprosess enn det Egypt er. Kanskje noe av det viktigste i denne oppgaven er å identifisere hva demonstrantene gikk til opprør for i 2011; var det sosial rettferd? Eller kanskje det viktigste er å identifisere om landene hadde noen demokratiske institusjoner i forkant av revolusjonene? Et demokrati kan nemlig bygges videre på slike grunnstener. I analysen av en demokratiseringsprosess kan det være spesielt nyttig å identifisere disse grunnstenene som øker sannsynligheten for at en demokratiseringsprosess lykkes (Haerpfer, Bernhagen, Inglehart, & Welzel, 2009b, s. 4).

⁶ Samuel P. Huntington har vært en av de fremste forskerne når det kommer til forskning på demokratisering. Og den mest vanlige måten å forske på demokratisering som skjer i en internasjonal prosess har blitt konseptet med demokratiseringsbølger (Berg-Schlosser, 2009). Huntington skilte mellom tre demokratiseringsbølger, og to reverserende bølger.

2. Historisk bakgrunn

Å analysere den arabiske revolusjonen som en demokratiseringsprosess uten å ta hensyn til dens historiske røtter vil være en mangelfull analyse. I en region preget av årevis med religiøse og politiske konflikter, undertrykkelse, og utenlandske intervensjoner er man vitne til en kompleksitet som ikke kan avdekkes alene ved å se på den nasjonale situasjonen i 2011. I tidligere forskning på demokratisering i regionen har man sett at fokuset gjerne ikke har vært på regionens kolonihistorie og avkoloniseringshistorie, heller ikke på regionens opplevelse av den kalde krigen (Salem, 2013). Det er derfor viktig å studere dette fenomenet i lys av den historiske konteksten den har forekommet i, for kanskje der å avdekke noen nye innfallsvinkler til teoridannelse om demokratisering i Midtøsten og Nord-Afrika. Jeg ønsker derfor i dette kapittelet å gjøre rede for egyptisk og tunisisk historie som jeg mener har betydning for å forstå hvorfor vi fikk en revolusjon i 2011, men også hvorfor situasjonen i de to landene i dag er veldig ulike. Jeg ønsker å finne ut om det tidligere har vært noen demokratiske tendenser i disse landene, og om dette da har noe å si for dagens utvikling hvor Tunisia virker nærmere et demokrati enn Egypt.

Jeg velger her å dele historien inn i tre deler; Tiden under kolonistyre, tiden under den kalde krigen, og moderne tid hvor vi ser en økende globalisering i verdenssamfunnet. Jeg vil ta for meg hvert av landenes individuelle historie, for så å benytte meg av denne historien for å analysere opprøret og forstå den politiske situasjonen vi var vitne til etter revolusjonen. Jeg vil i denne redegjørelsen ha fokus på den politiske historien. Hvilke politiske strømninger har det vært i disse landene, og hvilke vendepunkt er med på å forklare disse strømningene?

2.1 Tunisia

2.1.1 Tunisia som kolonistat

Den franske politikken i kolonistatene skulle baseres på en assimilering av lokalbefolkningen, innbyggere i det franske riket skulle være franskmenn.⁷ Selv om

⁷ Assimilasjon: en politikk ført av Frankrike som handlet om å gjøre den innfødte befolkningen i koloniene mest mulig lik den franske befolkningen. Angår språk, kultur, religion, verdsett etc (Said, 2003, s. 244-246).

dette var ideen bak fransk imperialisme, var dette et ideal de sjelden klarte å følge opp. Arabiske tunisiere var ikke et unntak. Under det franske protektoratet hadde araberne og jødene i Tunisia et begrenset borgerskap, den katolske befolkningen var foretrukket av kolonistene. I et forsøk på å danne allianser med andre katolske grupper i Tunisia som kunne bidra til å styrke franskmennene i kampen for å beholde landet mot andre interessenter, søkte de til den katolske minoriteten fra Malta. Favoriseringen av katolikker ble svært tydelig i det juridiske systemet. Arabiske muslimer og jøder fikk beholde sitt religiøse rettsvesen, sharialovene og halakha, men skulle de komme i konflikt med en katolsk europeer var det fransk jurisdiksjon som gjaldt.⁸ Europeeren ville som oftest få forrang til den arabiske eller jødiske motparten. For de tunisiske jødene opplevdes dette som et overgrep, og dette medførte et økt behov for å bli behandlet som likeverdige til sine katolske naboer. Mange jøder søkte derfor i denne perioden om fransk statsborgerskap. Antisemittisme var allerede på dette tidspunktet en aktiv faktor i det europeiske samfunnet, og få jøder fikk innvilget statsborgerskap. Likevel hadde allerede denne jødiske bevegelsen skapt store splittelser innad i den tunisiske befolkningen, og en dyp kløft ble skapt mellom jøder og muslimer (Perkins, 2014, s. 50-52).

Lovverket var ikke det eneste som ble endret som konsekvens av fransk imperialisme. De franske koloniene skulle fungere som økonomiske institusjoner til støtte for moderlandet, og infrastrukturen ble bygd for europeisk produksjon. Reguleringen av de økonomiske institusjonene var til fordel for de europeiske bosetterne, og de eksisterende tunisiske institusjonene ble knust av det franske protektoratet. Eksempelvis ble landområder kjøpt opp og fordelt til kolonistene som insentiver for å øke den franske populasjonen, og som konsekvens var det et fåtall tunisiere som hadde egne landområder. Tunisiske bønder jobbet nå som leilendinger på jord som tidligere hadde tilhørt tunisiere (Hazbun, 1994; Perkins, 2014, s. 52-53). Samtidig hindret denne ordningen handel mellom de ulike arabiske nasjonene og mellom arabiske handelsmenn, slik at et tidligere handelsnettverk forsvant. I etterkant viste det seg at det etterlot det postkoloniale samfunnet økonomisk sårbart. I andre industrier, som jernbane og gruvedrift fikk tunisiere heller ikke delta økonomisk. Ansett som inkompetente og

⁸ Sharilover: Islamsk lov utledet av Koranen og Profetens sunna (praksis). Ikke nedskrevet, og er derfor fortolkninger av Koranen av islamske lærde (Vogt, 2016). Halakha: Jødisk lov utledet av Toraen, læren om religiøse forpliktelser. Ikke nedskrevet, men fortolket fra ulike deler av Toraen av ulike rabbinere opp gjennom historien (Groth, 2015).

upålitelige ville de europeiske aksjeholdere sjelden ansette en arabisk tunisier (Perkins, 2014, s. 66).

Diskrimineringen av den tunisiske befolkningen skapte grobunn for forakt og opposisjonelle følelser ovenfor kolonistene. Den desintegrerende funksjonen til den franske politikken medførte antikoloniale bevegelser innad i det tunisiske samfunnet, og den tunisiske nasjonalbevegelse ble dannet. De viktigste politiske bevegelsene gikk i fire forskjellige ideologiske retninger representert ved Jeunes Tunisiens; Destour; Neo-Destour; og arbeiderbevegelsen Confederation Generale des Travailleurs (CGT).

Jeunes Tunisiens var et politisk parti bestående av høyt utdannede tunisiske muslimer, utdannet på franske universiteter. Deres tankegang gikk ut på å reformere Tunisia fra innsiden ved hjelp av franske tankesett og reformer, men med et muslimsk bakteppe, og slik bevege seg bort fra kolonistytret. Problemet til denne gruppen var at selv om de høstet stor støtte blant den muslimske befolkningen i begynnelsen, var de ikke representative for den tunisiske befolkningen da gruppen tilhørte en liten elite. Etter voldelige opptøyer i 1911, som kolonistene antok at Jeunes Tunisiens sto bak, ble lederne av partiet sendt i eksil og all politisk aktivitet hindret (Hazbun, 1994; Perkins, 2014, s. 75-78). Politisk aktivitet sto derfor på stedet hvil i Tunisia frem til etter 1.verdenskrig og Jeunes Tunisiens klarte aldri å etablere seg i det tunisiske samfunnet igjen. Men som en konsekvens av tunisisk deltakelse i krigen på fransk side, og mangel på anerkjennelse som en suveren stat ved fredskonferansen i Versailles, vokste den tunisiske nasjonalismen ytterligere (Perkins, 2014, s. 82-83).

Det nasjonalistiske partiet Destour var, i motsetning til Jeunes Tunisiens, imot all fransk innflytelse. I tråd med sin samtid plasserte Destour seg ideologisk sett i en panarabisk fløy, noe som hadde stor utbredelse i Nord-Afrika og Midtøsten.⁹ Destour besto i mindre grad enn Jeunes Tunisiens av franskutdannede muslimer, men besto likevel av høyt utdannede menn. Lederskapet i Destour besto av en høyt respektert elite av det tunisiske samfunnet, som alle hadde opplevd et tap av makt, formue og prestige som konsekvens av protektoratets politikk. Deres ønske var å gjenopprette den

⁹ Panarabisme: en ideologi som har forankring i troen på en samling av alle arabiske land, tett knyttet til arabisk nasjonalisme. Mener at arabere er forent under et felles språk, felles kultur, felles historie og felles religion. Uttalt mål å distansere seg fra vestlig imperialism og kolonistytrene (Butenschøn, 2008, s. 400-403).

klasseinndelingen som eksisterte før franskmennene kom, og dermed ta tilbake sin opprinnelige makt (Hazbun, 1994). Partiet inngikk en uformell allianse med den tunisiske Beyen med garanti om støtte til monarkiet, noe som ikke falt i god jord hos protektoratets styre.¹⁰

Kolonistenes reaksjon var en innføring av en rekke politiske reformer som i sitt virke styrket protektoratets grep rundt Tunisia. Blant disse reformene var den viktigste den som gjaldt stemmeberettigede i protektoratets styre, hvor kravene for å kunne ha en stemme ble utformet slik at den franske befolkningen på 54 000 fikk 44 representanter, mens den muslimske og jødiske tunisiske befolkningen på til sammen 1.915 000 fikk kun 18 representanter (Perkins, 2014, s. 88). I sammenheng med innføringen av Morinaudloven, som tillot alle ikke-franske tunisiere å erverve seg fransk statsborgerskap, fungerte disse reformene som bensin på Destours politiske bål (Perkins, 2014, s. 89-90). Loven ble ansett som et assimilieringsmiddel for å underminere den tunisiske og muslimske identitet. Et fransk statsborgerskap ville fjernet den tunisiske muslimen fra sharialovverket, noe de færreste var interessert i. Reformene av 1922 har i etterkant blitt ansett av historikere som startpunktet for de nasjonalistiske strømningene som skulle kulminere i den tunisiske frigjøringen i 1957 (Andersen, 2012).

Morinaudloven førte også til at den tunisiske arbeiderbevegelsen kom på banen, da et fransk statsborgerskap tilsa at arbeideren ville kunne kreve høyere lønn. Både Jeunes Tunisiens og Destour kjempet for likelønn, men som representanter for en tunisisk elite hadde disse partiene lite gehør blant den tunisiske arbeiderklassen. Arbeiderbevegelsen var formet etter europeiske prinsipper, og den første aktive arbeiderorganisasjonen i Tunisia var den franske CGT. Da denne organisasjonene promoterte europeiske arbeidere fremfor tunisiere, også i møte med Morinaudloven, økte misnøyen blant tunisierne. Dette kulminerte i et arbeideropprør i 1924 (Hazbun, 1994). Destour støttet dette, og en økende konflikt mellom arbeiderne og CGT førte til etableringen av en selvstendig tunisisk arbeiderorganisasjon Confederation Generale des Travailleurs Tunisiens (CGTT) (Perkins, 2014, s. 90-91). CGTT under lederskap av en tidligere

¹⁰ Bey: Tyrkisk tittel for leder, de semiautonome statene under det ottomanske imperiet fikk beholde sine regenter. Beyen fikk også beholde sin tittel under franskmennenes styre, men dette var mer et politisk verktøy enn noe annet, da han ikke satt med noe reell makt (Perkins, 2014, s. 7).

politikere, Mohammed Ali fra Destour, arrangerte i denne perioden en rekke streiker og demonstrasjoner som ofte førte til sammenstøt med politiet. Denne økende radikaliseringen falt ikke i god jord hos ledelsen i Destour og heller ikke i protektoratets styre, og bevegelsen ble slått hardt ned på og lederne fengslet. Selv om dette var en kortvarig bevegelse, var den likevel viktig for den tunisiske arbeiderklassen, som med dette fikk en forståelse av viktigheten og slagkraften til grasrotbevegelser. I stedet for å benytte statlige institusjoner som middel for forandring, så man nå betydningen av sosiale bevegelser. Med denne organisasjonen fikk man en kombinasjon av nasjonalisme, antikolonialisme og arbeiderbevegelse. Den ble dermed et forbilde for andre nordafrikanske bevegelser i sin samtid (Hazbun, 1994).

Selv om CGTT avsluttet sitt virke med sine ledere i fengsel, fortsatte deres arbeider videre inn i krigsårene, da med det nye navnet Union Generale des Travailleurs (UGTT). UGTT var tidlig ute med å arbeide for tunisiske arbeideres rettigheter i protektoratet, og markerte seg allerede på dette tidspunktet som en viktig komponent i den tunisiske frigjøringsbevegelsen (Omri, 2015). Organisasjonen høstet også stor støtte i det nye nasjonalistiske partiet Neo-Destour (Hazbun, 1994). Under ledelsen av Habib Bourguiba, et tidligere Destourmedlem, ble dette partiet etablert som en reaksjon på Destours passivitet til arbeiderbevegelsen. Dette partiet besto også av høyt franskutdannede tunisiere, men de var yngre og med en økende ungdomsgenerasjon i Tunisia fikk de større oppslutning enn Destour. En grunn kan være at Neo-Destour var mer progressive enn moderpartiet, og i motsetning ønsket de å etablere en massebevegelse som inkluderte de lavere sosiale klassene, med ledelse av et svært sentralisert hierarkisk system under Bourguiba. Dette var spesielt essensielt for å forstå deres suksess. Mellomkrigstiden representerte en periode med dårlig økonomi i Tunisia, og Neo-Destour klarte å organisere seg slik at de hadde forgreininger langt inn i alle samfunnslag. Allerede før frigjøringen hadde Neo-Destour etablert nærmest et gjensidig avhengighetsforhold til blant annet arbeiderbevegelsen, men også til økonomiske eliter innad i det tunisiske samfunnet mot å motta politisk og økonomisk støtte (Hazbun, 1994). Neo-Destour mottok denne støtten fordi de ble ansett som det eneste tunisiske alternativet som var organisert nok til å massemobilisere den tunisiske befolkningen og dermed bekjempe protektoratet. Og denne taktikken var dermed det som førte til at Neo-Destour var det eneste politiske partiet som besto etter kolonialismen og 2.verdenskrig.

2.1.2 Frigjøring og konsolidering av den autoritære stat

I kjølvannet av andre verdenskrig var det sterke nasjonalistiske bevegelser i hele regionen, og Tunisia var ikke et unntak. Kampen for frigjøring fra de europeiske stormaktene eskalerte, det store spørsmålet var hvordan det skulle gjennomføres på best mulig måte. De politiske grupperingene i Tunisia hadde store uenigheter angående dette. I tråd med det internasjonale miljøet oppstod det splid mellom de nasjonalistiske og kommunistiske miljøene innenriks i Tunisia. Med Bourguibas retorikk om den tydelige kløften mellom den importerte politikken til kommunistene og tradisjonelle tunisiske verdier var det Neo-Destour som skulle stå igjen seirende (Perkins, 2014, s. 115). Men det var ikke bare uenigheter utenfor Neo-Destours lokaler. Innad i partiet hadde det oppstått en stor splid mellom de to store aktørene i partiet, Salah ben Yusuf og Habib Bourguiba.

Spliden mellom mennene gikk ut på hvordan Tunisia skulle gjenoppbygges innenfra for å klare overgangen fra et fransk protektorat til en suveren stat. Etter krigen søkte Bourguiba støtte til Tunisia på den internasjonale arena, hvor han selv dro til Egypt for å være nærmere hovedkvarterene til Den Arabiske Liga (Perkins, 2014, s. 115).¹¹ Med en pågående kamp i Palestina var fokuset til ligaen imidlertid ikke på det arabiske Nord-Afrika, og Bourguiba rettet blikket til Europa og Nord-Amerika. Dermed var det kun ben Yusuf som oppholdte seg i Tunisia. Han påtok seg oppgaven med å styrke partiet. Arbeiderbevegelsen UGTT holdt fast ved sin støtte til Neo-Destour da de mente at arbeidernes frigjøring avhang av landets frigjøring og Neo-Destour var det eneste politiske alternativet som sto i opposisjon til det franske styret. Dette ble spesielt viktig ved monarken Moncef Beys dødsfall og den politiske balansen i landet ble stående på vaklende grunn. Beyens koalisjon sto nå uten ledelse, og Neo-Destour og ben Yusuf så en anledning til å hente inn stemmer i kampen for frigjøring fra Frankrike. Ben Yusuf og Moncefs koalisjon var alle store tilhengere av det politiske og ideologiske islam, noe Bourguiba mislikte. Da Bourguiba ønsket et mer sekulært og vestligvendt parti, var ben Yusuf tankesett mer i tråd med en panarabisk og panislamsk ideologi som fant støtte i

¹¹ Den Arabiske Liga: Grunnlagt i kjølvannet av 2. Verdenskrig. Hovedsete i Kairo. Ligaens mål er å fungere som en samlande institusjon for den arabiske verden, for å bidra til at de skal beholde sin suverenitet og selvbestemmelsesrett (Leerand, 2009).

den arabiske og muslimske verden (Perkins, 2014, s. 120-123).¹² Da Bourguiba returnerte fra sin mislykkede misjon tilbake til Tunisia i 1949, ble han møtt med et parti som nærmest hadde blitt kuppet av partifellen ben Yusuf. Et parti som hadde fått et økende preg av islam og panarabisme. Likevel var majoriteten av partiet fremdeles sekulære, og med Bourguibas nasjonale kampanje for å gjenoppta sin direkte kontakt med befolkningen var det ingen tvil om hvem som skulle stå igjen som leder for Neo-Destour (Perkins, 2014, s. 123).

Inn i 1950-årene var den overskridende ideologien arabisk nasjonalisme.¹³ Med et politisk bilde som bestod av ettervirkningene av krigen i Palestina i 1948 og frigjøringskrigen i Algerie ble den tunisiske kampen for frigjøring nå intensivert. En bølge av demonstrasjoner og streiker i opposisjon til kolonistene og monarkene feide over den arabiske verden. Bourguiba valgte derfor å føre en politikk for samtale og samarbeid med Frankrike, for å unngå en konflikt som den man så i Algerie.¹⁴ En økende frustrasjon og frykt blant det tunisiske folk førte likevel til mange voldelige sammenstøt mellom tunisiere og franskmenn (Perkins, 2014, s. 129). FN foreslo en forhandling mellom partene, men Frankrike mente dette ikke var et internasjonalt problem, og det skulle løses internt. En av ”løsningene” var å ta livet av den prominente grunnleggeren for arbeiderbevegelsen UGTT, Farhat Hached, men dermed klarte franskmennene å skape martyren som nasjonalistbevegelsen trengte (Omri, 2015; Rogan & Nyquist, 2011, s. 340). Neo-Destour og UGTT besvarte handlingen med å gi støtte til de voldelige demonstrantene, noe som eskalerte konflikten. Med landet på kanten av borgerkrig så til slutt ikke Frankrike, som hadde en pågående krig i Algerie, annet valg enn å innvilge Tunisia sin selvstendighet. Men Frankrike ønsket likevel å beholde sine interesser i landet, og mente at de ble best ivaretatt av monarken Amin Bey, etterkommeren til Moncef Bey. Beyen ville beholde sin posisjon som forhandler mellom franskmennene og nasjonalistene, men med den karismatiske Bourguiba ved forhandlingsbordet tok det ikke lang tid etter frigjøringen før monarkiet ble avskaffet. Ansett for å være kollaboratør til franskmennene, i tillegg til Bourguibas retorikk om at

¹² Panislamisme: en religiøspolitisk ideologi som omhandler en fornyelse av islam og samling av alle verdens muslimer under én kalif (Vogt, 2014).

¹³ Arabisk nasjonalisme: Nasjonalistisk ideologi som opphøyet arabisk sivilisasjon, språk, kultur etc. Ønsker en forening av de arabiske landene, men gjerne da som suverene stater. Skiller seg derfor fra panarabisme som ønsker én enkelt arabisk stat (Rogan & Nyquist, 2011, s. 168-169).

¹⁴ Frigjøringskrigen i Algerie var en svært brutal krig, med ekstensiv bruk av tortur og vold på den algeriske befolkningen. Begge parter i krigen benyttet seg av slike metoder. Krigen i seg selv varte i hele 7 år, fra 1954 til 1962 (Rogan & Nyquist, 2011, s. 372-382).

makten skulle ligge i befolkningen, førte til Beyens abdikasjon i 1957. Bourguiba ble den selvstendige nasjonens første president (Perkins, 2014, s. 135-137; Rogan & Nyquist, 2011, s. 342).

Med Bourguiba endelig ved førersetet var det nå spørsmål om hvordan han skulle beholde denne makten, og samtidig modernisere landet. I etterkant av frigjøringen hadde den nye staten noen utfordringer. Et nytt sosialt og politisk system skulle utformes. Hvordan skulle de europeiske politiske modellene og ideologiene tilpasses de allerede eksisterende sosiale og kulturelle båndene? I sin samtid fremstod Neo-Destour som et parti som potensielt kunne frembringe et demokratisk styresett i Tunisia, med viktige forutsetninger som at landet ble oppfattet som en historisk politisk og sosial enhet. Med et relativt homogent samfunn som sammen hadde stått opp mot den franske makten, og med Bourguibas uttalte begeistring for europeiske demokratiske prinsipper så det en stund ut til at det skulle dannes et demokrati i Nord-Afrika (Moore, 1962).

I sin nye posisjon innførte Bourguiba mange nye demokratiske reformer, både på den religiøse, den sosiale og den økonomiske fronten. Bourguiba kjørte en hard linje mot religionen, da han ønsket å begrense dens rolle i samfunnet. Han startet med å begrense noen av de funksjonene de muslimske institusjonene hadde hatt. Blant annet avskaffet han sharialovverket og innførte flere progressive lover som fremmet likestilling. Den viktigste loven var den som het Personal Status Code. Den gikk ut på å gi kvinner mer rettigheter med spesielt hensyn til de lovene som begrenset kvinner i sharialovene, som for eksempel polygami, rett til skilsmisse, selvbestemt abort og krav om tillatelse fra kvinnen før inngåelse av ekteskap (Noueihed & Warren, 2012, s. 80-81). I tillegg oppfordret han kvinner som jobbet i offentlig sektor til å kvitte seg med *hijaben*.¹⁵ Neo-Destour etablerte også en kvinneorganisasjon som hadde som hovedfokus å utdanne kvinner, hovedsakelig i rurale områder, om deres nyvunne rettigheter (Perkins, 2014, s. 142-143). Han igangsatte store utdanningsreformer som var modellert etter vestlige prinsipper og idealer istedet for det tradisjonelle muslimske. Bourguiba introduserte med det et lovverk og et sosialt system av vestlig karakter. Det som ble kalt *bourguibisme* ble et uttrykk for et moderne, åpent samfunn som respekterte individuell frihet og sosial rettferd (Bishku, 2013; Moore, 1962).

¹⁵ Hijab: henvisning til kvinners tildekking av håret med et slør. Betyr tildekking, anstendig kledning for kvinnen (Utvik, 2011).

Alt dette ga fremtidshåp for den nye nasjonen, og Tunisia fremsto som et foregangsland for de andre arabiske nasjonene som akkurat hadde blitt frigjort fra koloniene. Men alle var ikke like fornøyde med disse reformene. Den religiøse politiske fløyen som tidligere var ivaretatt av ben Yusuf ble nå sterkt undertrykt av Bourguibas sekulære politikk. Og disse reformene var ikke det eneste som skulle irritere den religiøse, konservative fløyen. Bourguibas nære bånd til europeiske tankesett førte til en vestligvending under den kalde krigen, i tillegg til hans uttalte misnøye ovenfor Nassers panarabiske retorikk sank Bourguibas popularitet blant den konservative fløyen. Bourguiba hadde også et heller upopulært standpunkt da det gjaldt opprettelsen av Israel. Selv om han prinsipielt støttet palestinerne sak, mente han at de arabiske statene måtte akseptere Israels eksistens og FNs delingsplan fra 1947 (Butenschön, 2008, s. 345). Etter krigen i 1967 utbrøt det store demonstrasjoner i det tunisiske samfunnet i protest mot presidentens gode relasjon til Israel (Bishku, 2013; Perkins, 2014, s. 148-149).

Bourguibas vestligvending åpnet også opp for å motta økonomisk støtte fra USA for å bidra til en modernisering av landet (Perkins, 2014, s. 150). Denne støtten var på langt nær nok for den tunisiske økonomien som hadde blitt sterkt redusert etter at franskmennene forlot landet, og landet slet i de tidligste årene etter frigjøringen. Med en økende befolkning og en treg økonomisk utvikling økte også fattigdommen (Moore, 1962; Perkins, 2014, s. 149-151). Dette førte til at partiet nå gjorde en helomvending fra sin tidligere nasjonalistiske ideologi til det som skulle bli omtalt som Neo-Destour sosialisme, partiet byttet dermed navn til Parti Socialiste Destourien (PSD). Dette skulle bety en sterk økonomisk planlegging, og slik begynte partiets innstramming av de nasjonale organisasjonene. Konturene til et autoritært styresett kunne allerede nå anes. PSD mente, i likhet med flere andre arabiske eliter, at et sterkt sentralisert statsapparat med utvidet makt og sterk kontroll var den beste metoden for å gjenoppbygge selvbestemmelsen over landet (Hazbun, 1994). Med en tiårsplan skulle PSD vende om den tunisiske økonomien, og oppgaven ble gitt Ahmad ben Salah. Tiårsplanen innebar at all jordbruk ble underlagt statlig styring, industri hvor kolonister hadde investert ble nasjonalisert og flere andre grep ble tatt for å heve landets BNP. Målet var at landets BNP skulle ha en årlig økning på 6% de neste ti årene, men seks år etter implementeringen av planen sto veksten på kun 3,3% (Perkins, 2014, s. 151-159). Ben Salah mottok selv mye kritikk for sin politikk, men hans nærhet til Bourguiba skjermet

han fra sanksjoner. Derimot da tiårsplanen viste seg å ha feilet totalt, og det gikk rykter om korrupsjon og vanstyre, ble ben Salah arrestert og planen forlatt i 1969 (Perkins, 2014, s. 149-159).

Partiet hadde likevel ingen intensjoner om å gi opp makten av den grunn, og Parti Socialiste Destourien ble i alle henseender staten selv. Som det eneste partiet som hadde overlevd undertrykkelsen fra kolonistene var partiet overbevist om at sitt patriarkalske statsapparat, med landsfaderen Bourguiba som leder, var det rette for Tunisia (Moore, 1962). Partiet mente at deres maktmonopol var det eneste som kunne stå som garantist for Tunisias selvstendighet, og paradoksalt nok den tunisiske befolkningens frihet. Det var bare slik de kunne konsolidere et "sant" demokratisk samfunn, hvor deres ansvar etter hvert kunne avta, og Tunisias befolkning kunne nyte deres frihet og politiske rettigheter (Moore, 1962). Det var likevel noen som våget å uttale seg opposisjonelt til disse tankene, en av de var PSD-politiker Ahmad Mestiri. Han var spesielt kritisk til ben Salahs politikk. I etterkant av den mislykkede tiårsplanen krevde Mestiri en større grad av transparens i det politisk systemet og en institusjonell kontroll av presidentmakten. Mestiri ble kastet ut av landet, og Bourguiba fremsto som enda mer aggressiv (Perkins, 2014, s. 160-163). PSD gikk dermed i en enda mer autoritær retning. Deres bevisste begrensing av politisk pluralisme og stadig mer ekstensive apparat av reguleringer og kontroll førte til en politikk som lignet mer på et autoritært, korporativistisk system, og enda mindre på et fritt demokrati (Hazbun, 1994). I 1975 valgte den tunisiske nasjonalforsamling å tildele Bourguiba tittelen som president for livet, og med det var all opposisjon utelukket fra all politisk deltagelse.

Generalstreiken i 1978 skulle være første tegnet på at Bourguibas styre var på vei til å falle. Med det feilede sosialistiske eksperimentet til ben Salah ble det i stedet innført en liberalistisk politikk for å redde landets økonomi. I denne overgangen opplevde Tunisia et økende antall arbeiderstreiker som følge av utålmodighet i vente på velstand, og UGTT trakk seg mer og mer vekk fra PSD. Arbeiderstreikene kulminerte i en generalstreik arrangert av UGTT, og datoen var satt til 26. Januar. Den nasjonale streiken eskalerte til å bli en bølge av voldelige sammenstøt mellom demonstranter og politi, et uvisst antall demonstranter ble drept og hundrevis fengslet (Perkins, 2014, s. 168). Dette feilede arbeideropprører viste hvor ustabil og desentralisert UGTT faktisk var. Som konsekvens av dette innså PSD at de måtte stramme inn organisasjonen, det

gjorde de ved å erstattet hele styret med personer som var lojale til regimet (Omri, 2015).

Dette falt ikke i smak hos den tunisiske befolkningen, og man ble vitne til en oppblomstring av sivilorganisasjoner i landet som skulle motvirke denne autoritære trenden. Blant disse organisasjonene var Ligue Tunisiennes des Droits de l'Homme (LTDH, Den Tunisiske menneskerettighetsorganisasjon), og en av hovedmennene bak denne organisasjonen var den tidligere PSD-politikeren Mestiri (Perkins, 2014, s. 167-168). Menneskerettighetsorganisasjonen var den først av sitt slag i den arabiske verden, og i Tunisia arbeidet den først for arbeiderrettigheter. Samtidig med etableringen av denne organisasjonen etablerte Mestiri også det politiske partiet Mouvement des Démocrates Sociales (MDS), selv om PSD i utgangspunktet nektet å anerkjenne gruppen.

På den andre politiske fløyen fikk man også en oppblomstring. Inspirert av den iranske revolusjonen dukket den islamistiske bevegelsen Mouvement de la Tendance Islamique (MTI) opp, med Rachid Ghannushi som grunnlegger. Gruppen ønsket å blåse liv i de muslimske verdiene igjen som under Bourguiba ble sterkt undertrykt, samtidig ønsket de å presse styresmaktene til å gjøre noe med den mislykkede økonomiske politikken. Gruppen var en uttalt forkjemper for demokratiet, og var dermed den første islamistiske bevegelsen som var det.¹⁶ Men Bourguiba var på dette tidspunktet ikke spesielt interessert i demokratisering, så i løpet av det første leveåret til MTI, ble 500 av dets medlemmer arrestert (Noueihed & Warren, 2012, s. 86).

I tillegg til denne økende politiske opposisjonen til PSD, oppsto det en økt forakt for Bourguiba blant den fattige tunisiske befolkningen. Da matvareprisene doblet seg i 1984 som konsekvens av lånebegrensninger innført av Det internasjonale pengefondet (IMF), så man igjen en bølge av demonstrasjoner (Beinin, 2011). Disse ble også slått hardt ned på av politiet og militæret, og tusenvis av sivile ble drept og såret i sammenstøtene.

¹⁶ Den tunisiske islamistiske bevegelsen skiller seg her fra Det muslimske brorskapet. Ghannushi var mer influert av den muslimske filosofen Malek Bennabi som implementerte islamisme og sharialover inn i en demokratisk diskurs. I motsetning til den egyptiske islamismen som i større grad har vært influert av Sayyid Qutb som mente at demokratiet var en imperialistisk institusjon (Cavatorta & Merone, 2015).

Disse hendelsene sammenlagt førte til at PSD gjennomførte noen tiltak for å undertrykke den opposisjonelle stemningen. Et av tiltakene var å gjeninnsette general Zine el Abidine ben Ali i sin tidligere posisjon som styrer for nasjonal sikkerhet, en rolle han hadde fått sterk kritikk for under generalstreiken i 1978. Et av ben Alis mål var blant annet å undertrykke den politiske opposisjonen, og da viktigst var MTI. Utover 80-tallet så man dermed en økt undertrykkelse av politisk opposisjon. Mestiri, grunnleggeren av MDS, og Ghannushi, grunnleggeren til MTI, ble begge arrestert, sammen med flere av sine partifeller. Ghannushi ble anklaget for terrorisme, og ble derfor dømt til døden. I frykt for at dette skulle føre til dannelsen av en martyr, overbeviste ben Ali Bourguiba om at Ghannushi ikke kunne bli drept. Selv om Bourguiba respekterte denne avgjørelsen, førte hans aggressive styremåte til at PSD vurderte om han ikke lenger var i stand til å styre landet. I 1987 ble Bourguiba derfor ansett som uegnet til å ivareta landets interesser som følge av sykdom, og ben Ali overtok som president ved det som ble omtalt som et ublodig kupp (Durac, 2013; Perkins, 2014, s. 178).

2.1.3 Vår tid, amerikansk tilstedeværelse og globalisering

For å symbolisere en ny tid, og nytt lederskap, byttet PSD navn til Rassemblement Constitutionnel Démocratique (RCD), og ved deres første samling ble det klart at ben Ali var partiets og landets suverene leder. Noe av det først ben Ali gjorde ved sin tiltredelse var å åpne landet opp for politisk pluralisme. Ved å slippe ut politiske fanger, som Ghannushi, og tillate hjemkomsten til opposisjonelle som var blitt sendt i eksil under Bourguiba skulle ben Alis presidentskap representere noe annet enn Bourguibas autoritære stil. Selv om ben Ali var en uttalt motstander av den islamistiske opposisjonen, mente han at det var lettere å holde styr på de hvis de ble anerkjent som politiske aktører (Perkins, 2014, s. 188-194). I forbindelse med det inngikk ben Ali noen kompromisser ved å anerkjenne den arabiske og muslimske kulturarven til Tunisia, og dermed tillatte at bønnerop ble kringkastet på radioen. Men landet forbød fremdeles politisk partier som var assosiert ved navn til religionen, og MTI byttet dermed navn til Ennahda.¹⁷ Selv om alle de politiske partiene nå var tillatt å stille til valg, var det tydelig at RCD med sine 80% av stemmene ved valget i 1989 fremdeles sto urokkelig som leder av landet. Men individuelle kandidater tilknyttet Ennahda

¹⁷ Ennahda kan oversettes til renessanse, eller reform (Perkins, 2014, s. 194).

mottok 15% ved dette valget, og hadde dermed markert seg som en reel opposisjonell kraft (Durac, 2013; Perkins, 2014, s. 195). Disse valgresultatene prøvde Ennahda å bruke til sin fordel, ved å presse regjeringen for kravet om anerkjennelse som politisk parti. Dette ble de nektet, og Ghannushi søkte eksil til Frankrike, mens hans partifeller fortsatte kampanjer mot regimet. Dette bidro til at ben Ali styrket sin posisjon ved å proklamere seg selv som statens beskytter mot religiøs sjåvinisme. Samtidig styrket han relasjonen til sine vestlig allierte som fryktet oppblomstringen til det politiske islam som de hadde vært vitne til i Iran, Algerie og Egypt (Durac, 2013).¹⁸

Ben Ali ønsket å styrke sin relasjon til de andre arabiske landene, i motsetning til Bourguiba, og spesielt da den arabiske halvøy som med sine oljepenger kunne gjøre investeringer i Tunisia. Men med Iraks invasjon av Kuwait i 1990 ble relasjonene forsuret. Ben Ali nektet å støtte Saudi Arabia i sin kamp for å slå ned invasjonen, og han støttet heller ikke Irak. Men han mente likevel at interne arabiske konflikter burde løses internt (Perkins, 2014, s. 197). Ben Alis vestlige allierte så ikke blidt på dette, og ved utbruddet av Gulf-krigen i 1991 begynte ben Alis passivitet å irritere den tunisiske befolkningen også. USA kuttet sin økonomiske støtte til landet med flere millioner, og i Tunisia oppsto det flere pro-irakiske opptøyer.

Med denne politiske uroligheten steg ben Alis frykt for en radikaliserings av islamistene. Under anklager for å ha planlagt et mord på ben Ali og for å ha planer om å styrte regimet, antas det at nærmere 25 000 mennesker ble arrestert, sendt i eksil, torturert eller “forsvant” fordi de ble anklaget for å være Ennahda sympatisører (Perkins, 2014, s. 235). Partiet ble igjen forbydd, og Ghannushi ble dømt in absentia til livstid. Med den aksjonen slo regimet effektivt ned på all reell opposisjon. I etterkant ble all politisk aktivitet som ble ansett som en trussel mot regimet undertrykt gjennom strenge kontrolltiltak, og politiske aktører som var ansett som farlige ble arrestert (Durac, 2013). Kampanjen for å slå ned Ennahda skulle stå igjen i historien som et av de verste overgrepene utført av regimet mot befolkningen. I frykt for å møte samme skjebne som Ennahda godtok de andre partiene et system som tillot dem å være lovlige, men uten å kunne representere en reell utfordrer til RCD. Da Moncef Marzouki, en av lederne i

¹⁸ De politiske islamistiske bevegelsene jeg her henviser til er henholdsvis Ayatollah Ruhollah Khomeinis shia-islamistiske revolusjon i Iran i 1979; Det sunni-salafistiske partiet Front Islamique du Salut i Algerie som ble opprettet i 1989; og Det muslimske brorskap som har vært aktive i Egypt siden 1928, og den islamistiske jihadgruppen som tok livet av den egyptiske presidenten Anwar Sadat i 1981.

menneskerettighetsorganisasjonen LTDH meldte seg som kandidat ved valget i 1994, ble han nektet å stille og ben Ali sto uten motkandidat (Durac, 2013; Perkins, 2014, s. 200).

I årene som fulgte fikk landet enda sterkere autoritære trekk. Ben Ali selv hadde blitt like mektig som Bourguiba var. I et økende globalisert samfunn var ben Ali avhengig av å bevare stabiliteten i landet, og med mange politiske motstandere var metoden å stramme grepet rundt befolkningen. Ved å skyve ut de som hadde tilhørt det tidligere regime, omgav ben Ali seg nå med en yngre generasjon teknokrater som svarte til han (Perkins, 2014, s. 202). Selv med denne økende autoritære styreformen, inngikk likevel EU en handelsavtale med Tunisia, og i 1995 utgjorde 80% av all eksporthandelen handel med EU (Perkins, 2014, s. 204). De tette båndene til Europa hadde eksistert siden 1960-tallet, og relasjonene var fordelaktige for begge parter. Handelen med EU var den viktigste handelsrelasjonen for Tunisia, samtidig som de vestlige kapitalistiske landene så mer enn gjerne forbi ben Ali og hans autokratiske tendenser for å høste de økonomiske fordelene som handelen ga dem. RCD mente at ved å fremme et ideal om vestlig massekonsumerisme kunne det bidra til stabilitet da befolkningen ikke ville engasjere seg i arbeidet for å fremme sivile rettigheter og friheter (Perkins, 2014, s. 211). Men en slik tankegang krever også en god økonomi. Og Tunisia startet 2000-årene med god økonomi, faktisk hadde Tunisia den høyeste gjennomsnittslønnen av alle landene i Maghreb med unntak av Libya (Perkins, 2014, s. 234). De fleste tunisiere opplevde altså en forbedring i sin personlige økonomi, men dette gjaldt absolutt ikke for alle tunisiere. Det var denne generelle økte velstanden i landet som skulle være det som banet vei for ben Alis uærlige styresett. Den økte velstanden viste seg å være spesielt gunstig for en liten elite som kretset rundt presidentens familie. Det ble stadig klarere for den tunisiske befolkningen i hvor stor grad ben Alis regime bar preg av korrupsjon, mistillit og grådighet. Hans kone, Leila Trabelsi mottok spesielt mye kritikk for sin rolle i å lokke til seg private investorer. Rykter om deres dekadente livsstil spredte seg til den tunisiske befolkningen, og bidro til en økt forakt overfor ben Alis styresett. Ben Alis regime fremstod mer og mer som et kleptokrati, og dette skulle være en av årsakene til at tunisiere krevde presidentens avgang i 2011.

2.2 Egypt

2.2.1 Egypt som kolonistat

Under den britiske okkupasjonen skulle en av de første bestyrerne i Egypt være Sir Evelyn Baring, senere kjent som Lord Cromer, en mann som kanskje ansees for å være selve legemliggjørelsen av europeisk rasisme (Said, 2003, s. 35-39). Britenes uttalte oppdrag i Egypt var å bygge opp industrien i landet slik at de skulle være i stand til å betale ned sin store utenlandsgjeld og å reetablere en rettferdig styresmakt i landet.¹⁹ En ”redningsoperasjon”, for å så trekke tilbake styrkene sine. Kolonistene gjennomførte flere reformer som gagnet egyptisk økonomi. En massiv utbygging av kanaler og den originale Aswandammen skulle medføre at de bare noen år etter invasjonen klarte å produsere og bringe egyptisk bomull ut på verdensmarkedene og dermed skapte et økonomisk overskudd (Perry, 2016, s. 84; Townson, 2001, s. 128-129). Men ved Cromers ankomst til Egypt ble også britenes intensjoner i landet endret. Med en imperialist som Cromer, som mente at de innfødte egyptiske lederne var ”inkompetente tyranner”, kunne ikke britiske styrker trekkes ut, da britenes fortsatte tilstedeværelse var essensielt for landets styre. Cromer etablerte derfor et ”skjult” styre, med khediven som kolonistenes ansikt utad (Townson, 2001, s. 128-129).²⁰ Som konsekvens av britene og Cromers mangeårig styre og deres undertrykkelse av det egyptiske folk, vokste den egyptiske nasjonalisme frem på slutten av 1800-tallet.

Nasjonal identitet og islamsk tilhørighet ble viktige saker for de nasjonalistiske strømmingene, og disse faktorene ble ikke mindre viktige etter 1.verdenskrig. Med ottomanerne som tapere av krigen ble Egypt offisielt lagt under Storbritannia som protektorat, khediven ble avsatt og britene innsatte en ny styrer for Egypt, sultanen Husayn Kamil.²¹ Etter krigen forlangte egyptiske nasjonalister full uavhengighet fra britene. En delegasjon ledet av Sad Zaghlul ble utformet for å fremme egyptisk uavhengighet ved fredskonferansen i Paris. Det politiske partiet Wafd ble dermed

¹⁹ Utenlandsgjeld var noe både Tunisia og Egypt hadde pådratt seg i årene før koloniseringen. I store moderniseringsprosjekter hadde de arabiske monarkene klart å pådra seg så mye gjeld at landene effektivt gikk konkurs, og dermed lå alt til rette for intervensjon fra europeerne (Rogan & Nyquist, 2011, s. 123-126).

²⁰ Khediv; persisk for ”herre”, først brukt av Mohammed Ali. Monark av Egypt (Perry, 2016, s. 212)

²¹ Sultan; Muslimske tittel, brukt om en muslimsk leder med full suverenitet, uten å kreve tittelen kalif som er muslimenes øverste leder (Perry, 2016, s. 215). Et politisk grep av britene, for slik å distansere seg fra den ottomanske sultanen. Husayn Kamil ble for øvrig etterfulgt av sin bror Ahmad Fu’ad ved sin død i 1917.

etablert, og ble foregangspartiet for arabisk nasjonalisme. Delegasjonene fikk stor støtte blant den egyptiske befolkningen, og med flere hundretusen underskrifter fikk nasjonalistpartiet rollen som den egyptiske befolkningenes talerør. Likevel ble de nektet av britene å få lov til å sende en delegasjon til Paris, i stedet foreslo de å drøfte saken i London med den britisk regjeringen. Dette gikk ikke Zaghlul med på, noe som medførte at han og hans medsamsvorne ble ansett som en så stor trussel av det britiske styresett at de ble sendt i eksil til Malta (Perry, 2016, s. 89-90; Rogan & Nyquist, 2011, s. 192-193). Dette utløste store opptøyer rundt om i landet, og jernbaner, trikker, telefonlinjer eller alt som var britisk, ble rasert av demonstrantene. Arbeidere ved statlige institusjoner demonstrerte og streiket, og opprøret spredte seg til alle samfunnslag, til og med kvinner deltok i opptøyene. Disse sterke reaksjonen førte til at britiske myndigheter tillot Zaghlul å reise til Paris, alt for å høre at Woodrow Wilson allerede hadde anerkjent Egypt som britisk protektorat (Rogan & Nyquist, 2011, s. 196).

Et slått Wafd ønsket likevel ikke å gi slipp på frigjøringsdrømmen og reiste til London for å starte forhandlinger. På bakgrunn av Wafds store støtte i befolkningen, og dertil vanskeligheten med å bekjempe de, besluttet britene i 1922 å innfri Egypt sin uavhengighet med noen restriksjoner. Storbritannia skulle fremdeles bestemme over noen områder som var av interesse for dem selv. De skulle stå for sikkerhet for kommunikasjon innad i imperiet; forsvare Egypt mot utenlandsk aggresjon; beskytte utenlandske interesser og minoritetsrettigheter; og styre Sudan, et område som nasjonalister anså som en del av egyptisk territorium (Perry, 2016, s. 92; Rogan & Nyquist, 2011, s. 200). Wafd avviste hele denne resolusjonen, da de anså den som en hån mot uavhengighet. Men slik forble Egypt de facto en del av det britiske imperiet, nå under styret av den egyptiske kongen.²²

I likhet med det man ellers så i verdenssamfunnet fikk man bevegelser i Egypt som tilhørte det politiske venstre. Disse gruppene ble kraftig undertrykt av kongemakten med hjelp fra de europeiske kolonistene (Halperin, 2005). Britenes investeringer i Egypt, Suezkanalen og utbyggingen av bomullsfabrikker, var for viktige til at britene kunne la disse interessene bli truet av en sosial bevegelse. I frykt for opposisjonelle krefter ble alle samlinger som overskred fem personer forbydd (Perry, 2016, s. 86). Med

²² Den tidligere sultanen Ahmad Fu'ad tok tittelen konge ved uavhengigheten fra Storbritannia, men også som en respons til de nylig etablerte monarkiene i Syria og Irak (Perry, 2016, s. 92).

dette forsterkede grepet i det politiske landskapet skulle grepet rundt befolkningen også bli strammet. Egyptiske bønder mistet rettighetene til sin egen jord, og egyptiske arbeidere i byene ble kraftig utnyttet. Denne undertrykkende behandlingen skulle kulminere i et arbeideropprør som varte fra 1919 til 1921. Dette opprøret ble slått hardt ned på av myndigheten og førte til at det politiske venstre fikk mer gehør blant arbeiderklassen, og det egyptiske kommunistiske parti ble grunnlagt i 1921. I frykt for en “kommunistisk overtagelse” ble partiet forbudt allerede i 1924 (Halperin, 2005).

Tiden etter opprøret har blitt omtalt som den liberale perioden i egyptisk historie. Landet førte nå en liberal økonomisk politikk, og enda viktigere hadde den nasjonalistiske ideologien forent landets befolkning på tvers av religion. Med det fulgte det en frihet til etablering av politiske partier. Man kan ikke snakke om et fullverdig parlamentarisk demokrati, men noen demokratiske prinsipper ble likevel innført med grunnloven fra 1923. For eksempel ble det innført allmenn stemmerett for menn, riktignok kun til de som eide land, og fremdeles var det store begrensninger som hindret demokratisering i landet. Britiske tropper var utplassert i landet og blandet seg stadig inn i egyptiske forhold. I tillegg nøt Kong Ahmad Fu’ad og hans etterkommer Kong Farouk stor makt. Kongen beholdt mye formell autoritet over konstitusjonen som utgjorde styresmaktene, med blant annet mulighet for å overstyre parlamentets bestemmelser og å godkjenne lovforslag. Samtidig beholdt han spesielle rettigheter, til tider i personlige henseender, da det gjaldt de religiøse og militære institusjonene (Perry, 2016, s. 93).

Wafd eksisterte side om side med monarkiet, selv om britene hadde en tendens til å støtte kongen og ikke de politiske kreftene i landet. Wafd forble det største politiske partiet i Egypt, og kom til makten i et brakvalg i 1924 med hele 195 av 214 seter i parlamentet (Perry, 2016, s. 93; Townson, 2001, s. 576). Deres motarbeidelse av kongen, og hans velvilje ovenfor britene reflekterte kampen mellom de demokratiske og de autoritære kreftene i Egypt. I 1930 skulle denne kampen vinnes av de autoritære. Ismail Sidqi, en tidligere politiker i Wafd, hadde i årene etter avtalen i 1922 kommet nærmere den egyptiske kongen, og i 1930 gikk Sidqi og kongen sammen om å bekjempe nasjonalistpartiet. Wafd gjorde igjen et brakvalg i 1930, og satt nå med 212 av 235 seter i parlamentet (Perry, 2016, s. 94-95; Rogan & Nyquist, 2011, s. 224). Med denne seieren følte partiet at de atter en gang kunne starte forhandlinger med britene for

fullstendig selvstendighet, men ikke overraskende kjørte forhandlingene seg fast ved spørsmålet om Sudan.

Ved dette sammenbruddet kunne kongen og andre fiender av Wafd kreve nasjonalistpartiets avgang fra parlamentet, og slik kom Sidqi til makten. Sidqi var en uttalt motstander av demokratiet, og ved hans overtagelse tildelte han seg selv tre ministerposter og tok kontrollen over finansdepartementet og innenriksdepartementet. Kong Fu'ad og Sidqi oppløste også nasjonalforsamlingen, og formulerte selv en ny grunnlov som ga kongen mer makt. Slik erstattet de effektivt den tidligere parlamentariske grunnloven fra 1923 med en autoritær variant, og sammen med den generelle stemmeretten ble demokratiet avskaffet (Perry, 2016, s. 94-95; Rogan & Nyquist, 2011, s. 225).

Samtidig med denne stadig mer polariserte politikken i Egypt, oppsto det også en ny politisk front, nå med en religiøs undertone. Da verken monarkiet eller Wafd hadde sørget for Egypts selvstendighet, økte interessen for en islamsk tankegang rundt politikk og samfunn. Den stadige vestligvendingen og sekulariseringen i det egyptiske samfunnet fremprovoserte en bevegelse av islamsk art, og det muslimske brorskapet ble dannet i 1928. Overraskende nok var brorskapets grunnlegger Hasan al-Banna, en ung lærer som ikke hadde noen forbindelser til de lærde muslimske; ulama. Brorskapet ble da ikke en forkjemper for det tradisjonelle islam, men heller en reformator som skulle bringe islam inn i moderniteten (Perry, 2016, s. 98-99; Utvik, 2011, s. 91). Deres uttalte intensjon var å reformere individer, og å gjøre dem til fromme muslimer og slik vinne styrke til å skape utvikling og uavhengighet. De var opptatt av at Egypt måtte frigjøres fra vestlig dominans. Den kulturelle, politiske og økonomiske innflytelsen vesten hadde over Egypt hadde brutt ned den islamske samfunnsmoralen. De så ikke for seg dannelsen av en islamsk stat utover Egypts grenser, men likevel så de en forbindelse mellom arabisk identitet og muslimsk identitet (Utvik, 2011, s. 94-95). Dette skulle vise seg å være en viktig faktor videre inn i 1930 og 1940-årene med økende konflikter mellom briter, sionister og det arabiske Palestina.

2.2.2 Frigjøring og konsolidering av den autoritære stat

Med den økende koloniseringen av sionister og det faktum at de var underlagt et britisk mandatstyre, oppsto det et arabisk opprør i Palestina i 1936. Dette opprøret skulle være

starten på egyptisk engasjement i landet, og hadde ringvirkninger for politisk aktivisme i Egypt. Både studenter, medlemmer fra det muslimske brorskap og fra den fascistiske ungdomsgruppen *Misr al-fatat* demonstrerte mot Balfouererklæringen og britisk imperialism.^{23 24} Egyptiske nasjonalister hadde ikke tidligere ansett seg selv som talsmenn for en panarabisk ideologi. Men med aspirasjoner om å gjenopprette Egypts tidligere status som et arabisk foregangsland, slik som under faraoens tid, søkte egyptiske politikere utover den arabiske verden. Det første som sto på agendaen var den politiske situasjonen i Palestina. Den kalde krigen i Egypt skulle dermed innledes med den første arabisk-israelske krigen i 1948.

Krigen kom som en konsekvens av FNs resolusjon 181, oppdelingsplanen av Palestina inn i en jødisk del og en arabisk del (Adwan et al., 2012, s. 108-133). Resolusjonen markerte starten på opprettelsen av en israelsk stat. Denne resolusjonen fikk sterke reaksjoner fra araberstatene, da den jødiske minoriteten hadde blitt tildelt en større andel land enn den arabiske majoriteten, men også fordi de arabiske lederne hadde egne ambisjoner for landet. Både Kong Farouk og Kong Abdullah av Jordan hadde planer om å annektere deler av Palestina for slik å markere seg som regionens rettmessige leder.

Det muslimske brorskapet involverte seg også i krigen. I den forbindelse ble det opprettet en hemmelig bevæpnet gruppe *Den særskilte organisasjon* som aktivt deltok i krigshandlinger mot Israel (Utvik, 2011, s. 96).²⁵ Krigen skulle ha katastrofale konsekvenser for palestinerne, men også for Egypts innenrikspolitikk. Det muslimske brorskap returnerte til Egypt hvor de anklaget regjeringen for å være ansvarlig for tapet, og med dette tok de ledelsen i å mobilisere egyptere i solidaritet med palestinerne (Halperin, 2005). For dette ble det utstedt et dekret om at brorskapet skulle oppløses, og flere av deres ledere ble dermed arrestert, og deres grunnlegger, al-Banna, ble drept på

²³ Misr al- Fatat ble opprettet i 1933. Deres ideologi har blitt omtalt som islamsk fascisme. De er blitt beskrevet som et radikalt nasjonalistisk parti med religiøse elementer. Deres uttalte mål var å etablere Egypt som et imperium som inneholdt både Egypt og Sudan (Farahat, 2011).

²⁴ Balfouererklæringen: erklæring fra 1917, hvor den daværende britiske utenriksministeren støtter sionistleder Lord Rothschild i at jødene burde få sitt eget nasjonalt hjem. Ble benyttet av britene etter 1.verdenskrig som et forhandlingsmiddel for å beholde sitt mandatstyre i Palestina, og slik sikre en strategisk viktig buffer til Egypt og Suezkanalen. Erklæringen var mye av grunnlaget for spenningen mellom araberne og jødene i regionen som ledet opp til krigen i 1948 (Adwan, Bar-On, Naveh, & PRIME, 2012, s. 8-16).

²⁵ *Den særskilte organisasjon* hadde i utgangspunktet forankringer i brorskapet, men skulle utover 1940-tallet bli stadig mer autonome. Denne gruppen ble etter hvert tilknyttet flere politiske drap, blant annet på Egypts statsminister i 1948. Lederen for brorskapet al-Banna, nektet for at dette var på brorskapets beordring (Utvik, 2011, s. 96)

det som antas å være på ordre fra regjeringen (Rogan & Nyquist, 2011, s. 314-315; Utvik, 2011, s. 96). Det voldsomme tapet mot sionistene skulle også være grobunn for et egyptisk misnøye rettet mot britenes og kongens styre, en misnøye som skulle kulminere i et kupp i 1952.

Kald krig-begrepet ble også i Egypt forbundet med kampen mellom kommunisme og kapitalisme. I etterkant av 2.verdenskrig fikk man derfor en oppblomstring av sosialistiske bevegelser i Egypt, deriblant den kommunistiske samlingen *Haditu*.²⁶ Organisasjonen strakk seg langt inn i det egyptiske samfunnet, de etablerte en studentorganisasjon, samtidig som deres ideologi fikk stor gehør hos den egyptiske arbeiderbevegelsen. Kommunistene og arbeiderne var involverte i flere sosiale bevegelser på 1940-tallet. På den ene siden omhandlet disse bevegelsene arbeidsvilkår og arbeidernes økonomiske interesser, på den andre siden ble disse bevegelsene stadig mer rettet mot britene og monarkiet (Alexander, 2010). Egypterne hadde sett seg lei av Kong Farouks autoritære styre og britenes økte tilstedeværelse under 2.verdenskrig. Dette, og tapet i Palestina, var årsakene til at egypterne gikk ut i gatene for å demonstrere for et regimeskifte og selvstendighet for Egypt. Britenes innflytelse på industrien var en av grunnene for at egyptiske arbeidere engasjerte seg i de sosialistiske bevegelsene, og Haditu hadde på sitt meste rundt 3000 medlemmer og var med det å regne som en stor politisk kraft (Halperin, 2005). Til tross for denne populariteten var det likevel det veletablerte partiet Wafd som skulle få størst oppslutning ved valget i 1950 (Perry, 2016, s. 104-105; Rogan & Nyquist, 2011, s. 323-327).

Etter valget ble forhandlinger om Egypts selvstendighet igjen tatt opp, men etter 19 måneder med forhandlinger ble det åpenbart at samtale ikke var veien å gå. Uenigheten mellom partene omhandlet Suezområdet, da britene absolutt ikke hadde tenkt å gi slipp på et så strategisk viktig område for dem. Konsekvensen av de brutte forhandlingene var at britene satte inn militære styrker i januar 1952. Situasjonen kulminerte i det som i ettertiden har blitt omtalt som ”den svarte lørdagen”, en dag hvor massive demonstrasjoner feide over landet, og store deler av Kairo sto i brann. To dager etter ble regjeringen avsatt, nasjonalforsamlingen oppløst og tilliten mellom befolkning og styresmakter var offisielt brutt. Veien til revolusjon var lagt, og den militære bevegelsen *De frie offiserer* kunne tre inn på banen. 23. Juli 1952 hadde bevegelsen gjennomført et

²⁶ Haditu: Arabisk forkortelse for Democratic Movement for National Liberation (Litvin, 2011).

kupp, og kongen ble tvunget til å abdisere for dermed å bli sendt i eksil (Rogan & Nyquist, 2011, s. 328-331). Dette kuppet ble starten på et politisk system som har forankringer i det egyptiske militæret, starten på et militært hegemoni.

De frie offiserers uttalte mål ved kuppet var å reetablere et parlamentarisk demokrati, og ikke selv gå inn i politikken.²⁷ Men med stor oppslutning i befolkningen og blant arbeidere som følge av noen radikale jordreformer som ble innført i 1952, ble bevegelsen kjapt mer politisk.²⁸ Lederen av De frie offiserer var offisielt generalen Muhammad Naguib, men det skulle straks vise seg å være den aspirerende oberstløytnanten Gamal Abdel Nasser som tok førersetet. Da Egypt ble erklært republikk i 1953, gikk Naguib inn som landets første president. Samtidig opprettet Nasser en egen komité bestående av militære som skulle overvåke revolusjonens progresjon, Det revolusjonære kommandorådet (RCC) (Perry, 2016, s. 107; Rogan & Nyquist, 2011, s. 332-333). Komiteen skulle være et hjelpeapparat til Naguibs regjering, men utviklet seg til å bli mer en konkurrent og et instrument for Nasser å konsolidere sin egen makt. Naguib hadde siden revolusjonen hatt en annen visjon for Egypt enn det Nasser hadde. Naguib så for seg at militærets rolle i samfunnet etter revolusjonen burde etter hvert fases ut, og makten overlates til sivilsamfunnet (Kandil, 2012). Nasser derimot mente at en slik tilnærming ville føre til at sterke politiske aktører som Wafd og Det muslimske brorskap kunne sette en stopper for revolusjonen.

Kommunistorganisasjonen Haditu hadde på sin side støttet kuppet til De frie offiserer, og hadde mange kontakter innad i både RCC og hos offiserene (Halperin, 2005). Men selv med denne tilsynelatende muligheten for innflytelse på politikken, skulle det straks bli klart at kommunisme ikke hadde noen plass hos det nytilsatte regimet. Arbeiderne som hadde støttet kuppet, skulle bli kraftig undertrykket i 1957. Det ble etablert en nasjonal fagforening, Egyptian Trade Union Federation (ETUF), som i sitt virke var direkte underlagt regimets kontroll (Alexander, 2010). Denne organisasjonen var den eneste som fikk lov til å representere arbeidere i landet, pluralisme i fagorganisasjonene ble dermed forbydd.

²⁷ Jeg sier her reetablere, og henviser med det til perioden før Sidqi og Kong Fu'ad oppløste nasjonalforsamlingen.

²⁸ Jordreformene som ble innført rett etter kuppet medførte at det egyptiske aristokratiet mistet sine eiendommer, det ble innført lover som begrenset størrelse på jordeiendommer, og kongefamiliens eiendommer ble ekspropriert. Disse eiendommen ble så overført til små jordbrukere (Rogan & Nyquist, 2011, s. 331).

Det første Nasser gjorde i RCC var å avvikle flerpartisystemet, og etablerte sitt eget parti Samling for Frigjøring (Liberation Rally). Han forbød samtidig alle andre politiske partier, deriblant det største partiet i landet, Wafd. Samtidig ble Det muslimske brorskap ikke forbudt, da denne ble ansett for å være en religiøs organisasjon. (Utvik, 2011, s. 96-97). Men denne aksepten for brorskapet skulle snart forsvinne. Da Nasser og hans revolusjonsråd inngikk en avtale med britene som omhandlet deres tilbaketrekning fra Suezområdet, ble Nasser utsatt for sterk kritikk av både Naguib og brorskapet. En delvis tilbaketrekning av britene var ikke godt nok. De mente derfor med deres politiske styrke i Egypt, at de burde kunne legge ned veto mot RCCs bestemmelser. En slik utfordring fant derimot ikke Nasser seg i, og etter et attentatforsøk mot han i 1954 av et påstått medlem av brorskapet, fikk Nasser den ammunisjonen han trengte for å sette en stopper for både Det muslimske brorskap og deres påståtte medhjelper Naguib (Perry, 2016, s. 110-111; Rogan & Nyquist, 2011, s. 334-335). Slik ble veien lagt for Nasser til å forby brorskapet, avsette Naguib og utnevne seg selv til president. Denne nærmest diktatoriske utviklingen hos Nasser medførte at han også avviklet revolusjonsrådet (RCC). Det ble erstattet med et militært råd, Det øverste militærrådet (Supreme Council of the Armed forces (SCAF)), hvor han utnevnte seg selv som øverste leder.

Presidentskapet til Nasser skulle definere en ny tid i egyptisk politikk. I motsetning til den politisk nasjonalistiske linjen som tidligere hadde blitt fulgt i Egypt, så Nasser utover i den arabiske verden. *Nasserismen*, som hans politikk skulle bli kjent som, var en sammenblanding av arabisk nasjonalisme, arabisk sosialisme og antiimperialisme (Rogan & Nyquist, 2011, s. 371). Hans panarabiske retorikk skulle ikke bare fenge hans eget folk, men også spre seg utover hele regionen. For å oppnå sine grandiose visjoner om å være den ubestridte lederen av en fri arabisk verden trengte han tre ting; et selvstendig Egypt, et sterkt egyptisk militære og en sterk egyptisk økonomi.

I det bipolare politiske klima under den kalde krigen ønsket Nasser i utgangspunktet å være alliansefri. Men slik skulle det ikke gå da USA kjørte en strikt politikk i kampen mot kommunismen og godtok ikke kompromisser. Den vestlige verden representert ved USA og Storbritannia hadde et ønske om å beholde sine interesser trygge i regionen og alliere seg med de arabiske statene. Men det viktigste for Nasser var ikke å tilfredsstille de vestlig landene, men å ivareta Egypts selvstendighet. USA ønsket å inngå en avtale

om dannelse av en regional forsvarspakt, og dermed knytte Egypt direkte til USA og Storbritannia, mot at Egypt skulle motta militært materiell og finansiering av den planlagte Aswandammen (Rogan & Nyquist, 2011, s. 336-337). En slik alliansedannelse med USA og Storbritannia var Nasser ikke interessert i, da han ønsket å holde seg utenfor den kalde krigens alliansedannelser (El Bernoussi, 2015). Men han måtte fremdeles finne midler for å bygge Aswandammen som skulle medbringe økonomisk stabilitet i landet. Samtidig med dette hadde konfliktnivået med Israel også eskalert, og Nasser så behov for å ruste opp militært. På disse store økonomiske utfordringene skulle deler av løsningen vise seg å komme fra den sovjetiske blokken. Sovjet inngikk en våpenhandelsavtale med Nasser og bidro dermed med økonomiske midler for å ferdigstille Aswandammen, og slik ble Nassers vending mot øst et faktum (Butenschøn, 2008, s. 318-320; Perry, 2016, s. 113).

Fremdeles var ikke Nasser fornøyd, målet hans om å distansere seg fra de tidligere kolonistatene var fremdeles ikke nådd, samtidig som han fremdeles trengte å styrke Egypts økonomi. Det radikale svaret på denne problemstillingen skulle være å nasjonalisere Suezkanalen, og 26 juli 1956 ble båndene til Storbritannia kuttet (Butenschøn, 2008, s. 322-324; Perry, 2016, s. 114).

Denne hendelsen skulle utløse en internasjonal krise. Aksjonærene i kanalen; britene og franskmennene var rasende over Nassers valg om å nasjonalisere og hadde ingen planer om å la dette gå ustraffet hen. Israels statsminister David ben Gurion så her en gylden anledning til å styrte sin erkefiende, og det tok ikke lang tid etter nasjonaliseringen før Frankrike, Storbritannia og Israel hadde inngått en avtale om Egypt. Dette skulle være starten på den andre arabisk-israelske krigen, en krig som markerte for verdenssamfunnet hvilke supermakter USA og Sovjetunionen faktisk var. Egypt hadde ingen sjanse til å stå imot alliansens militærmakt, men med USAs trusler om økonomiske sanksjoner mot de vestlige maktene og Sovjetunionens trusler om militære angrep mot London og Paris skulle ikke krigen vare lenge (Perry, 2016, s. 117; Rogan & Nyquist, 2011, s. 350-353).

Militært hadde alliansen vunnet, men politisk var det Nasser som satt igjen som seierherre. I selve nasjonaliseringen av kanalen lå det en symbolsk tyngde som handlet om verdighet for egyptere, det symboliserte en reetablering av Egypt slik det var under

sin storhetstid (El Bernoussi, 2015). Politikken han førte var en metode for å samle det arabiske fellesskapet inn i et politisk felleskap. Nasjonaliseringen ble et symbol for hvordan araberstatene skulle ta tilbake kontrollen over egne ressurser og egen politikk (Butenschøn, 2008, s. 338-339). Slik ble det til at denne krigen styrket Nasser betraktelig i den arabiske verden, han ble ansett som en helt som sto imot de imperialistiske kreftene. I tillegg hadde Israels innblanding i krigen styrket araberlandenes oppfatning av at landet var imperialismens forlengede arm i regionen, og denne assosiasjonen gjorde det enda vanskeligere for araberlandene å akseptere den nye staten.

Etter at Suezkrisen ble en politisk triumph for Nasser, ble også hans politikk hurtig radikalisert. I 1961 meldte han en innføring av arabisk sosialisme i Egypt.²⁹ Med det skulle Egypt bli et av de mest sosialistiske landene i verden, med blant annet å gjøre det til statens mandat å sørge for forsyninger av basisvarer til alle egyptere i form av subsidier. Et av de politiske målene til Nasser ble å danne et velferdssystem som ivartok de primære behovene til den egyptiske befolkningen. Den inneholdt dermed garantier om jobbsikkerhet og ivaretagelse av det egyptiske folks helse. Dette skulle være noe av det viktigste Nasser gjorde, det ble en sentral komponent i den sosiale kontrakten mellom egyptiske styresmakter og det egyptiske folk. Den bidro til å legitimere den undertrykkende staten (Gutner, 2002). Den innførte sosialismen betydde ikke en jevnere fordeling av rikdom, men heller en videreføring av det tradisjonelle klassesamfunnet. Arabisk sosialisme ble mer lik nasjonalsosialismen, enn sosialisme i en kommunistisk variant. De frie offiserer erstattet monarkiet de hadde styrtet, men var like antikommunistiske som sin forgjenger. I lederskap skulle offiserene fortsette å ivareta den rike elitens interesser (Halperin, 2005). Nassers sosialistiske prosjekt fortsatte etter nasjonaliseringen av Suez da han nasjonaliserte flere store industrier som hadde britiske eller franske aksjonærer. I tillegg innførte han store skatteendringer med en ide om å etablere et mer egalitært samfunn, og jordreformene fra 1952 ble enda mer omfattende enn tidligere, med enda flere restriksjoner angående størrelse på eiendom.

²⁹ Arabisk sosialisme: må ikke forveksles med sosialisme som er influert av Marx eller Lenin, da for eksempel arabisk sosialisme ikke tok stilling til klassekampbegrepet. Ligger i samme politiske fløy som arabisk nasjonalisme. Termen har opprinnelse i Syria, og fra det syriske Ba'athpartiet som trodde på en forening av de arabiske nasjoner (Leerand, 2013).

Men Nasser innførte også flere reformer som angikk likestilling og kvinners rettigheter (Perry, 2016, s. 120-121). Samtidig ble sharialovverket som omhandlet giftemål og skilsmisse fremdeles opprettholdt, selv om Nasser selv etterstrebet et moderat sekulært samfunn. Med moderat menes det at lovverket alltid var i overensstemmelse med religionen, samtidig som religiøse institusjoner alltid var under tett kontroll. For eksempel ble Det muslimske brorskap undertrykt under Nasser, og med henrettelsen av en sentral aktør i brorskapet, Sayyid Qutb i 1966, klarte Nasser ubevisst å skape en martyr som islamistbevegelsen senere kom til å benytte seg av (Perry, 2016, s. 122-123; Utvik, 2011, s. 99-101).³⁰

Til tross for Nassers sosialistiske ambisjoner, skulle hans styre utover 1950- og 1960-tallet ta mer og mer form som et autoritært regime styrt av den militære institusjonen og SCAF. Hans styre var preget av en personkult der hans karisma og hans personlige forbindelser til sentrale personer spilte en viktig rolle. En av disse sentrale personene var lederen for militæret, major Abd al-Hakim Amir, en person Nasser var avhengig av for å beholde lojaliteten til militæret. En av Amirs funksjoner ble å passe på at offiserene var ”tilfredstilte”, og her ser man starten på en utvikling av det egyptiske militæret hvor det gikk fra å være relativt profesjonelt til å få et stadig mer privilegert klassepreg (Perry, 2016, s. 124-125).

Nassers politiske høydepunkt var da Egypt gikk inn i union med Syria i 1958, en stor seier for panarabismen. Men hans storhetstid og omdømme som arabernes (og palestinerne) frigjøringshelt skulle snart ta slutt. Det første tilbakeslaget var unionsbruddet i 1961 (Perry, 2016, s. 125-127; Rogan & Nyquist, 2011, s. 367-369). Etter denne splittelsen og flere konflikter på tvers av regionen, ble det innkalt til et toppmøte i Den arabiske ligaen som et siste forsøk på å samle den arabiske verden og det arabiske fellesskapet. Nasser som fremdeles innehadde rollen som den arabiske helt, åpnet møtet. Målet for møtet var at araberstatene skulle begrave stridsøksen seg i mellom, og heller rette fokuset mot deres felles ytre fiende Israel (Butenschøn, 2008, s. 342-345). Israel hadde i 1963 besluttet å lede vann fra Jordanelva til Negevørkenen, noe egypterne og araberne generelt mente var uakseptabelt. Dette fordi Jordanelven har

³⁰ Sayyid Qutb (1906-1966) var en muslimsk filosof. Han ble først kastet i fengsel under Nasser, og antas her å ha blitt radikalisert. Tekstene hans har i etterkant vært ideologisk inspirasjon for voldelige islamister (Rogan & Nyquist, 2011, s. 463-465).

begrenset vannføring, og fordi araberne mente at Negevørkenen burde tilhøre araberne. Resultatet av toppmøtet var derfor å iverksette en arabisk plan for å avlede kilder til Jordanelva slik at vanntilførselen til israelernes prosjekt skulle svekkes. Møtet medførte også til at det ble opprettet en felles militær kommando under Egypts ledelse, og at det ble opprettet en palestinsk frigjøringsorganisasjon (PLO) (Butenschøn, 2008, s. 342-345). Disse tiltakene, og den økende spenningen mellom Israel og Palestina samt de andre araberstatene, skulle legge grunnlaget for det som utløste krigen i 1967.

I måneden før krigsutbruddet kom Nasser til å gjøre to store feilvurderinger. Det første var da han godtok en falsk etterretningsrapport fra Sovjet som påstod at israelerne hadde mobilisert styrker for å gå til angrep mot Syria, et land Egypt hadde en forsvarspakt med. På bakgrunn av denne forestående trusselen mot et arabisk land, gjorde Nasser sin neste tabbe. Han sendte sine styrker inn i Sinai, hvor de ble møtt av FNs fredsbevarende styrker.³¹ Det egyptiske militæret besluttet dermed at FN måtte trekke seg ut av de egyptiske områdene, noe som medførte at de fredsbevarende styrkene trakk seg ut av Sinai, Gaza og Tiranstredet. Slik forsvant bufferen mellom landene og dermed også tryggheten for israelsk skipsfart i Tiranstredet, et sted som hadde stor strategisk betydning for Israel. 22.mai kom "krigserklæringen" fra Egypt da de besluttet å stenge stredet for all israelsk skipstrafikk. Den tredje arabisk-israelske krig var et faktum 5.juni 1967, en krig som ble i realiteten avgjort samme dag da israelerne med et overraskelsesangrep skaffet seg luftherredømme før fiendene sine.³² På noen timer den morgenen hadde det israelske flyvåpenet slått ut det egyptiske, det jordanske og det syriske flyvåpenet, og med det hadde araberne tapt enda en krig mot Israel (Butenschøn, 2008, s. 369-371; Rogan & Nyquist, 2011, s. 390-391).

Krigen skulle innlede en ny epoke i den arabiske verden, samtidig som den skulle forsterke bildet av et bipolar verdenssamfunn. Nasser hadde med sin harde retorikk anklaget USA for å ha tatt over Storbritannias rolle som imperialist i regionen, og at deres støtte til Israel hadde bidratt til arabernes tap. Disse påstandene bidro til at den arabiske verden trakk seg enda lenger fra USA, og Israel og USA forsterket deres allianse (Perry, 2016, s. 127-129; Rogan & Nyquist, 2011, s. 393-395). Krigen hadde

³¹ FNs fredsbevarende styrker (UNEF) hadde blitt plassert på Sinai etter Suezkrisen i 1956 for at statene i regionen skulle bevare våpenhvilen som ble utformet etter 1948-krigen. (Perry, 2016, s. 215)

³² Krigen er mest kjent som Seksdagerskrigen, men dette er en israelsk benevnelse. Araberne omtaler krigen som Junikrigen eller *al-Naksa* (Tilbakeslaget) (Butenschøn, 2008, s. 341).

ført til at Israel nå okkuperte hele Sinaihalvøya, Gazastripen, Vestbredden, Øst-Jerusalem og Golanhøydene. Med andre ord led araberne massive tap av landområder. I tillegg opplevde de arabiske lederne at befolkningene deres mistet all tillit til dem, og perioden etter krigen ble fulgt av kupp og revolusjoner i regionen. Til tross for denne trenden ble Nasser sittende som president i Egypt, men det skulle ikke være tilfellet så veldig mye lenger.³³ Med sine panarabiske drømmer fremdeles intakte prøvde Nasser i 1970 å megle mellom den jordanske kongen og PLO, men forhandlingene var så intense at de medførte et dødelig hjerteinfarkt hos den egyptiske presidenten.³⁴

Nassers visepresident Anwar Sadat, ble hans etterkommer. Sadats presidentskap ble initiert med en reformbevegelse som skulle vise seg å være en helomvending fra Nassers politikk. Han rensket regjeringen og sikkerhetsstyrkene for alle som var tilhengere av Nasser, pro-sovjet eller tilhørte venstre fløy i politikken. Han beveget seg vekk fra Nassers sosialistiske økonomi, og innførte heller en liberalistisk variant som åpnet opp for utenlandske investeringer og handel med det private næringslivet. Politikken ble kalt *Infitah*.³⁵ Denne økonomiske omvendingen kom til å forårsake sosiale og økonomiske utfordringer som den egyptiske befolkningen har opplevd i etterkant. Samtidig omgjorde han jordreformene som Nasser hadde innført, da disse i liten grad hadde vist seg å ha noen særlig effekt for Egypts aller fattigste (Perry, 2016, s. 144-145). De som i utgangspunktet ikke eide jord, hadde heller ingen behov for jordreformer, og på midten av 1970-tallet levde hele 44% av Egypts rurale familier under fattigdomsgrensa (Halperin, 2005). Med økende korrupsjon og påfølgende fattigdom i den rurale befolkningen var det på tide at Sadat gjorde noen radikale endringer. Etter krigen i 1967 var det hans oppgave å gjenoppbygge Egypts økonomi og status, og veien dit involverte en avklaring på forholdet til Israel.³⁶ Men ingen fredsforhandlinger kunne finne sted før Israel opphevet okkupasjonen av Sinai.

³³ Han forlot stillingen sin rett etter krigen, men etter protester fra befolkningen tok han kjapt tilbake stillingen som president.

³⁴ Konflikten mellom den jordanske kongen og PLO handlet om hvem som skulle styre i Jordan. Meglingen foregikk mellom Kong Hussein av Jordan og PLOs leder Yassir Arafat. Konflikten eskalerte til en borgerkrig (Butenschøn, 2008, s. 390-391).

³⁵ *Infitah* betyr "Åpningen". Betegner Sadats åpning i den egyptiske industrien for utenlandske investorer (Perry, 2016, s. 211).

³⁶ Egypts økonomi opplevde stor nedgang etter krigen i 1967 da Suezkanalen ble stengt som konsekvens av nettopp denne, i tillegg stanset turistnæringen til landet opp (Perry, 2016, s. 125-129).

USA og Sovjetunionen hadde på dette tidspunkt akseptert en status quo i regionen, ”ingen krig, ingen fred”, men denne stillestående situasjonen kunne ikke Sadat akseptere (Perry, 2016, s. 133-135; Rogan & Nyquist, 2011, s. 422-424). Han begynte dermed å forberede seg på en ny krig, og for å forhindre et nytt katastrofalt tap (som ikke supermaktene brydde seg om) allierte han seg med det oljeproduserende Saudi Arabia, og Syria som ønsket Golanhøydene tilbake. På den jødiske helligdagen Yom Kippur 6.oktober 1973 ble israelerne tatt på senga av et tofronts angrep fra Egypt og Syria.³⁷ Israelerne var ikke forberedt på angrepet fordi det var helligdag, noe som medførte at egypterne kjapt kunne bevege seg inn i Sinai og forbi Bar-Levlinjen (Perry, 2016, s. 134).³⁸ Selv med fordelene av overraskelsesmomentet tok det ikke mange dager før Israel hadde overtaket, og med det ble Saudi Arabia trukket inn. Med Saudi Arabias fulle oljeblokade av USA, tok det ikke lang tid før situasjonen var presset nok til at krigen måtte avsluttes og arabernes sak måtte lyttes til. Krigen hadde vært en suksess på flere måter, Sadat hadde vist seg å være en sterk leder for Egypt; araberlandene viste for verdenssamfunnet at de måtte tas på alvor; og krigen hadde lyktes i å få verdenssamfunnet til å sette fokus på den arabisk-israelske konflikten. Slik ble veien lagt for en diplomatisk løsning og en fredsavtale.

Selv om Sovjetunionen hadde vært lojale mot Egypt under krigen og forsynt dem med militærmateriell, var det på slutten av krigen tydelig at det var USA Egypt måtte ty til for å gjennomføre sine ambisjoner. USA med sitt sterke bånd til Israel var det eneste landet som kunne presse dem nok til at de ga etter for noen av Sadats krav, tilbakeføring av Sinai og Suezkanalen til Egypt (Rogan & Nyquist, 2011, s. 446). Dette var spesielt viktig for Sadat ettersom Egypts økonomi bare hadde forverret seg i etterkant av krigen. Faktisk var det så ille i 1977 at det brøt ut opptøyer. Det var en følge av Sadats beslutning, etter press fra Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbanken, om å kutte subsidier på basisvarer på grunn av landets dårlige økonomi. Disse kuttene ville fortsette å redusere subsidiene de neste ti årene (Beinin, 2011). Den sosiale kontrakten som ble inngått under Nasser skulle altså Sadat bryte, med politisk ustabilitet som konsekvens. Demonstrantene krevde en ting, økt velstand –eller avsettelse av presidenten. Opptøyene ble slått hardt ned på av det egyptiske militæret, og man antar at

³⁷ Krigen er mest kjent som Yom Kippur-krigen, men dette er en israelsk benevnelse. Den arabiske benevnelsen er oktoberkrigen, eller Ramadankrigen (Butenschön, 2008, s. 26).

³⁸ Bar-LevLinjen: en sandmur bygget av Israel langs Suezkanalen etter at de okkuperte Sinai i 1967-krigen. Skulle forhindre egyptiske styrker i å krysse kanalen (Perry, 2016, s. 134).

171 mennesker ble drept i sammenstøtene. Men den økonomiske situasjonen hadde ikke bedret seg noe, og Sadat mente at denne krisen bare kunne løses hvis det ble fred mellom Egypt og Israel. I en spektakulær tale til sin egen regjering erklærte Sadat seg villig til å reise til Knesset selv for å sette i gang en fredsprosess, noe han gjorde en uke senere. Disse uttalelsene førte til at Sadat og den israelske statsministeren, Menachem Begin, ble invitert til den amerikanske presidentens feriested Camp David (Perry, 2016, s. 138). Etter 13 dager med harde forhandlinger kom partene til enighet, og 17. september 1978 ble det som er kjent som Camp David-avtalen undertegnet av begge parter, en rammeavtale for inngåelse av en fredstraktat. På denne måten bevegde Sadat seg mer og mer mot den vestlige verden, og lengre vekk fra Sovjet og de andre araberstatene. Med denne avtalen klarte Sadat å pådra seg vreden til samtlige araberland, og han skulle kjapt merke deres sanksjoner. Året etter undertegnelsen kuttet Den arabiske ligaen alle diplomatiske bånd med Egypt. Slik ble Egypt effektivt isolert fra den arabiske verden (Perry, 2016, s. 140; Rogan & Nyquist, 2011, s. 452-453).

2.2.3 Vår tid, amerikansk tilstedeværelse og globalisering

Under Sadats sist år som president ble hans diktatoriske trekk mer og mer tydelige for den egyptiske befolkningen. Etter parlamentsvalget i 1980 tillot Sadat flere politiske grupperinger å danne partier, noe som kan se ut til å være et demokratisk virkemiddel, men i virkelighet fungerte disse nyetablerte partiene bare som trykkventiler for potensiell opposisjon (Perry, 2016, s. 146). Dette var åpenbart da Sadats lovforslag om at alle som var involvert i ”fiendtlige organisasjoner” eller deltok i demonstrasjoner imot regjeringen skulle få livstidsstraff, gikk gjennom med 99.96% av stemmene (Perry, 2016, s. 146). Sadat hadde hele tiden tilhørt en konservativ fløy av De frie offiserer og hadde på et tidspunkt bånd til Det muslimske brorskap. Der Nasser ønsket et mer sekulært Egypt, bevegde Sadat landet inn i en mer religiøs sfære med blant annet å anerkjenne sharialovene som hovedkilden for den egyptiske grunnloven. Dette medførte blant annet til at muslimske kvinner i økende grad begynte å bruke hijab, og det ble opprettet utallige moskeer rundt i landet. Sadat friga også medlemmene i brorskapet som hadde blitt fengslet under Nasser.

Denne økende religiøse tendensen ga også grobunn for islamistiske bevegelser inspirert av tekstene til martyren Qutb, og med Sadats inngåelse av Camp David-avtalen ble disse bevegelsene stadig mer radikalisert. Den iranske revolusjonen i 1979 skulle

underbygge deres tro på islam som den arabiske verdens redning, redning fra vesten og de sekulariserte arabiske lederne. I frykt for at en slik revolusjon skulle komme til Egypt arresterte Sadat 1536 personer han fryktet kunne konspirere mot han, alt fra islamister til politiske opponenter (Perry, 2016, s. 148; Rogan & Nyquist, 2011, s. 456-457). Det var denne avgjørelsen som skulle føre til hans død i et attentat i 1981 gjennomført av jihadistene Khalid al-Islambuli.

Kort tid etter mordet på Anwar Sadat ble hans visepresident, Mohammed Hosni Mubarak valgt til president for en seksårsperiode. I likhet med sine forgjengere ønsket Mubarak å reformere det egyptiske samfunnet, han skulle vise egypterne at han representerte en ny tid i egyptisk historie. Han innledet dermed sitt presidentskap med å frigi flere av de Sadat hadde fengslet i sitt desperate forsøk på å undertrykke alle de han oppfattet som anti regimet. Tilsynelatende skulle Mubaraks styre promotere et mer demokratisk styresett. Det muslimske brorskap forble likevel ekskludert fra det politiske liv, selv om medlemmer individuelt eller i koalisjon med andre partier tidvis stilte til valg med oppfordring fra den sekulære regjeringen (Durac, 2013; Utvik, 2011, s. 171-172). Til tross for undertrykkelsen økte likevel populariteten til brorskapet, og individuelt klarte medlemmene å gjøre gode valg i 1984 og 1987. Dette resulterte i at brorskapet kjapt fikk innflytelse på den politiske arenaen, noe styresmaktene mislikte. Slik ble det innledet en fase av det som har blitt omtalt som en ”deliberalisering” av Egypt hvor blant annet arrestasjoner av politiske aktører og økt undertrykkelse av den frie presse ble stadig vanligere (Durac, 2013). Disse innskrenkningene av frihet kunne legitimeres med henhold til Egypts forfatte lov som satte landet i unntakstilstand, hvor politimakt blir forlenget, konstitusjonelle rettigheter blir suspendert, sensur blir tillatt og *habeus corpus* blir avskaffet (Noueihed & Warren, 2012, s. 13; Utvik, 2011, s. 173-174).³⁹ På denne måten kunne regimet aktivt undertrykke all politisk aktivitet med loven på sin side, noe de også gjorde ved for eksempel å arrestere personer uten anklage, og kunne fengsle dem i opp til 6 måneder uten anklage eller dom. Med disse faktorene er det ikke så rart at ved hvert valg siden 1990-tallet har Mubaraks parti Det nasjonaldemokratiske parti (NDP) vunnet med stor majoritet av stemmene, fordi all opposisjon effektivt hadde blitt ryddet av banen.

³⁹ Unntakstilstanden ble innført under lovverket som kalles Emergency Law. Denne loven ble første gang iverksatt under 1967-krigen, og varte da til 1980. Den ble innført igjen ved mordet på Sadat i 1981 og har siden blitt forlenget hvert tredje år (Perry, 2016, s. 157-158).

Mubarak videreførte Sadats økonomiske liberalistiske politikk. I frykt for å utløse et nytt opprør å la det i 1977 og dermed risikere å forårsake en ustabil politisk situasjon i landet, inngikk IMF og Verdensbanken avtaler med Egypt, og landet ble innlemmet i Verdens Handelsorganisasjon (WTO). Slik ble Egypt integrert inn i en global økonomisk orden, og landet skulle oppleve en økonomisk vekst helt frem til finanskrisen i 2008. Men det skulle snart også bli tydelig at denne veksten ikke innebar økt velstand til hele befolkningen, men heller økte skiller og en stadig større fattigdom (Perry, 2016, s. 151-153). Da Mubarak innførte et ekstensivt privatiseringsprogram i 1991, førte dette til at den offentlige sektor ble kraftig redusert og mange ble arbeidsløse eller ble oppfordret til å pensjonere seg (Beinin, 2011). Den sosiale kontrakten som ble innført av Nasser som innebar jobbsikkerhet, velferdssystem og subsidier på matvarer, hadde nå Mubarak fullstendig avvirket (Alexander, 2010). Juli 2004 utnevnte Mubarak teknokraten Ahmed Nazif til statsminister. Hans hovedoppgave var å akselerere prosessen med å liberalisere den egyptiske økonomien, med hjelp fra Mubaraks sønn, Gamal Mubarak. Gamal hadde tett tilknytning til landets største investeringsbank, og med hans hjelp klarte de i løpet av det første året til Nazifs regjering å privatisere 17 bedrifter fra den offentlige sektor, feste det egyptiske pundet til en flytende valutakurs, kutte skatter og fjerne ytterligere subsidier (Beinin, 2009; Glain, 2005).

Kløften mellom de privilegerte egypterne og den arbeidende underklassen ble ved hjelp av disse tiltakene enda større, og Nazifs regjering skulle snart bli synonymt med sosial urettferd. Mange tiltak ble igangsatt for å forhindre negative reaksjoner, men til liten nytte. Den fattigste befolkningen i Egypt hadde så dårlig levekår at det utløste en storm av sosiale bevegelser initiert av arbeiderbevegelsen. Samtidig styrket NDP kontrollen over fagforeningen ETUF ved å innsette flere NDP-politikere inn i foreningens nasjonale styre (Alexander, 2010). Slik forble arbeiderbevegelsen forankret i uformelle, lokale nettverk uten noe direkte lederskap, organisasjon eller program.

Under Mubaraks styre ble det samtidig enda klarere at det egyptiske militæret utgjorde en egen klasse, og nå også en økonomisk sterk klasse. Mubarak tillot og oppmuntret militæret til å investere i industri (Nassif, 2015). Som konsekvens av Israels sterke militærvesen opprettet de arabiske landene Saudi Arabia, Qatar, De Forente Arabisk Emirater og Egypt en arabiskmilitær organisasjon som skulle overvåke den kollektive

utviklingen til den arabiske forsvarsindustrien. Arab Organization for Industrialization (AOI) var basert i Egypt, og etter fredsavtalen med Israel i 1979 trakk de andre landene seg ut av organisasjonen. Egypt ble slik eneier i organisasjonen. Med et økonomisk overskudd som følge av fredsavtalen gikk AOI ut og investerte i sivile organisasjoner. I 2011 produserte AOI alt fra møbler til TVer til butantanker, og regnes som en av de største industrielle aktørene i Egypt. (Noueihed & Warren, 2012, s. 111).

I takt med dette økende autoritære og nepotistiske styresettet til Mubarak ble Egypts relasjoner til vesten styrket. Arven til Nasser med panarabisme og arabisk bevissthet forsvant under Mubarak, og hans regime forsterket relasjonen til USA. Spørsmålet om Palestina ble mindre viktig under Mubarak, noe som førte til en splittelse i den egyptiske politikken, en pro-vesten og en anti-vesten fløy (El Bernoussi, 2015). Som et av de største mottakerlandene av amerikansk bistand mente den antivestlige fløyen i Egypt at landet nesten kunne anses som en amerikansk satellittstat. Den amerikanske bistanden skulle fungere fremmede for demokratidannelse i Egypt, men etter mange år uten spor av demokratidannelse kan det se ut til at denne bistanden heller har tatt form som et insentiv for å bevare freden til Israel (Perry, 2016, s. 166-167). Man kan ane at Mubaraks autoritære regime trivdes under USAs beskyttelse og deres behov for å beskytte sine interesser i Israel. Denne velviljen Mubarak viste ved å samarbeide med de imperialistiske statene USA og Israel, var vanskelig for mange å svelge. En følelse av hjelpeløshet overfor palestinerne og sinne i forbindelse med amerikanernes invasjon av Irak skulle være noen av å drivkreftene bak opprøret i 2011.

3. Den Arabiske Våren, veien til demokrati

De arabiske revolusjonene som har fått tilnavnet “Den arabiske våren” kom som en overraskelse på verdenssamfunnet da de slo ut i 2011, men i de arabiske landene var dette en kulminasjon av årrekker med sosiale demonstrasjoner som brakte lite endring med seg. I dette kapittelet vil jeg ta for meg revolusjonene i Tunisia og Egypt, men først vil jeg gjøre rede for den politiske situasjonen som la til rette for at revolusjonene skulle bryte ut på det tidspunktet de gjorde.

3.1 Røttene til opprør

3.1.1 Tunisia

I 2004 og 2009 ble det avholdt valg i Tunisia, hvorav ingen av de etterlot spor av håp for politisk forandring i landet, om noe hadde landet gått i en mer autoritær retning. Ved valget i 2009 mottok ben Ali hele 89% av alle avlagte stemmer (Noueihed & Warren, 2012, s. 2). Den eneste sivilorganisasjonen som hadde noe spillerom i det politiske landskapet var den erfarne arbeiderorganisasjonen UGTT, og selv de opererte bare svært diskret og varsomt. Undertrykkelsen av befolkningen strakk seg lenger enn til den politiske arenaen, Tunisia ble i 2005 pekt ut som et av de tre mest undertrykkende landene i verden når det gjaldt befolkningens mulighet til å bruke internett (Perkins, 2014, s. 214-215). Dette innebar sterk sensur av ulike nettsider, hacking av e-mail kontoer og overvåkning av internettkafeer. Til tross for dette hadde nærmere 2 millioner tunisiere Facebook-kontoer i 2011 (Noueihed & Warren, 2012, s. 70-71).

Samtidig opplevde landet økonomisk nedgang i jaget etter å holde tritt med det internasjonale handelsmarkedet, og spesielt det europeiske. Nedgangsperioden i 2008 fikk ringvirkninger for Tunisia, og landets eksport til EU dabbet av, samtidig opplevde landet en nasjonal tørke som førte til en landbrukskrise og påfølgende matinflasjon. Tunisias rykte på de utenlandske markedene hadde tidligere vært stort sett positive, men utover 2000-tallet endret disse tendensene seg. Med en økt grad av korrupsjon innenlands, begynte flere utenlandske investorer å trekke seg. Det ble tydeligere at den private sektoren i landet ble i større og større grad kontrollert av ben Ali og hans kone Leila Trabelsis utvidede familie (Perkins, 2014, s. 219). På den annen side hadde landet også store demografiske problemer. Tunisia hadde utover 2000-tallet en enorm ungdomsgenerasjon. Og som en konsekvens av et postkolonialt ideal innført av Bourguiba om høy utdanning, gjerne universitetsutdanning, fikk man et gap mellom ferdig utdannede unge mennesker og etterspørselen etter dem på jobbmarkedet. Faktisk representerte universitetsutdannede mer enn halvparten av de arbeidsløse i 2009 (Perkins, 2014, s. 218). Oppfattelsen av økende korrupsjon, økende økonomisk ulikhet og mangel på muligheter ble kraftig forverret i årene før opprøret.

Frustrasjon og raseri rettet mot myndigheten som ikke gjorde noe med situasjonen kulminerte i 2008 i en rekke streiker og opptøyer i gruvlandsbyen Gafsa, et av de

områdene i Tunisia med høyest arbeidsledighet med opptil 40% (Beinin, 2011; Beinin & Vairel, 2013, s. 188-190). Det hele startet med at den statlig eide bedriften ansatte en rekke ukvalifisert mennesker til relativt høyt betalte jobber, hvor disse personene viste seg å være tilkoblet enten RCD eller bedriftens ledelse. UGTTs ledelse var, etter ben Alis inntog som president, blitt byttet ut med personer som var lojale til presidenten (Beinin, 2011). Korrupsjon og nepotisme var ikke noe nytt, men med de synkende levevilkårene skulle dette vise seg å være det siste strået for gruvearbeiderne. Opptøyene varte i nærmere seks måneder, men ble aldri noen suksess. Opprørene ble slått hardt ned på med voldelige aksjoner fra politi og ben Alis personlige sikkerhetsstyrke, og med arrestasjon av over 200 demonstranter. Samtidig ble journalister nektet å dekke opptøyene i regionen, slik at demonstrasjonene spredte seg aldri lenger enn til de nærmeste nabolandsbyene (Noueihed & Warren, 2012, s. 69). Dermed klarte ben Ali å demme oppom situasjonen, og konflikten roet seg ned. Denne oppstanden skulle være den største folkelige aksjonen i Tunisia siden brøddopprøret i 1984. Men denne voldelige undertrykkelsen fra regimet skulle bare bidra som inspirasjon til demonstrantene som gikk ut i gatene i 2011.

3.1.2 Egypt

Til tross for at egyptiske styresmakter bedrev aktiv politisk undertrykkelse av Det muslimske brorskap, klarte de likevel som selvstendige kandidater ved valget i 2005 å kapre så mye som 87 seter i parlamentet. Dette overraskende resultatet hang sammen med den økende politiske misnøyen i landet. Flere sosiale bevegelser tok sted i Egypt på begynnelsen av 2000-tallet av ulike årsaker. Den andre palestinske intifada, USAs invasjon av Irak og mistanker om at Mubaraks sønn Gamal skulle arve presidentembetet, førte til dannelsen av flere protestbevegelser, deriblant den som ble kjent under navnet *Kifaya*.^{40 41} Denne bevegelsen begynte som en solidaritetsgruppe for Palestina, men i 2005 gikk de mer organisert til verks mot Mubarak. Kifaya krevde politiske reformer og avsettelse av Mubarak (Durac, 2013; Lim, 2012). Bevegelsen førte til at det for første gang i 2005 var mulig å stille som presidentkandidat ved siden av Mubarak. Dette gjorde det mulig for det nyetablerte Ghad-partiet å kunne stille med en kandidat, Ayman Nour. Mubarak vant med nærmere 90% av stemmene, men

⁴⁰ Intifada: Navnet betegner motstandskamper/sivil ulydighet utført av palestinere i opposisjon til israelske myndigheter. De to viktigste var i desember i 1987 og i september 2000 (AlAqsa-intifadaen) (Perry, 2016, s. 212).

⁴¹ Kifaya er arabisk for "Nok!" (Perry, 2016, s. 212)

muligheten for reell opposisjon til Mubarak ga håp i befolkningen. Dette ble erstattet med pessimisme da Nour samme år ble fengslet for fem år, anklaget for fusking i valget (Durac, 2013; Perry, 2016, s. 157). Men brorskapet gjorde det altså bra likevel ved valget, noe som skremte regimet. Etter brorskapets brakvalg ble det igjen innført forbud mot religiøse partier, og regimet forhindret at Det muslimske brorskapet ble anerkjent som et lovlig politisk parti.

Selv med denne mangelen på politisk spillerom for andre aktører enn Mubaraks parti, hadde Kifayabevegelsen brutt en barriere for politisk opposisjon. I årene etter 2005 dukket det opp flere sosiale bevegelser. Bare i 2006 var det hele 222 politiske protester i Egypt, i form av sit-ins, streiker, sultestreiker og demonstrasjoner, alle imot den økende fattigdommen og klasseskillet (Durac, 2013). Den politiske opposisjonen kom fra flere hold. Kifaya representerte en urban middelklasse av intellektuelle, men kanskje den mest aktive opposisjonen kom fra arbeidere selv og da i hovedsak arbeidere som jobbet i tekstilindustrien. Kifaya hadde aldri gjort en nevneverdig innsats for å organisere arbeidere, men deres opposisjonelle bevegelse styrket arbeiderbevegelsen også (Beinin, 2009). Mellom 1998 og 2008 hadde over 2 millioner egyptiske arbeidere deltatt i ulike protest aksjoner. Spesielt for arbeiderne var at deres fagforening ETUF, Egypts offisielle godkjente fagforening, ikke støttet deres sak. Med finanskrisen i 2008 skulle situasjonen bli forverret, og ikke engang elementære behov hos den fattigste befolkningen ble ivaretatt (El Bernoussi, 2015).

Den mest betydningsfulle arbeiderbevegelsen tok plass i Mahalla al-Kubra, en stor industriby, hvor blant annet tekstilfabrikken Misr Spinning and Weaving Company holder til. Bedriften har over 25 000 arbeidere, som gjør den til den største av sitt slag i Egypt. Urolighetene startet i 2006, men eskalerte betraktelig i 2008 i forbindelse med lokalvalget som skulle holdes.⁴² En generalstreik var planlagt å bli avholdt 6.april for å stille krav om høyere lønninger for tekstilarbeiderne, og i protest for de økte matprisene i landet. Streiken begynte som et initiativ fra arbeiderne selv, men fikk fort gehør i den egyptiske befolkningen ved hjelp av en annen gruppe politiske aktivister ledet an av de

⁴² Dette lokalvalget var planlagt å bli avholdt i 2006, men på bakgrunn av Det muslimske brorskapets brakvalg ved parlamentsvalget i 2005 ble det utsatt. Det var store forhåpninger til dette valget, fordi det var det første lokalvalget som skulle holdes etter de konstitusjonelle endringene som hadde blitt innført og tillot flere å stille til valg. En dag før valget skulle avholdes boikottet brorskapet hele valget (Pace, 2008).

som tok navnet The April 6. Movement. Grunnleggerne av denne bevegelsen hadde forankringer i Kifayabevegelsen, men ønsket med denne bevegelsen å vise solidaritet med egyptiske arbeidere. Deres mål var å spre informasjon om arbeidernes frustrasjoner til hele Egypt (Lim, 2012). Dette gjorde de ved bruk av ulike sosiale medier, hvor de oppfordret alle deltagere til å bedrive sivil ulydighet den 6.april. Men streiker er ulovlige i Egypt, hvis de ikke i forkant blir godkjent av ETUF, noe denne ikke hadde blitt (Beinin & Duboc, 2013, s. 208). Streiken ble derfor raskt avbrutt av egyptiske myndigheter. I forkant hadde det blitt publisert advarsler fra regimet om at all sivil ulydighet ville bli slått hardt ned på, i tillegg ble det plassert politi og sikkerhetsstyrker rundt om i Kairo. Medlemmer fra Kifaya og April 6. Movement hadde allerede blitt arrestert (Pace, 2008). Arbeiderne ved Mahalla al-Kubra ble presset av regimets sikkerhetsstyrker til å jobbe.

Det som så ut til å være en vei til demokrati i 2005, med en politisk åpning i valgprosessen, skulle etter hendelsene i 2008 stå klart frem som alt annet enn det. Det feilede lokalvalget og den mislykkede generalstreiken var et tegn på denne forverrede politiske situasjonen i Egypt. Samtidig hadde den egyptiske økonomien hatt god vekst siden 2006, og den hadde også vekst i etterkant av finanskrisen i 2008. Likevel hadde veksten feilet i å opprette nok arbeidsplasser. I 2009 hadde Egypt hele 2.4 millioner arbeidsløse, hvorav 35% bestod av høyt utdannede unge mennesker (Noueihed & Warren, 2012, s. 100-101). Som følge av privatiseringspolitikken som ble innført av statsministeren Nazif, opplevdes denne økonomiske og sosiale krisen som en direkte konsekvens av regimets eget behov for å berike seg selv og sin nærmeste krets. Den økonomiske utfordringen i sammenheng med sosial urettferdighet har vært noen av de underliggende årsakene til det økende konfliktnivået i Egypt. Ting så ikke ut til å bli noe bedre da man i 2010 ble vitne til regimets aggressive undertrykkelse av befolkningen. Den 28 år gamle studenten Khaled Said ble offer for et brutalt overgrep utført av politiet og drapet hans førte til opprettelsen av facebooksidene *We are all Khaled Said*. Siden ble raskt den største antiregime internettsiden i Egypt med tusenvis av følgere (Lim, 2012). Kulminasjonen av den ”deliberaliserte” perioden skulle være Mubaraks siste valg i 2010, som i etterkant har blitt omtalt som det mest uredelige valget noensinne i Egypt. Regjeringen gjorde alt for å undertrykke opposisjonen. Det endte med at NDP fikk hele 83% av stemmene og Det muslimske brorskapet satt uten noe representasjon (Durac, 2013; Noueihed & Warren, 2012, s. 1).

3.2 Revolusjonene

3.2.1 Tunisia; Jasminrevolusjonen

“Revolusjonen for verdighet” hadde sin opprinnelse i den lille landsbyen Sidi Bouzid, en innlandsby som i lang tid før revolusjonen var sterkt preget av fattigdom og nød. Det var her hvor grønnsakshandleren Mohammed Bouazizi 17. desember 2010 skulle sette fyr på seg selv. Hans handlinger skulle bli det nasjonale symbolet for frustrasjonen og fortvilelsen som hadde lagt seg over landet under ben Alis styre. Et styre som ikke bare tilsynelatende ikke brydde seg om sin befolkning, men i tillegg gjorde deres tilværelse vanskeligere. Ord om handlingen til Bouazizi spredte seg ut fra hans lokalmiljø ut til andre landsbyer i nærheten som hadde de samme utfordringene som Sidi Bouzid, og protester brøt ut. Regimets forsøk på å undertrykke folkets opinion mistet styrke, og det som startet i 2010 skulle spre seg med en slik hastighet at myndigheten ikke klarte å roe revolusjonsstemningen. Opprøret spredte seg via sosiale medier som Facebook, Twitter og Youtube, og før desember var over hadde opprøret spredd seg til Tunis. Demonstranter lot sinnet sitt gå ut over bygninger som representerte myndighetene. Hardest rammet var hovedkvarteret til RCD. Det som startet med en frustrert ungdomsgenerasjon som gikk arbeidsledige, skulle straks omfavne de eldre borgerne som så en sjelden anledning til å luften sin misnøye mot regimet. Lokale arbeiderorganisasjoner hadde en viktig rolle, selv om hovedforeningen UGTT i utgangspunktet stilte seg tvilende til opprøret. Men etter press fra lokalforeningene ble UGTT også aktivt involvert, og snart bidro de med å mobilisere medlemmene sine. 13. januar ble det erklært generalstreik i landet, og i frykt for å miste all sin troverdighet og relevans i opprøret erklærte UGTT en nasjonal streik den 14. januar. Streiken var vellykket, tusenvis av fagorganiserte tunisiere tok til gatene.

Ben Ali responderte på opprøret med lovnader om reformer, opprettelsen av 300 000 nye arbeidsplasser og han lovet å ikke stille til gjenvalg. Samtidig hadde det blitt igangsatt kraftige sanksjoner mot demonstrantene. Tunisiske sikkerhetsstyrker brukte tåregass, vold og skarp ammunisjon mot demonstrantene, noe som etterlot over 330 drepte og over 700 skadde (Bishku, 2013, s. 226; Perkins, 2014). Ben Alis lovnader betydde ingenting, og “revolusjonen for verdighet” fikk fortsette. Opprøret gikk fra å omhandle arbeidsledighet og frihet, til å handle om å kaste presidenten. Militæret ble

kalt inn for å slå ned på opprørerne, men disse ordrene nektet de å følge. Militæret, ledet an av Rachid Ammar, ble beordret til å skyte mot demonstrantene, en ordre han trosset. I stedet plasserte han militæret ut i gatene i Tunis for å beskytte de sivile mot represalier fra politiet (Nassif, 2015). Dette var et avgjørende øyeblikk for ben Alis regime, da han nå både hadde mistet folket, men også militærmakten. Samtidig hadde ben Ali i forkant av opprøret klart å distansere seg fra de tunisiske elitene, da hans kone og deres utvidede familie hadde i de siste årene opptrådt stadig mer grådige (Durac, 2013). Slik hadde presidentfamilien effektivt marginalisert seg selv. Fra folket, fra eliten, fra militæret og til slutt også fra RCD da partiet hadde mistet tålmodigheten til presidenten og hans familie. På kvelden den 14. januar flyktet ben Ali og hans kone fra landet (Noueihed & Warren, 2012, s. 76).

Dagene etter opprøret

Bekymringen for at revolusjonen var mislykket spredte seg kjapt etter ben Alis flukt. Frykten var at hans fratredelse ikke betydde annet enn at noen andre lojale til regimet skulle overta hans posisjon, og at trofaste lojalister kom til å forsette i sine maktposisjoner og dermed bevare regimets indre struktur. Statsministeren Mohammed Ghannouchi annonserte innsettelsen av en ny regjering som beholdt innenriks, utenriks og forsvarsdepartementene uforandret.⁴³ Men han satte også inn tre representanter fra UGTT, lederne fra tre lovlige opposisjonelle partier og noen av de som hadde hatt en fremtredende rolle i opprøret, blant annet internettaktivisten Slim Amamou (Noueihed & Warren, 2012, s. 76-77; Perkins, 2014, s. 229). Amamous tiltredelse skulle appellere til de unge demonstrantene og fungere som et talerør for den tunisiske ungdomsgenerasjon.

Disse endringene skulle likevel straks vise seg å ikke være tilstrekkelige for demonstrantene. I slutten av januar samlet tusenvis av studenter, fagorganiserte og medlemmer av ulike sivile organisasjoner seg utenfor statsministerens kontor hvor de krevde full tilbaketrekning av alle politikere og ministre forbundet med RCD og det gamle regimet. UGTT trakk seg dermed fra regjeringen i solidaritet med demonstrantene. Denne usikkerheten til Ghannouchis regjering toppet seg 25.februar da en fredelig demonstrasjon utløste en urimelig kraftig reaksjon som etterlot flere døde demonstranter (Perkins, 2014, s. 232). Denne reaksjonen ble et vitnesbyrd på at hans

⁴³ Statsministeren tilknyttet RCD, Mohammed Ghannouchi må ikke forveksles med Rachid Ghannushi, lederen for det islamistiske partiet Ennahda.

regjering ikke skilte seg mye fra ben Alis, og demonstrantene krevde nå hardere enn noensinne at han forlot posten sin. Noen uker etter ben Alis fratredes fikk demonstrantene det de hadde ønsket; Ghannuchi gikk av og en interimregjering som ikke hadde noen tilknytninger til det gamle regimet ble innsatt. Fungerende president ble nå Fouad Mebazaa, og 1.mars annonserte han at det skulle holdes valg for opprettelsen av en grunnlovsforsamling.

Islamistenes rolle

Deltakere i opprøret varierte fra studenter til yrkesaktive til arbeidsløse. Ennahda var, som følge av kraftig undertrykkelse av ben Alis regime i liten grad delaktig i opprøret. De hadde i forkant av opprøret liten anledning til å treffes og organiseres på noen måte. Dette betyr ikke at islamister ikke deltok i opprøret. Som medlemmer av fagforeninger, menneskerettighetsorganisasjoner og andre interessegrupper deltok islamister i like stor grad som alle andre i opprøret (Noueihed & Warren, 2012). Likevel var det en utbredt frykt da Ennahdas leder Rachid Ghannushi returnerte til Tunisia etter mange år i eksil, at hans tilbakekomst skulle bety en islamisering av tunisisk politikk. Etter 21 år i eksil returnert Ghannushi til Tunisia 30. januar 2011. Med reintroduksjonen av partiet til den tunisiske befolkningen la partiet vekt på at deres visjon for Tunisia hadde grunnlag i en demokratisk tankesett. Dette kom til uttrykk blant annet ved at partiet lovet opprettholdelsen av loven Personal Status Code som Bourguiba i sin tid innførte (Perkins, 2014, s. 238).

I forkant av valget for grunnlovsforsamlingen skulle spørsmålet være hvordan postrevolusjons-Tunisia skulle definere seg selv, og hvilken rolle islam skulle spille i det nye samfunnet. De som kanskje var mest uttalte i kritikken til Ennahda var kvinner. Frykten for islamisering og en innskrenkning av kvinners friheter var stor blant kvinnene som under Bourguiba hadde nytt stor frihet. Samtidig var det også kvinner som uttrykte at en del av denne “friheten” også burde innebære friheten til å bære hijab, og at Ennahda dermed betydde en åpning for praktisering av islam (Perkins, 2014, s. 241). Før valget skulle det også bli vedtatt en likestillingslov som betød at alle partier måtte ha noen kvinnelige kandidater, noe Ennahda ikke hadde problemer med å praktisere. Da landet skulle holde valg for grunnlovsforsamlingen ble det klart, til tross for frykten for islamisering av Tunisia, at Ennahda var å betrakte som en sterk politisk makt. Ennahda vant 41,7% av setene ved grunnlovsforsamlingen, som hadde som oppgave å omskrive den tunisiske grunnloven (Noueihed & Warren, 2012, s. 79). I

etterkant av regimets fall dukket det opp utallige nye partier, med ideologier som spant fra miljøvern til panarabisme. De største partiene var likevel de som hadde vært lovlige under ben Alis styre, blant disse var Parti Démocratique Progressiste ledet av Najib Chebbi, og det sosial demokratiske partiet Ettakatol ledet av Mustafa ben Jaafar. Nest størst oppslutning ved valget til grunnlovsforsamlingen, fikk det nyetablerte partiet Congrès pour le République (CPR) med 13,8%, mens veteranen Ettakatol mottok mindre en 10% oppslutning (Perkins, 2014, s. 248). Selv med denne brakseieren til Ennahda gikk Ghannushi ut og proklamerte at partiet var villig til å inngå i en koalisjon med de sekulære partiene. Og CPR og Ettakatol skjønte at en koalisjon med Ennahda var deres eneste mulighet for å ha innflytelse på den nye konstitusjonen. Månedene etter valget besto av forhandlinger, og til tross for stor oppslutning valgte Ennahda å ikke kreve presidentskapet, men støttet heller CPR og deres leder, menneskerettighetsaktivisten Moncef Marzouki. Marzouki ble nasjonens første postrevolusjonspresident, og med det var første fase i en demokratisk transisjon igangsatt.

3.2.2 Egypt; Vredens dag

Inspirert av hva de hadde sett skje i Tunisia, ble de egyptiske demonstrantene overbevist om at de også kunne velte sitt autoritære regime. I ukene før utbruddet av revolusjonen hadde politiske aktivister møttes for å diskutere taktikk, hvordan de skulle utmanøvrere politiet og slik få mest slagkraft til demonstrasjonen. Dagen for opprøret ble satt til 25.januar, en høytid i Egypt til ære for det egyptiske politiet. Spredningen av planene ble utført gjennom sosiale medier som Facebook, Twitter, blogger, og på de mer tradisjonelle måtene gjennom utsending av politiske pamfletter med oppfordringer til vanlige folk om å delta. I utgangspunktet var slagordene til demonstrantene ”brød, frihet, sosial rettferd og verdighet”, og kravene til reformer var økt minstelønn, begrensning i presidentens sitteperiode og en begrensning i politimakten (Perry, 2016, s. 171) Protester brøt ut over hele landet, og med denne suksessen var det nå mulig å ta opprøret til det neste steget. Dermed eskalerte opprøret til ”Vredens Dag” den 28. Januar. Da slo opprøret til med å okkupere Tahrirplassen i Kairo sentrum. I forsøk på å forhindre denne eskaleringen besluttet myndighetene å skru av landets internettforbindelse (Noueihed & Warren, 2012, s. 107). Det var til liten nytte, informasjonen om opprøret hadde spredt seg ved hjelp av familienettverk og vennskap, og tusenvis av demonstranter tok til gatene 28.januar. Demonstrasjonene utviklet seg til voldelige sammenstøt med politiet og førte til antennelsen av NDPs hovedkvarter

(Perry, 2016, s. 171). Politiet skulle straks vise seg å være utilstrekkelige til å slå ned på opprøret. Mubarak beordret dermed militæret til å slå ned på demonstrantene. Da tanks og soldater bevegde seg mot demonstrantene, ble de mottatt med stor glede, militæret skulle jo være beskyttere av folket. Det egyptiske militæret hadde ikke en historie med å fysisk undertrykke sin egen befolkning, og slik hadde de klart å bevare en distanse til regimet de støttet oppunder. Samtidig sanket militæret stor støtte blant befolkningen, siden de fleste egyptiske menn hadde tjent i militæret en gang i livet. Mange kunne identifisere seg med institusjonen (Noueihed & Warren, 2012, s. 108). På bakgrunn av dette valgte også militæret i Egypt å ikke intervenere i konflikten. Dermed eskalerte også volden. “Motdemonstranter” herjet i gatene, og bevæpnet med pinner og sverd begynte de å angripe demonstrantene.⁴⁴ Flere hundre demonstranter ble drept og såret under opprøret (Perry, 2016, s. 173). På grunn av frykt ble antall demonstranter redusert betraktelig, og man var redd for at revolusjonen hadde mistet kraft. Men ved løslatelse av mannen bak internettsiden *We are all Khaled Said*, Wael Ghonim, fikk revolusjonen sin tiltrengte styrke igjen.

Mubarak lovet demonstrantene forandringer, og 10.februar holdt han en tale for folket hvor han lovet endringer i ulike lovartikler. Skuffelsen var stor da han ikke nevnte noen endringer i den forfatte unntakstilstandloven som hadde vært i virke siden mordet på Sadat (Noueihed & Warren, 2012, s. 97). Etter denne talen ble det enda klarere hva demonstrantene trengte, presidentens avgang. Hosni Mubarak ble den lengst sittende styrende statslederen i Egypt siden Muhammed Ali, med sine nesten 30 år i presidentembetet.⁴⁵ Etter 18 dager med opprør gikk presidenten av 11.februar 2011. Det øverste militærrådet (SCAF) hadde dagen før presidentens avskjed gitt løfte om at de skulle oppfylle det egyptiske folks krav til revolusjonen, deriblant å oppheve deler av unntakstilstanden. Med Mubaraks avskjed trådte SCAF, og lederen Husein Tantawi, inn med lovnader om at de innen et halvt år skulle føre landet frem til et parlamentarisk, fritt valg, og makten kunne dermed overgis til et sivilt styresett (Bishku, 2013). Noen av

⁴⁴ Flere kilder mener at “motdemonstrantene” var gangstere som angrep demonstrantene, og at disse faktisk var ansatt av regimet for å skremme vekk demonstrantene. Hendelsen med angrepet den 2. februar har blitt kalt “the Battle of the Camel” fordi angriperne kom ridende på kameler og hester over demonstrantene på Tahrirplassen (El-Bendary, 2013, s. 15; Perry, 2016, s. 173).

⁴⁵ Muhammed Ali (1769-1849), anses som grunnleggeren av det moderne Egypt. Selverklært Khediv av Egypt, opprinnelig albansk-født. Regjerte selv i 43 år, men hans dynasti varte fra 1805 til kuppet i 1952 (Perry, 2016, s. 201).

de første tiltakene SCAF iverksatte var å oppheve den egyptiske grunnloven og avsette det egyptiske parlamentet.

Tiden etter opprøret

Åtte måneder etter SCAFs overtagelse var det frykt for at revolusjonen var mislykket. Det militære rådet hadde ikke overgitt makten og lovede reformer hadde ikke blitt utført. Faktisk kunne det virke som om interimregimet til SCAF snøret inn friheten til egypterne. Etter opprøret opplevde egyptiske forfattere at deres noveller ble sensurert eller ikke publisert, og nærmer 12 000 mennesker hadde blitt arrestert og stilt for militærretten for diverse anklager som kom under unntakstilstandreglementet (Noueihed & Warren, 2012, s. 112-113). Samtidig var det mistanke om at valget som skulle holdes for å velge en grunnlovskommisjon, ble forvansket av SCAF. Det ble praktisk talt umulig for ulike politiske aktører å organisere seg fort nok, og derfor kunne stille til valg. Mange av de unge aktivistene hadde ingen politisk tilhørighet eller var organiserte på noen måte, dermed ble de stort sett stående som individuelle kandidater mot veteraner som Det muslimske brorskap og politikere med lang fartstid i Mubarakregimet. Egypts politikk var nå splittet mellom de sekulære aktivistene, islamistene og rester fra det gamle regimet i form av militæret eller gamle politikere (Noueihed & Warren, 2012, s. 115-117).

Til tross for brorskapets popularitet og politiske tyngde, og alt så ut til å gå deres vei i det forstående valget, virket ikke SCAF interessert i å overlate all makt til islamistene. Det militære rådet la derfor frem noen sterke føringer på hvordan en ny grunnlov burde se ut slik at brorskapets potensielle påvirkning ville bli sterkt begrenset, selv om de skulle vinne valget. Reaksjonen til brorskapet var derfor å organisere en stor protestaksjon i november 2011, og med det startet de en ny bølge av demonstrasjoner.

Islamistenes rolle

Revolusjonen var derfor ikke over i løpet av 2011. Aktivistene og opposisjonsgruppene hadde mistet kraften og støtten som hadde brakt flere tusen egyptere ut i gatene bare noen måneder i forkant. Ved valget til grunnlovskommisjonen hadde en koalisjon ledet av Det muslimske brorskap vunnet med god margin. Til tross for dette hadde ikke noen ny grunnlov blitt skrevet. Etter militærets overtagelse var det en utbredt oppfatning at de lagde regler slik det passet dem selv. Med dette i baktankene fryktet brorskapet SCAFs behov for å kontrollere politikken til deres egen vinning og dermed underminere de andre politiske aktørene. Derfor bestemte brorskapet seg for å stille en

presidentkandidat til valget sommeren 2012, til venstresidens skrekk. I frykt for at det politiske høyre med islamistene og de radikale salafistene skulle ta fullstendig kontroll over både den lovgivende og den utøvende makten i landet, reagerte de sekulære og venstreorienterte med boikotter og streiker.⁴⁶ Dermed ble prosessen med å utforme en grunnlov forsinket (Noueihed & Warren, 2012, s. 116). Det politiske bildet i Egypt ble nå ytterligere polarisert, en situasjon militæret tok nytte av. I forkant av valget benyttet SCAF seg dermed av sin daværende politiske posisjon til å diskvalifisere ti kandidater til presidentvalget, blant annet brorskapets. Til tross for denne innsatsen skulle resultatet etter første valgrunde stå mellom to menn; brorskapets Mohammed Mursi og tidligere minister under Mubarak-regimet og tidligere militære Ahmed Shafik. Resultatet reflekterte den politiske situasjonen i Egypt, et bipolart samfunn med to rådende leire; militæret og islamistene, til den store skuffelse for de sekulære demonstrantene (Bishku, 2013). Mursi forsøkte i sin valgkamp å forsikre de sekulære om at han kom til å respektere ytringsfriheten, ikke innføre sharialover og ivareta kvinners rettigheter. Shafik på sin side spilte på frykten til de kristne kopterne og andre sekulære som fryktet islamistene. I forsøk på å undergrave resultatene gikk SCAF ut og erklærte valget for ugyldig. Dette var til ingen nytte da Mursi vant ved det reelle presidentvalget med sine nærmere 52% av stemmene. Noe av det første Mursi gjorde som president var å pensjonere de aldrende generalene, deriblant lederen Tantawi som ble erstattet med den yngre generalen Abdel Fattah al-Sisi (Perry, 2016, s. 180). Men det var en utbredt mistanke om at dette var et resultat av at det hadde blitt inngått en avtale med militæret, de aldrende generalene kunne avsettes mot at militæret mottok garantier for at de ikke skulle bli etterforsket for deres overtredelser i valgprosessen.

Ved revolusjonens begynnelse hadde muslimer og kristne, venstreorienterte og sekulære, stått sammen i gatene og krevd presidentens avgang. Men i løpet av 2011 skulle skillet mellom disse gruppene bli stadig klarere. Islamistenes evne til å organiseres og deres store antall ble klart da en demonstrasjon sommeren 2011 ble kuppet av islamister som påkalte opprettelsen av en islamsk stat og iverksettelsen av sharialover. Frykten for at Det muslimske brorskapet, og deres nyvalgt president Mursi, ikke var forenlig med en demokratisk utvikling skulle bli mer utbredt da Mursi høsten

⁴⁶ Salafisme: En fundamentalistisk bevegelse som søker å reformere de muslimske samfunnene. Ønsker en bokstavlig tolkning av Koranen og de normative tekstene i Hadith; fortellinger om profeten Muhammeds handlinger (Bangstad, 2014).

2012 utstedet flere kontroversielle resolusjoner i forbindelsen med en midlertidig grunnlov. Blant disse var det noen som medførte utvidede fullmakter til Mursi, det vil si at Mursi selv satt med både den utøvende og den lovgivende myndighet (Noueihed & Warren, 2012, s. 119-120).⁴⁷ Dette forsvarte han ved å påstå at disse handlingene var nødvendige for at han skulle kunne bryte fullstendig med det gamle regimet og dermed også frata militæret deler av dets politiske makt (Goldstone, 2014, s. 129). Han lovet samtidig at disse forordningene skulle forlates det øyeblikket en ny grunnlov var på plass. Hans støttespillere så på disse tiltakene som en midlertidig nødløsning og et nødvendig onde på veien til demokratisering (Perry, 2016, s. 181). Men opposisjonen kalte dette et islamistisk kupp av den autoritære arten, og politiske aktivister gikk igjen ut i gatene for å kreve opphevelsen av den midlertidige grunnloven. Demonstrantene bestod av sekulære, kristne, opposisjonelle organisasjoner og individer, og venstreorienterte. Disse demonstrasjonene skulle snart eskalere til en voldelig konflikt mellom demonstrantene og de som var lojale til Mursi. Konflikten foregikk fra november 2012 til juli 2013, og etterlot seg over hundre døde og flere skadde. Disse hendelsene indikerte at Egypt hadde langt ifra innledet en periode med demokratisk transisjon, heller tvert imot.

3.3 Komparasjon og analyse

Jeg vil i dette kapittelet foreta meg en komparasjon og analyse av Tunisia og Egypt. Jeg ønsker å besvare noen av de spørsmålene jeg stiller i min problemstilling. Hvilke forutsetninger har Tunisia til å være nærmere en demokratisk utvikling i etterkant av Den arabiske våren, i kontrast til Egypt som virker lenger unna enn noensinne? Typisk for demokratiforskning på Midtøsten og Nord-Afrika har vært et fokus på landenes kultur angående en patriarkalsk samfunnsoppbygning og derfor den autoritære styreformen; Islams såkalte inkompatibilitet med demokrati; og den arabiske kulturen med passivitet (Salem, 2013). Etter den arabiske våren i 2011 er det grunn til å tro at disse teoriene blir mangelfulle. Jeg har derfor valgt ut noen kategorier som jeg mener er fornuftig å sammenligne, for så å trekke inn det historiske bakteppet og nøkkelhendelser under revolusjonene som har bidratt til den ulike utviklingen i de to landene.

⁴⁷ Resolusjonene gikk ut på å avskjedige dommere i det egyptiske rettsvesenet som hadde blitt utnevnt under Mubarakregimet. Disse hadde i sin posisjon makt til å oppløse grunnlovskommisjonen og dermed undergrave Mursis regjering (Perry, 2016, s. 180-181).

Kategoriene jeg velger å ta for meg er “sivilsamfunnet og arbeiderbevegelsen”, “Islamistene”, og det jeg kaller “regimets forfatning”.

Sivilsamfunnet og arbeiderbevegelsen har jeg her valgt å se nærmere på fordi i teorier om demokratisering spiller de to komponentene en stor rolle. Sivilsamfunnet kan ha en betydelig rolle både i initieringen av en demokratisk prosess, men også i konsolideringen av et demokrati. Man kan ane at disse komponentene har tatt veldig ulike former i de to landene og har hatt ulik betydning.

Jeg har valgt å kalle den andre kategorien “Islamistene”. Innunder her vil jeg hovedsakelig ta for meg Tunisias islamistiske parti Ennahda og Egypts islamistiske gruppe Det muslimske brorskap.⁴⁸ Jeg vil også innlemme den salafistiske bevegelsen i denne diskusjonen, hvor aktiv har den vært i de ulike landene? Her kommer også en diskusjon om hvorvidt Islam er kompatibelt med demokrati; er det grunn til å tro at Islam ikke kan fungere i en demokratisk kontekst.

Den siste kategorien har jeg kalt “regimets forfatning”. Denne kategorien har blitt delt opp i flere underkategorier: “Militæret”, “Økonomi” og “Geopolitikk og internasjonale relasjoner”. Kategorien har blitt delt opp slik på bakgrunn av at disse elementene er viktige for å få en helhetlig forståelse av de ulike utfallene av revolusjonene, men representerer kanskje et mindre fragment i det som forhåpentligvis er en demokratiseringsprosess. I den forbindelse kommer størsteparten av fokuset til å ligge på militæret som institusjon, og deres kultur i de ulike landene.

3.3.1 Sivilsamfunnet og arbeiderbevegelsen

Sivilsamfunn og arbeiderbevegelser trives tradisjonelt sett ikke i autoritære regimer. Restriktive lovverk, et aktivt sikkerhetspoliti og en begrenset ytringsfrihet har skapt et fiendtlig miljø for oppkomsten av sivilsamfunn. Et sterkt og aktivt sivilsamfunn kan fungere som en delegitimerende makt mot autoritære regimer da de bidrar til et deltagende sivil samfunn som formidler liberale verdier, artikulere borgerne interesser og skaper mekanismer for å kunne påvirke et politisk regime (Letki, 2009).

⁴⁸ Partiet Det muslimske brorskapet har stilt til valg under navnet Freedom and Justice Party (FJP) og ble opprettet i etterkant av revolusjonen i 2011. Jeg velger likevel for enkelthetens skyld å benytte meg av “Det muslimske brorskapet” i oppgaven, da disse i realiteten ikke kan adskilles.

Et sivilsamfunn skal derfor fungere som en mellommann mellom staten og den private sfære. Populære teorier har tidligere lagt vekt på at den arabiske verdens mangel på et sterkt sivilsamfunn er en av de viktigste årsakene til at landene fremdeles ikke har gjennomgått en demokratiseringsprosess. Fraværet av et aktivt sivilsamfunn er høyst problematisk for en demokratiseringsprosess, fordi et sivilsamfunn skaper rom for å sosialisere mennesker inn i deltagelseskultur og det bidrar til å utdanne befolkningen til å forme politiske budskap. Spørsmålet blir her; er det slik at sivilsamfunnet ikke er en aktiv part i politikken i den arabiske verden? Historisk sett betegnes sivilsamfunnet som grupper autonome fra statlig intervensjon, dette omfatter gjerne formelle og profesjonelle, ideelle organisasjoner (NGO, non-governmental organizations). I denne tradisjonelle termen ligger det en ide om at sivilsamfunnets mål er å kunne holde statlige institusjoner ansvarlige og kunne stille krav til staten (Kudlenko, 2015). Dette er derfor en term som gjerne blir benyttet på allerede demokratiske land. Men sivilsamfunn innebærer ikke bare formelle organisasjoner, det innebærer også uformell, sivil aktivisme. I land som Tunisia og Egypt, hvor aktivitet som har kunnet virke opposisjonelt mot regimet har vært svært undertrykt, snakker man derfor gjerne om sosiale bevegelser og protestaksjoner som eneste manifestasjonen av sivilsamfunnets holdninger (Letki, 2009). I disse landene har NGO-kulturen vært en mangelvare, med få medlemmer og få organisasjoner, liten økonomisk autonomi og generelt lite sivil aktivisme. Men til tross for disse ugunstige forholdene har likevel ikke myndighetene i Tunisia og Egypt klart å kvele all form for folkelig aktivisme.

Historisk utvikling

Allerede under kolontiden så man begynnelsen på et sivilsamfunn i begge landene. Fellestrekk ved de sivile organisasjonene som ble etablert tidlig på 1920- og 1930-tallet var at de stort sett ble opprettet som opposisjonelle til koloniherrne på en eller annen måte. Samtidig kan denne perioden i etterkant se ut til å være den perioden hvor sivilsamfunnet trivdes best. Begge landene fikk en oppblomstring av ulike nasjonalistiske bevegelser og politiske partier i kjølvannet av 1.verdenskrig. I Tunisia så man som følge av reformene i 1922, deriblant Morinaudloven, at de nasjonalistiske strømningene fikk uttrykk i etableringen av forløperen til dagens arbeiderorganisasjon UGTT, CGTT. Etter implementeringen av den delvis parlamentariske grunnloven fra 1923 åpnet det seg også et politisk rom i Egypt for ulike sosiale bevegelser, for eksempel så det i dag veletablerte muslimske brorskapet dagens lys i denne perioden. I tillegg etablerte Wafd en egen arbeiderorganisasjon i 1924, General Federation of

Labour Unions in the Nile Valley (Beinin & Lockman, 1987, s. 158).⁴⁹ Men etter Ismail Sidqis overtagelse i 1930 stagnerte utviklingen av et aktivt sivilsamfunn i Egypt, og arbeiderorganisasjonen ble forbudt. Etter 2.verdenskrig fikk sivilsamfunnet og den politiske aktivismen bedre grep, men da i hovedsak i Tunisia. Dette er ikke så overraskende. Ifølge noen demokratiseringsteorier har tidligere kolonistater hatt tendens til å implementere kolonistatenes etablerte institusjoner, i Tunisias tilfelle vil dette være Frankrikes institusjoner (Møller, 2015, s. 18-19).⁵⁰ Selv om dette har vært mindre tilfelle i Midtøsten og Nord-Afrika, så kan man likevel ane at den franske kolonipolitikken som innebar en assimilering av befolkningen har bidratt til et mer fruktbart miljø for sivilsamfunn. For eksempel ble den tunisiske arbeiderorganisasjon UGTT opprettet i 1946 og året etter arbeidsgiverorganisasjonen Union tunisienne de l'industrie, du commerce et de l'artisanat (UTICA).

Ved uavhengigheten fra kolonistatene skulle sivilsamfunnet i begge landene oppleve en innstramming. Med en maktkonsentrering og konsolideringen av en stadig mer autoritær stat, opplevde arbeiderorganisasjoner og sivilsamfunn stadig flere restriksjoner og reguleringer. I Egypt ble arbeiderunionen ETUF etablert, og alle arbeiderorganisasjoner ble underlagt statlig kontroll. Samtidig innførte Nasser i 1964 et lovverk som begrenset friheten til å være tilknyttet foreninger, ytringsfriheten og friheten til å delta i det politiske liv.⁵¹ Denne loven hadde som formål å begrense Det muslimske brorskapets spillerom, men fikk i sin konsekvens også betydning for ikke-statlige organisasjoner og betydde en aktiv kvelning av et mulig sivilsamfunn (Hassan, 2011; Sissons, 2005). UGTT derimot beholdt mye av sin autonomi under Bourguiba, men etter generalstreiken i 1978 ble også UGTT stadig mer assosiert med regimet ettersom presidenten erstattet organisasjonens styre med lojalister.

⁴⁹ Det ble i tillegg opprettet en arbeiderorganisasjon uavhengig av Wafd og andre politiske partier, i 1938: General Federation of Labour Unions in the Kingdom of Egypt (GFLUKE). Men på grunn av utbruddet av 2.verdenskrig fikk de egyptiske myndigheter, i en unntakstilstand, anledning til å oppløse organisasjonen. Organisasjonen ble dermed oppløst i 1941 (Beinin & Lockman, 1987, s. 232)

⁵⁰ Jacob G. Hariri har utformet en slik teori. Teorien hans går ut på at land som hadde et relativt etablert statsapparat før kolonistene kom til landet har hatt vanskeligere for å utvikle et demokrati. Da har de allerede etablerte institusjonene blitt benyttet av kolonistene også. Han trekker frem Midtøsten og Nord-Afrika som eksempler på nettopp dette (Hariri, 2012).

⁵¹ Loven fra 1964 har medført at myndigheten har holdt streng kontroll over de sivile organisasjonene gjennom Ministry of Social Affairs (som byttet navn til Ministry of Social Solidarity). Loven gir departementet retten til å nekte organisasjoner å bli registrerte, og retten til å oppløse allerede etablerte organisasjoner og slik beholder staten full kontroll over all organisasjonsliv (Sissons, 2005).

Med et økende globalt press med fokus på menneskerettigheter, fikk man på 1980-tallet en økende forekomst av ulike NGOer i den arabiske verden, også i Egypt og Tunisia. Men dette skulle ikke være utelukkende positivt. En trend på 80-tallet var at autoritære stater opprettet egne NGOer, såkalte GONGOer, som skalkeskjul for en manglende NGO-kultur i landene (Noueihed & Warren, 2012, s. 15).⁵² Slik har de autoritære statene hindret sivilsamfunnet i å være pådrivere for demokratisering. I stedet for en grasrotbevegelse har man vært vitne til en regimedreven prosess for kontrollert politisk “liberalisering” (Durac, 2013). Men i motsetning til Egypt førte Bourguibas politikk til at flere reelle sivile organisasjoner dukket opp. Deriblant ble menneskerettighetsorganisasjonen LTDH etablert, og forløperen til Ennahda, den muslimske bevegelsen MTI. En av de få NGOene i Egypt som ble etablert på samme tid og som fremdeles anses som en seriøs, regimeuavhengig organisasjon er Egyptian Organization for Human Rights (EOHR).

Under Mubarak og ben Ali skulle ikke situasjonen i landene bli mer gunstig for etableringen av et aktivt sivilsamfunn. Man så en økende forekomst av NGOer i etterkant av den kalde krigen, men disse ble til stadighet utsatt for tyrannisering. I etterkant av ben Alis kraftige undertrykkelse av Ennahda på 1990-tallet, dukket det opp en bevegelse som kalte seg selv Tunisian Salvation Front som ifølge dem selv representerte alle opposisjonelle grupper i og utenfor landet (Alexander, 1997). Med frykt for at denne gruppen skulle alliere seg med LTDH, Ennadha, arbeidere eller studentbevegelser, de lovlige politiske partiene eller noen som kunne ha interesser av å styrte ben Ali, ble all sivil aktivisme slått hardt ned på.⁵³ Ben Alis tiltak medførte en økt risiko for de engasjerte i protestbevegelsene og gjorde det også vanskeligere å organisere kollektive handlinger (Durac, 2013). Om mulig var det verre tilstander i Egypt. Under lovgivningen for unntakstilstand hadde myndighetene retten til å blande seg inn i sivilsamfunnsorganisasjonene, blant annet ved å oppnevne styremedlemmer til organisasjonenes ledelse (Durac, 2013).⁵⁴ Disse faktorene har ført til at man i mindre grad har sett organiserte sosiale bevegelser, og i større grad uorganiserte, litt tilfeldig

⁵² GONGO er forkortelsen for Government sponsored nongovernmental organizations

⁵³ I 1990 publiserte Tunisian Salvation Front en erklæring hvor de ba alle demokrater, uansett ideologi og tilhørighet, om å forene seg i kampen mot tunisiske myndigheters undertrykkelse av politisk opposisjon (Alexander, 1997).

⁵⁴ Unntakstilstanden hadde vært i virke under hele Mubaraks presidentskap, siden mordet på Sadat. Samtidig fikk man i 2002 gjennomslag for en revidert utgave av loven Nasser innførte i 1964. Selv om den i teorien åpnet for flere registreringer av NGOer, så gjorde også loven det mulig for regimet å oppløse, avvise opprettelsen eller lignende. (Sissons, 2005)

sammensatte sivile aksjoner. Disse har i større grad benyttet sosiale medier til å mobilisere og spre informasjon, og har derfor vært vanskeligere å slå ned på.

Dermed så man inn på 2000-tallet at de sivile bevegelsene hadde beveget seg i to ulike retninger, arbeiderne i en og den urbane middelklassen i en annen. Arbeiderbevegelsen i begge landene har vært større og har lengre historie, men mangelen på et nasjonalt lederskap har gjort denne bevegelsen svært sårbar, spesielt i Egypt. Da ETUF har siden sin opprinnelse vært underlagt regimets kontroll, har arbeiderne aldri hatt et reelt talerør for å uttrykke sin misnøye. Dette endret seg i midlertidig etter opptøyene i 2008, da på bakgrunn av de kraftige opptøyene i tekstilindustrien. Etter mangeårig arbeid fra CTUWS fikk man etter opptøyene for første gang siden opprettelsen av ETUF lov til å etablere fire uavhengige organisasjoner, hvor den største er lokalisert i Mahalla al-Kubra (Noueihed & Warren, 2012, s. 105).⁵⁵ UGTT har hatt en heller vekslende relasjon til ben Alis regime, organisasjonen har vekslet mellom konfrontasjon og samarbeid (Moumneh, 2010). Samtidig har UGTT stort sett bevart sin legitimitet blant de tunisiske arbeiderne, blant annet på bakgrunn av organisasjonens lange historie og tradisjon for å ivareta medlemmenes interesser. Til tross for at styret til tider har vært lydig overfor regimet, så har mange av de lokale lederne og medlemmene bevart sin lojalitet til arbeiderbevegelsen. Forskjellen mellom arbeiderbevegelsen og de unge aktivistene er at arbeiderbevegelsen i mindre grad har gjort krav på demokratiske reformer eller regimeendringer.

Under revolusjonene og i etterkant

Disse relativt aktive, men undertrykte sivilsamfunnene skulle man se styrken til under revolusjonene i 2011. Da revolusjonene brøt ut så var det utenfor de formelle institusjonene. Det var uorganiserte, vanlige borgere som ikke hadde politisk tilhørighet. Det var unge, frustrerte individer som gjennom sosiale medier uttrykte sin misnøye og gjennom disse kanalene oppmuntret mennesker til å gå ut i gatene og kreve sosial rettferd og verdighet (Plaetzer, 2014). Med disse initiativtagerne fulgte resten av sivilsamfunnet med, og det tok ikke lang tid før menneskerettighetsorganisasjoner, kvinneorganisasjoner og andre sivilsamfunnsorganisasjoner ble med i protestene.

⁵⁵ CTUWS: Centre for Trade Union and Workers Service. Etablert i 1990, en egyptisk NGO som har kjempet for retten til å organisere uavhengige arbeiderorganisasjoner (Noueihed & Warren, 2012, s. 105).

Men hvordan stilte de veletablerte arbeiderorganisasjonen UGTT og ETUF seg til situasjonen? ETUF hadde under Mubarak mistet mer og mer legitimitet, noe som kom klart til syne etter opprørene i 2008. Under revolusjonen gjorde ETUF tilsynelatende alt for å beholde regimet, og det er mistanker om at ETUF sto bak organiseringen av angrep på demonstrantene (Bassiouni, 2011). UGTTs styre derimot sto overfor et valg; lytte til sine medlemmer og lokalforeninger eller forholde seg passive til situasjonen. UGTT var godt etablerte i blant annet Sidi Bouzid hvor revolusjonen startet, og med krav fra demonstrantene om jobber, nasjonal verdighet og frihet så ikke organisasjonen noe annet valg enn å gi sin støtte til demonstrantene (Omri, 2015). Organisasjonen gikk da over til å bli en av de viktigste aktørene for å styrte regimet ved å gi autorisasjon til regionale kontorer til å utføre generalstreiker. 13. januar 2011 ble det utført streiker i store byer som Sfax, Kairouan og Tozeur, som 14. januar ble etterfulgt av generalstreiken i Tunis (Beinin, 2011).

I etterkant av revolusjoner vil det alltid forekomme en fase som er preget av ustabilitet. Hvem skal lede landet inn i en transisjon? Postrevolusjonære maktkamper vil i nesten alle tilfeller forekomme, og i Tunisia og Egypt skulle man se konsekvensene av at demonstrasjonene ikke ble initiert av etablerte politiske organisasjoner. Siden demonstrantene i utgangspunktet ikke var tilknyttet politiske partier og dermed manglet lederskap, har de heller ikke vært i stand til å gripe de politiske mulighetene som åpnet seg med revolusjonene. De har dermed blitt marginaliserte i møtet med de mer etablerte aktørene, og dermed også hatt lite påvirkning på transisjonen (Durac, 2013; Szmolka, 2015). UGTT ble tidlig tatt opp i en interimregjering, men oppga sine posisjoner straks da noen politikere forbundet med det gamle regimet beholdt sine posisjoner. I stedet opprettet organisasjonen et råd som skulle overvåke transisjonen for å sikre at revolusjonens intensjoner skulle bli ivarett.⁵⁶ ETUF ble på sin side kjøpt etter regimets fall utfordret av en uavhengig arbeiderorganisasjon EFITU.⁵⁷ Dette var en revolusjonær opprettelse. Det er et vitnesbyrd på egyptiske arbeideres fordring til at et regimeskifte burde innebære en lovgivning som tillater pluralisme i arbeiderorganisasjoner og frihet

⁵⁶ Council for the Protection of the Revolution fikk offisiell lovlig status i juni 2012 (Patel & Belghith, 2013). Rådet ble senere inkorporert i The Higher Authority for Realisation of the Objectives of the Revolution, Political Reform and Democratic Transition som besto da av både UGTT, politiske partier og sivilsamfunnsorganisasjoner.

⁵⁷ EFITU: Egyptian Federation of Independent Trade Unions. Ble opprettet 30. januar 2011 som et ledd i revolusjonen (Beinin, 2012). Opprettelsen endte i praksis ETUFs monopol, men ikke i lovmessig forstand (Beinin & Duboc, 2013).

til å kunne organiseres. Men fremdeles i dag sliter EFITU med å etablere seg i landet. Etter regimeskifte i 2013 har det politiske miljøet i Egypt ikke vært gjestmildt for NGOer og arbeiderorganisasjoner.

Slik så man at transisjonsfasen i landene var på vei til å utvikle seg i to ulike retninger. I Tunisia så man at demonstrasjonene i etterkant av ben Alis avskjed roet seg betraktelig ned og var i all hovedsak ikkevoldelige. Dette skulle endre seg i 2013 da landet gikk gjennom en politisk krise som følge av at to venstreorienterte, sekulære politikere ble myrdet. Omfattende opptøyer herjet i landet mellom sekulære og islamistiske krefter, og det var frykt for at demokratiseringsprosessen var på vei til å bryte sammen. Dette førte til at UGTT tok initiativ til en dialoggruppe som skulle fungere som megler mellom landets maktavende partier og de opposisjonelle partiene (Omri, 2015). Dialoggruppen bestod av sivilsamfunnsorganisasjonene UGTT, UTICA, LTDH og advokatforeningen Ordre National des Advocats de Tunisie. Gruppen som ble omtalt som kvartetten hadde som uttalte mål å bevare revolusjonen: frihet, verdighet og retten til å arbeide for hele den tunisiske befolkningen. De initierte forhandlinger mellom partiene og var aktive deltagere under hele prosessen. Forhandlingene kulminerte i at Ennahdas statsminister Ali Larayedh ga opp sin posisjon til fordel for den uavhengige Mehdi Jomaa, som satte sammen en teknokratisk regjering. Det førte også til ratifisering av en grunnlov og bestemmelser om å holde et presidentvalg i desember 2014. Slik ble sivilsamfunnet i Tunisia, ledet an av arbeiderorganisasjonen, essensielt for at Tunisia kunne fortsette med overgangen til et pluralistisk, fullverdig demokrati.

I Egypt skulle ikke transisjonen være så vellykket. I etterkant av Mubaraks fall fortsatte demonstrasjonene og opprørene av ulike grunner. Noen av opprørene hadde fundament i sekteriske konflikter, og noen oppsto i frykten for at SCAF skulle kontrollere en potensiell transisjon.⁵⁸ ETUF fryktet rett etter revolusjonen å bli oppløst sammen med det gamle regimet, men militæret som først overtok makten hadde ingen intensjoner om å reformere arbeiderorganisasjonen. Under Mursi derimot ble organisasjonen utsatt for endringer. Brorskapet som tidligere hadde hjulpet arbeidere med å organisere seg mot ETUF, og som også opprettet profesjonelle syndikater for ingeniører, leger og advokater

⁵⁸ Under revolusjonen sto kristne og muslimer sammen i gatene for å felle regimet. I etterkant av revolusjonen forandret dette seg. Kristne koptere har lenge vært en undertrykket gruppe, og med økende islamistisk innflytelse følte de seg ytterligere truet (Perry, 2016, s. 182). Kristne koptere representerer en minoritet i Egypt, men utgjør likevel nærmere 10% av befolkningen.

som en motsats til den statskontrollerte organisasjonen, fikk nå en interesse i å beholde organisasjonen (Hartshorn, 2014; Hassan, 2011). Brorskapet valgte derfor å plassere sine egne medlemmer inn i ETUFs styre, noe som styrket organisasjonens overlevelsessevne, men medførte interne konflikter. Arbeiderbevegelsen fryktet en islamistisk overtagelse av organisasjonen og i tillegg en styrkning av den regimestyrte arbeiderorganisasjonen.⁵⁹ Dette ville ikke utvide rettighetene til arbeiderne, det representerte heller en innskrenkning av frihet.

Disse konfliktene, samt økende uroligheter i hele regionen resulterte i en eskalering av konfliktnivået i Egypt. I tillegg til Mursis bestemmelser, som ga han utvidede fullmakter, ble dette startskuddet for de egyptiske demonstrantene, og utløste i november 2012 nye demonstrasjoner. Store deler av den sekulære opposisjonen deltok i disse opptøyene, deriblant Kifaya, The April 6.movement og medlemmer fra ETUF og EFITU (Hartshorn, 2014). Samtidig dukket det også opp en ny grasrotbevegelse som kalte seg Tamarod og hadde som uttalt mål å avsette presidenten.⁶⁰ De politiske demonstrasjonene varte i 7 måneder og krevde nærmere 130 menneskeliv. De varte frem til juli 2013 hvor det egyptiske militæret besluttet å kreve avsettelsen av Mursi, og dermed innsatte de selv en ny interimpresident, Adly Mahmoud Mansour. Mansour skulle få i ansvar å roe ned demonstrasjonene i landet, noe han gjorde ved å vedta et lovverk som effektivt la restriksjoner på offentlige samlinger. Samtidig med avsettelsen av Mursi ble samtlige politiske institusjoner renset for medlemmer av brorskapet, deriblant også ETUF. Mansour valgt i stedet å innsette en som var nært tilknyttet EFITU som arbeidsminister, Kemal Abu Eita, noe som representerte et nederlag for ETUF (Hartshorn, 2014). Denne tilsynelatende positive utviklingen for de uavhengige arbeiderorganisasjonene skulle i midlertidig ikke være vedvarende. Med lovfestingen av en ny grunnlov i 2014 skulle denne igjen utfordre en allerede vaklende arbeiderbevegelse. Med fjerningen av en lovbestemmelse som ble innført under Nassers sosialisme, som krevde at 50% av det egyptiske parlamentet skulle bestå av arbeidere

⁵⁹ En styrkning av ETUF ville vært et alvorlig tilbakefall for den egyptiske arbeiderbevegelsen. Det var først i etterkant av opprørene i 2008 lov å etablere uavhengige, autonome organisasjoner. RETA (Real Estate Tax Authority Union) var den første til å søke om uavhengighet i 2009. I 2011 var denne organisasjonen med på dannelsen av EFITU (Beinin & Duboc, 2013).

⁶⁰ Tamarod; oversettes til Rebellbevegelsen. Ble opprettet i forbindelse med ønske om å avsette Mursi. Dette skulle de gjøre ved å registrere opposisjonen til Mursi, og dermed tvinge presidenten til å iverksette presidentvalg tidligere enn planlagt (Perry, 2016, s. 183).

og bønder, står arbeiderbevegelsen nå med liten reell politisk kraft i Egypt (Hartshorn, 2014).⁶¹

3.3.2 Islamistene

I moderne demokratiteorier har man lagt vekt på skillet mellom religion og politikk som fremmede for demokratidannelse, noe som har virket som spesielt utfordrende for den muslimskdominerte arabiske verden. Samuel P. Huntington er kanskje den forskeren som har uttrykt sterkest at islam og muslimske kulturer ikke er kompatible med demokratiske prinsipper (Huntington, 1996, s. 29, 212-214; Welzel, 2009, s. 80). Slike teorier han presenterer har i nyere tid fått mindre oppmerksomhet. Det å forklare ulike lands tilbøyelighet eller aversjon mot demokratiske prinsipper slik Huntington gjør ved å dele inn i kulturer, sivilisasjoner og nasjonale familier uten å plukke ut enkelte variabler som ligger i beskrivelsene av disse kategoriene blir i dag spekulativt. Senere forskning viser at islam alene ikke kan være årsaksfaktoren til manglende demokrati, man har eksempler på muslimske land som i stor grad har demokrati.⁶² Det må derfor være andre karakteristika som tillegger Tunisia og Egypt demokratiske utfordringer. Men likevel ser man innflytelsen av det som omtales som politisk islam, eller islamisme.

Islamisme er et begrep som har fått fotfeste i den vestlige verden hovedsakelig etter terrorangrepene i New York i 2001, men begrepet har vært i bruk i akademia helt siden 1970-tallet. Med begrepet har intensjonen vært å skille mellom muslimer og det som omtales som politiske islam, men som i sin konsekvens har fått betydning at begrepet muslim er ensbetydende med fundamentalist (Utvik, 2011, s. 19).⁶³ Ifølge mange kritikere er disse bevegelsene i seg selv udemokratiske, fordi de for eksempel gjerne ønsker at lovgivning skal ha forankringer i sharialover, som blant annet setter restriksjoner på kvinner. Er da dette forenlig med demokratiet?

⁶¹ Denne bestemmelsen hadde lenge blitt oversett, da oligarker og rike landeiere kunne gå under definisjonen som arbeider eller bonde. Likevel var det et slag for arbeiderbevegelsen, siden det var ETUF som hadde makten til å definere hvem disse kategoriene angikk (Hartshorn, 2014).

⁶² Indonesia, med verdens størst andel muslimske befolkning er definert som et ufullstendig demokrati. Senegal, med en muslimsk majoritetsbefolkning er også definert som et ufullstendig demokrati (Fish & Wittenberg, 2009).

⁶³ Det er Bjørn Olav Utvik som kommer med påstanden at ordet "muslim" har i det offentlige rom i for stor grad blitt assosiert med fundamentalisme og terrorisme (Utvik, 2011, s. 19)

Jeg velger i denne oppgaven å bruke samme definisjonen på islamisme som Bjørn Olav Utvik:

..en ideologisk retning som fremhever at religionen islam ikke bare berører den enkeltes trosforhold, men inneholder gudgitte retningslinjer som bør styre også samfunnsmessige, juridiske og politiske forhold i muslimske samfunn. For de fleste islamister innebærer dette synet et krav om at sharia, den islamske loven basert på Koranen og Profetens sunna må være basis for lovverket (Utvik, 2011, s. 25).⁶⁴

Denne definisjonen er nyttig fordi den er bred nok til at både Det muslimske brorskapet i Egypt og Ennahda i Tunisia, med sine ulikheter, kan forstås og fortolkes innenfor denne rammen. Denne definisjonene kan altså omfatte de organisasjonene som eksplisitt kjemper for sharialover, men også de som tolker islam i en videre forstand. Islamisme kan med denne definisjonen nok representere en utfordring for demokratiseringen, men kanskje ikke en uoverkommelig barriere?

Ideologisk forankring

En av de første organisasjonene man omtaler som islamistiske var Det muslimske brorskap som ble grunnlagt i Egypt i 1928 av Hasan al-Banna. Den ble opprettet som et tiltak for å reformere det egyptiske samfunnet gjennom islam. Siden den gang har brorskapet gjennomgått noen radikale endringer, og kanskje den største endringen hadde bakgrunn i Sayyid Qutb som Nasser henrettet i 1966. Qutbs ideologiske tekster markerer noen av de skillene vi i dag ser hos islamister.⁶⁵ Da tekstene hans handler om modernisering og reformering av det egyptiske samfunnet tilbake til ”den sanne veien” med islam, fikk han stor innflytelse på hele den islamistiske bevegelsen også utover Egypt. De tingene Qutb talte om med et bakteppe i Koranen, nemlig de frustrasjonene som egypterne følte med den postkoloniale arabiske staten, var noe alle muslimer i den arabiske verden kjente seg igjen i (Cavatorta & Merone, 2015). Det ble derfor med Qutb et transnasjonalt prosjekt å samle verdens muslimer under en *umma*, en islamsk stat hvor sharialovene skulle være gjeldende (Rogan & Nyquist, 2011, s. 462-463).⁶⁶

⁶⁴ Sunna: oversettes gjerne til praksis (Utvik, 2011). Profetens praksis fortalt i hadithene. Seks av hadithene legger grunnlag for lovbestemmelser for Sunnimuslimene.

⁶⁵ Qutb er spesielt kjent for innføringen av begrepet *jahiliyya*, som betegner en tid før Islams tid hvor mennesker var uvitende. Han mener at menneskene har blitt mer ignorante inn i det 20.århundre fordi man har gått lenger vekk fra Guds ord. Qutb setter et likhetstegn mellom vestlig sekularisme og *jahiliyya* (Tilly & Tarrow, 2015, s. 204).

⁶⁶ Umma: felleskap eller nasjon, felleskap av muslimer (Utvik, 2011).

Skillet mellom islamister gjør man gjerne ved en voldelig variant som kalles *jihad*, en fredelig, reformvennlig som kalles *islahi*, en konservativ som omtales som *salafi* og en moderniseringsbevegelse som kalles *ikhwani* (Utvik, 2011, s. 75).⁶⁷ Med Sadats åpning av den religiøse sfæren i Egypt på 1970-tallet ved blant annet å bruke sharialovene som hovedkilde til den egyptiske grunnloven, ble man vitne til økende islamistiske tendenser i Egypt, og også utover hele regionen. Disse strømningene fikk spesielt stor kraft i etterkant av de massive tapene under krigen i 1967, og deretter etter revolusjonen i Iran i 1979 (Tilly & Tarrow, 2015, s. 204-205). I Egypt så man at islamistbevegelsen gikk i to retninger; den ene er den Det muslimske brorskapet står for, gjerne kalt *islahi-ikhwani*. Altså en reformvennlig, ikke-voldelig organisasjon som trodde på modernisering. Dette kan ses ved for eksempel brorskapets innsats i det egyptiske samfunnet som en sosial institusjon som gjennomførte tiltak for å bedre menneskers levekår. Gjennom disse tiltakene kunne brorskapet komme i kontakt med og vinne støtte hos den egyptiske befolkningen, og dermed gradvis få til reformer.⁶⁸ Selv om brorskapet også tok inspirasjon fra Qutb, så tok lederne i brorskapet distanse fra hans radikalisme (Cavatorta & Merone, 2015). Den andre retningen som Qutb skulle være inspirator for er den i Egypt som på slutten av 1970- og begynnelsen av 1980-tallet skulle ta form som *jihadi-ikhwani*, de gruppene som benyttet seg av *jihad*, altså væpnet kamp for å gjeninnsette islamske verdier (Rogan & Nyquist, 2011, s. 461-462). Organisasjonen som tok på seg mordet på Sadat var en av de grupperingene som identifiserte seg med denne retningen.

I Tunisia tok denne utviklingen en annen vending. Ved MTIs grunnleggelse i 1981 kunne man omtale den som en *islahi-ikhwani* organisasjon. I likhet med de fleste islamister i hele regionen, fant de inspirasjon hos Det muslimske brorskap, og også i Qutbs tekster. Skillet mellom den egyptiske islamismen og den tunisiske skulle på mange måter stamme fra MTIs grunnlegger, Rachid Ghannushi. Det som i dag omtales som *tunisianité*-islamisme fikk faktisk inspirasjon fra Bourguibas politikk i form av en nasjonalistisk og demokratisk tankegang (Cavatorta & Merone, 2015). I Ghannushis

⁶⁷ Jihad: oversatt kamp. Islahi: oversatt reform. Salafi: en som har forfedrene (de første muslimer) som forbilde. I dag gjerne brukt om de som følger salafismen som anses som en konservativ bevegelse. Ikhwan: oversatt brødre, i dag brukes gjerne om Det muslimske brorskap. Dette er innenfor den sunniislamistiske retningen (Utvik, 2011, s. 73-75).

⁶⁸ Det muslimske brorskap driver mye med veldedighet, men hovedsaklig gjennom organisasjoner som anser seg som apolitisk. Blant annet drev de ett moské- og sykehuskompleks. De driver også flere veldedige organisasjoner som organiserer helsetilbud, skoler, matstasjoner og andre tilbud for fattige. På denne måten har de økt sin anseelse i det egyptiske samfunnet (Utvik, 2011, s. 182).

misjon med å blåse liv i de muslimske verdiene så han viktigheten av den tunisiske nasjonalitet, og med det trakk han seg lenger vekk fra Qutbs transnasjonale ideer. Derimot knyttet han en nær forbindelse med den reformative islamisten Malik Bennabi.⁶⁹ I sine tekster ga Bennabi uttrykk for at demokrati var en tilstand og nasjonal ånd som trengtes å utvikles i den arabiske verden. Respekt for pluralisme hadde, ifølge Bennabi, en egenverdi i islam (Cavatorta & Merone, 2015). Flere teorier anklager islam for å være udemokratisk fordi den ikke gikk gjennom en lignende reform som man i Europa hadde under opplysningstiden (Cavatorta, 2009, s. 327). Men med dette intellektuelle tankegodset i bagasjen er det kanskje mulig at Ghannushi kan anerkjennes som en reform- og demokratorientert islamist. Ved MTIs navnbytte til Ennahda (Renessansen) skulle Ghannushi vise hva slags politikk de sto inne for. Ut ifra disse forutsetningen kan man kanskje hevde at Det muslimske brorskapet, som har lengre røtter enn Ennahda, er mer konservative enn sin tunisiske motpart og har dermed større problemer med blant annet å fjerne sharialovene som fundament for grunnloven.

Under transisjonen

Islamistene var i liten grad delaktige i demonstrasjonene i 2011. Til tross for kraftig undertrykkelse av de sekulære regimene, har islamistene likevel vist seg å representere reelle politiske krefter da revolusjonene gikk inn i en demokratisk transisjon. Etter at demonstrantene gikk imot de sekulære og vestligstøttede regimene representerte islamistene et stikk motsatt alternativ. Deres ideologi tiltalte de som gikk ut i gatene i 2011. Med en religiøs diskurs som omhandlet sosial solidaritet, *ummaen*, traff dette spesielt de fattigste. Ennahda og Det muslimske brorskap fikk sin høyeste oppslutning ved de første valgene, og dette ikke uten grunn. Det er disse gruppene som har vært best organiserte og har lenge innehatt respekt i befolkningen.

Det som har vært omstridt er hvordan islamisme, og med det sharialover, kan formuleres i en demokratisk diskurs. Og i hvor stor grad skal religionen ha innflytelse på den politiske arenaen? De sekulære har fryktet at et islamistisk styresett skal bety en innskrenkning av frihet og at islamistene dermed bruker retorikk for å overbevise om deres vilje til demokratisering, men vil forlate disse prinsippene i det de sitter i maktposisjon.

⁶⁹ Malik Bennabi (1905-1973): En islamsk tenker fra Algerie, var en uttalt forkjemper for demokratiet. Tekstene hans omhandler kolonialisme, Islam, demokrati og pluralisme (Cavatorta & Merone, 2015).

Både i Tunisia og Egypt har man under transisjon fått utarbeidet nye grunnlover hvor islamistorganisasjonene har hatt lederskapet under utarbeidingen.⁷⁰ Både Ennahda og brorskapet ble utsatt for granskning og kritikk fra sekulære krefter under grunnlovsarbeidet. Brorskapet har forsøkt å definere seg selv som en moderat organisasjon som anerkjenner demokratiet og viktigheten av en rettsstat (Noueihed & Warren, 2012, s. 123). Samtidig har de alltid stått inne for at sharia må ligge til grunn for en egyptisk grunnlov, men ved arbeidet med grunnloven av 2012 *beholdt* de bare statusen til sharia. Den sekulære Sadat gjorde endringer på grunnloven av 1971 hvor han formulerte at ”Islam is the religion of the state and Arabic is its official language. The principles of Islamic law Sharia are the principal source of legislation” (Lunde, 2015). Valget om å beholde den artikkelen var det kjapt konsensus om, også i den sekulære leiren (Lunde, 2015).⁷¹ En artikkel som derimot fikk mer motbør var artikkel fire som ga Egypts største moské, Al-Azhar, rådgivende makt. Dette var ikke nødvendigvis et problem siden moskéen historisk sett har vært kritisk til politisering av islam og dermed til brorskapet og salafistbevegelsen. Moskéen kunne derfor fungert som en modererende kraft (Hellyer, 2012). På denne måten har ikke Mursi og brorskapet brutt noen demokratiske prinsipper og kan ut ifra disse artiklene ikke anses som udemokratiske. Faktisk var det tegn på at Mursi kunne ha ledet landet i en demokratisk retning da han innsatte en teknokratisk statsminister Hisham Qandil, som ikke hadde forbindelser til brorskapet (Perry, 2016, s. 182). Når han også valgte å pensjonere noen av de gamle generalene i 2012, var det flere som mente at dette var et grep som skulle skille de sivile maktene fra de militære.

I kontrast til Ennahda har aldri brorskapet, heller ikke i regjeringsposisjon, klart å ta stilling til de mer kontroversielle temaene som angår hijaben og bruk av alkohol. Dette har gitt grobunn til tanken om at brorskapet ikke egentlig skiller seg nok fra de mer fundamentalistiske salafistene (Noueihed & Warren, 2012, s. 123). Ennahda derimot var tidlig ute med å meddele at de hadde ingen intensjon om å for eksempel forby alkohol og påby hijaben. Ennahda annonserte i mars 2012 at den nye grunnloven ikke skulle ha forankring i sharialovene, som var en uttrykt bekymring i den sekulære befolkningen. Den nye grunnloven av 2014 utpekte islam som statsreligionen og arabisk som

⁷⁰ Den egyptiske grunnloven av 2012 ble forkastet når Mursi ble avsatt av SCAF (Perry, 2016, s. 184-185).

⁷¹ Dette er blant annet fordi Egypts øverste domstol, som i etterkant av revolusjonen har beholdt sin relative uavhengighet, har stort sett begrenset bruken av sharialovverket. Slik representere ikke dette et stort problem for de sekulære (Lunde, 2015).

nasjonalspråket, sharialovgivning er ikke engang nevnt (Perkins, 2014, s. 255). I denne forbindelse kan man spørre seg om hvor islamistisk Ennahda er, når de ikke krever sharia i en grunnlov. Her kommer kanskje et viktig skille mellom Egypt og Tunisia, nettopp at tradisjonen fra koloniherrene (og Bourguiba) sin *laïcité*, sekularismen, har hatt stor innflytelse i Tunisia også på islamistene.⁷² Ghannushi har uttalt at sharia ikke er et sett med lover, men et sett med verdier. Ut ifra en slik sammenheng kan Tunisia i dag tolkes som mer islamistisk da det med denne grunnloven hedrer menneskets rett på frihet og rettferdighet (Lunde, 2015). Det var derfor liten uenighet mellom Ennahda og de andre store partiene i Tunisia. Alle partiene var enige om prinsippene om demokrati, politisk pluralisme og maktrotasjon (Noueihed & Warren, 2012, s. 82). Dette peker mot et annet problem ved Mursis presidentskap. Der Ennahda inngikk en koalisjon med flere sekulære partier, inngikk Mursi aldri i noen koalisjon, og det var nærliggende å oppfatte hans valg om å utvide presidentmakten i 2012 som et autoritært grep.

Salafistene tar over som islamismens fanebærere?

Kanskje en av de viktigste ideologiske forskjellene mellom *ikhwan* og *salafi* er at salafistene er mer konservative i sin tro på opprettelsen av en islamsk stat hvor sharia er kilden til loven. De tror på at islam trenger en tilbakevending til en bokstavlig tolkning av Koranen. Salafistbevegelsene har tidligere blitt betraktet som apolitiske bevegelser, men i etterkant av den arabiske våren har disse blitt stadig mer aktive i politikken i Tunisia og Egypt. Dette har bakgrunn i at disse reformative strømningene som leder vekk fra sharia har ført til bevegelser som mener at Ennahda og brorskapet ikke står for et "ekte" islam (Noueihed & Warren, 2012, s. 87, 124). Noen salafistiske representanter ble nektet å stille til valg i begge landene. I Tunisia var det på bakgrunn av at styresmaktene mente at de ikke støttet en demokratisk utvikling, noe som var et krav til kandidatene. I Egypt fikk al-Nour stille, og partiet gjorde det overraskende bra. I Egypt finnes det et betydelig antall salafister, men det er færre i Tunisia. Likevel har de bidratt til å så mistro til Ennahda.⁷³ Radikale salafister kan representere et problem fordi de i begge land har blitt koblet til voldelige hendelser og jihad, og de motarbeider de islamistene som er reformvennlige og demokratiske. Samtidig representerer

⁷² Laïcité: Betegner fransk sekularisme: skille mellom religion og stat.

⁷³ Radikale salafist jihadister har i Tunisia ført til at islamister i sin helhet har blitt portrettert som en trussel for nasjonen, en retorikk regimet før revolusjonen benyttet seg av for å undertrykke Ennahda. Dette er noe som har hengt igjen også under transisjonen (O'Brien, 2014)

radikaliserte grupper et sikkerhetsproblem for nyetablerte demokratier som Tunisia da de ikke har apparatet for å håndtere de.

3.3.3 Regimets forfatning

Militæret

Teorier om sosiale bevegelser og revolusjoner legger gjerne vekt på at politiske mulighetstrukturer må være tilstede for at disse sosiale fenomenene skal kunne oppstå. I disse teoriene er det derimot lagt lite vekt på militærets funksjon for å skape disse mulighetene. Det er nemlig når militæret stiller seg på sidelinjen og velger å ikke intervenere at mulighetene oppstår (Goldstone, 2014, s. 11; Nassif, 2015). I demokratiseringsteorier legger man derimot vekt på at en minimering av militærets politiske makt er essensiell for at en demokratiseringsprosess kan igangsettes. Dette viser seg å være spesielt problematisk i autoritære regimer (Fish & Wittenberg, 2009, s. 264). Dette har bakgrunn i at autokrater har et behov for å beskytte seg mot eventuelle kupp. Dette er kanskje spesielt treffende for denne regionen der de fleste regimeskiftene har forekommet ved kupp.⁷⁴ De er ofte derfor mer bekymret for en militær overtagelse, enn for at sivilsamfunnet skal velte dem. For å unngå kupp skaper de insentiver for at dette ikke skal skje, enten gjennom å skape en motvekt til militærinstitusjonen for å holde de under kontroll; eller ivaretar eller opprettholder militærets økonomiske interesser; eller fremmer felles rivaler og aversjoner (Nassif, 2015). Under revolusjonene var man i begge landene vitne til at militæret valgte å ikke intervenere i opptøyene. Spørsmålet blir om dette var fordi de støttet revolusjonen eller fordi de ikke hadde nok insentiver til å beskytte ben Ali og Mubarak.

I Tunisia har man hatt en tradisjon for at militæret har holdt seg utenfor politikken, Bourguiba valgte blant annet å nekte offiserer å bli medlemmer i Neo-Destour. Motvekten til militæret har vært etableringen av et ekstensivt sikkerhetsapparat kontrollert av innenriksdepartementet. Bourguiba og ben Ali benyttet seg i stor grad av politi, hemmelig politi og egne sikkerhetstyrker for å bevare regimets kontroll og undertrykke politisk dissens (Nassif, 2015; Noueihed & Warren, 2012, s. 99). Det tunisiske militæret har konsekvent vært lite, hatt lite økonomisk støtte og har også hatt som eneste oppgave å beskytte landets grenser og landets suverenitet. I Tunisia har de

⁷⁴ Mellom 1961 og 1969 var det 27 militære kupp i den arabiske verden (Nassif, 2015). Både Nasser, Bourguiba, ben Ali og Al-Sisi har kommet til makten ved kupp.

derfor ikke hatt noen forbindelser til regimet, verken økonomiske eller historiske.⁷⁵ I motsetning til Egypt som har hatt en militær elitegruppe rundt presidenten som har tjent på hans posisjon, har elitene rundt ben Ali (og hans kone) vært hans utvidede familie (Nassif, 2015; Pachon, 2014). Slik har militæret heller ikke etablert et materielt avhengighetsforhold. Når revolusjonen brøt ut i 2011 hadde derfor militæret lite å tape på regimets fall. Hvis ben Ali hadde noen legitimitet hos militæret, forsvant dette da lederen for hans sikkerhetsstyrker, Ali Seriati beordret militæret til å slå ned på opprørene. En slik aktiv undertrykkelse av befolkningen ville vært noe utenfor den institusjonelle kulturen til det tunisiske militæret, og var derfor også lite sannsynlig.

I Egypt er denne historien litt annerledes. I motsetning til Tunisia representerer det egyptiske militæret en enorm institusjon med lange røtter. Dette har forankring i landets anspente relasjon til Israel og Nassers Egypt som regionens leder for en fri arabisk verden.⁷⁶ En konsekvens av dette har vært at det egyptiske militæret i et forsøk på å holde tritt med Israels militærmakt, har blitt veldig stort, men også veldig politisk. Egypts politiske system kan på mange måter ses på som å være en forlenget versjon av det revolusjonære regimet Nasser opprettet etter kuppet i 1952, Egypt har ofte blitt omtalt som ”Offiserenes republikk”. Denne tradisjonen har faktisk vært intakt helt frem til 2011. Riktignok har de ulike presidentene benyttet seg av ulike teknikker for å kontrollere militæret og for å unngå kupp. Allerede under Nasser begynte oppbyggingen av et innenriks sikkerhetsapparat i form av politi, hemmelig politi og personlige sikkerhetsstyrker. Blant annet ble det opprettet en paramilitær organisasjon, Central Security Forces (CSF) som hadde som oppgave å assistere politimakten spesielt ved opprør og lignende. Denne gruppen ble under Sadat ytterligere styrket, og brukte det for å bryte militærets hegemoni på voldsmakt (Nassif, 2015). Samtidig oppmuntret Sadat militæret til å bli en økonomisk aktør som fikk uttrykk i etableringen av AOI, det egyptiske militærets industrielle organisasjon. Denne skulle forsterkes ytterligere under Mubarak. Men der Nasser og Sadat lyktes med å bevare militæret tilfredse og samtidig under kontroll av regimet, skulle Mubarak feile.

⁷⁵ Ben Ali var i sin tid general, men det skulle kjapt bli klart at han ikke hadde noen intensjon om å gi mer makt til militæret av den grunn. Å marginalisere militæret ble en metode for å beskytte seg selv mot kupp (Nassif, 2015).

⁷⁶ To aspekter ved den anspente relasjonen til Israel. En ting er den arabisk-israelske konflikten som har pågått siden opprettelsen av Israel. Et annet aspekt er at Eretz Israel, det bibelske Israel, som inneholder blant annet hele Sinai som tilhører Egypt (Leerand, 2015).

Under Mubarak vokste sikkerhetsapparatet i landet betraktelig. Både i økonomisk støtte, og i antall, representerte de en større gruppe enn militæret. Denne styrkningen av sikkerhetsapparatet er en av årsakene til at de var lojale til presidenten også under revolusjonen. Det var også mistanke om at de derfor også støttet Mubaraks ide om at sønnen kunne arve hans embete, noe militæret mislikte sterkt (Nassif, 2015). Militæret og SCAF ble under Mubarak etter hvert regnet som en av de største økonomiske institusjonene i Egypt. Det var en posisjon de ikke ville miste, men følte at var i ferd med å skje med Gamal Mubaraks stadige innflytelse på egyptisk industri (Steiman, 2012). Samtidig hadde Mubarak alltid ivaretatt militærets interesser, blant annet ved å tildele pensjonerte offiserer høye posisjoner i statsbyråkratiet. Dette ambivalente forholdet til regimet skulle også vise seg under revolusjonen. På en side hadde militæret mange interesser i å beholde status quo, beholde Mubarak og dermed beholde sin økonomiske og politiske hegemoni. På en annen side var det ikke i deres interesse at en sivil skulle overta presidentposisjonen og dermed ende ”offiserenes republikk”.

Sikkerhetsapparatet til regimet mistet mer og mer legitimitet i de siste årene til Mubarak. Politivold hadde blitt et av regimets største problemer, og Khaled Said skulle bli symbolet på det. Dette bidro til at regimet også mistet sin legitimitet, noe militæret hadde oppfattet. Da revolusjonen brøt ut sto derfor militæret overfor et valg; være lojale til regimet eller bidra til regimets fall. Slik som revolusjonene utartet seg skulle det bli tydelig at Mubarak ikke klarte å håndtere opptøyene, og det er grunn til å tro at militæret så seg tjent med et regimeskifte. Ved å velge å bidra til regimets fall klarte militæret å beholde sin økonomiske og politiske dominans, og muligens kunne de kontrollere transisjonen, samtidig som de beholdt sin legitimitet ovenfor den egyptiske befolkningen. Selv om de på det tidspunktet kanskje ikke ønsket å regjere landet selv, så ønsket de likevel å ivareta sine egne interesser, sin uavhengighet fra en potensiell demokratisk valgt president og sin ”stat i staten” (Kienle, 2012). Transisjonen skulle av de grunnene også vise seg å være svært utfordrende. En transisjon ledet av militære vil ofte være dømt til å mislykkes på grunn av at de er en så integrert del av det gamle regimet. I Egypt har de også for mye på spill til at de er villige til å gi slipp på makten.

Der man i Tunisia fikk en kløft mellom den sekulære partiene og Ennahda, fikk man i Egypt en kløft mellom brorskapet og militæret. Militæret har vært aktive under hele transisjonen, også etter Mursi vant presidentvalget. Spørsmålet har vært hvor mye makt

Mursi egentlig har hatt som president. Bare to uker før Mursi tiltrådte sin nye stilling hadde SCAF tilført endringer til interimgrunnloven av 2011. Dette ga SCAF all lovgivende makt frem til et nytt lovgivende organ hadde blitt valg og begrenset presidentens makt over militæret. Slik fratok de Mursi mye av hans makt før han hadde tiltrådt som president og sidestilte seg selv med presidentmakten (Kienle, 2012; Perry, 2016, s. 177). Rett etter valgseieren til Mursi begynte den nyvalgte presidenten å utfordre det militære organet. Han valgte å oppløse SCAF, pensjonere flere generaler og oppheve endringene til grunnloven som hadde tildelt SCAF all lovgivende makt, alt for å minimere militærets innflytelse under transisjonsprosessen. Mursis grep skulle kulminere i de kontroversielle resolusjonene han iverksatte i forbindelse med den midlertidige grunnloven av 2012. Disse tiltakene var nok medårsaker til hans undergang.

I frykt for at Egypt skulle bli styrt av en fundamentalistisk islamistisk president som tilsynelatende var på vei til å bli autoritær, ble det igjen igangsatt store demonstrasjoner. Med en ustabil konstitusjon og mye sosial uro slet Mursi med å bevare sin legitimitet som en demokratisk leder. Det kan se ut til at militæret har både benyttet seg av og muliggjort for disse politiske opptøyene å eskalere for å legitimere kuppet de skulle utføre sommeren 2013. Tamarodbevegelsen, som i stor grad var med på å dra i gang opptøyene i 2013, har i etterkant blitt knyttet til både militæret og politiet. Helt siden opprettelsen av gruppen var det klart at de støttet militæret og var imot Mursi. Men utbrytere fra gruppen har i etterkant også påstått at de har blitt brukt av det egyptiske militæret for å "bane veien" for et militært kupp (Perry, 2016, s. 183-184). Med økende konfliktnivå i landet ga militærets leder, og daværende forsvarsminister Abdel Fatah al-Sisi et ultimatum til Mursi, løse konflikten mellom regjeringen og opposisjonen, eller fratredelse innen 48 timer.⁷⁷ Mursi nektet, noe som førte til hans arrestasjon 3.juli 2013 og innsettelsen av Mansour som republikkens nye interimpresident. Militæret utførte et vellykket kupp av den første demokratisk valgte presidenten i Egypt, og dette tilsynelatende med støtte fra den egyptisk befolkningen (Perry, 2016, s. 184). Selv om Mansour var utnevnt til interimpresident, skulle det snart bli tydelig at det i realiteten var al-Sisi som satt med makten. Blant annet ble SCAF kjapt reetablert under Mansour.

⁷⁷ Abdel Fatah al-Sisi ble tildelt embetet som forsvarsminister 5. August 2012 av Mursi (Perry, 2016, s. 180).

Denne utviklingen har uten tvil medført en stagnasjon, om ikke en reversering av den demokratiske transisjonen.

Økonomi

I demokratiseringsteorier legger man vekt på at en god økonomi skaper et godt miljø for demokratisering. Høy grad av utvikling er ofte assosiert med en ”sofistikert” befolkning, det vil si en relativt stor middelklasse og en liten, og mindre desperat lav klasse som gjør opprør. En sterk middelklasse som er relativt autonom kan utøve press mot det autoritære regimet, og slik igangsette en demokratiseringsprosess (Cavatorta, 2009). Å integrere den arabiske verden i et internasjonalt økonomiske system, med oppfordringer om liberalisering, privatisering og fri konkurranse har vært med et uttalt mål med å fremme demokratiske prinsipper (Diamond, 1995). Dette gjennomføres ved å institusjonalisere og restrukturere landenes økonomi i internasjonale organer som Det internasjonale pengefondet og Verdensbanken. Disse tiltakene har også medført at landene har fått relativt store middelklasser, men likevel har demokratisering latt seg avvente.

I regionen har olje vært den store inntektskilden, og oljeinntekter kan være et hinder for demokratisering. En overflod av naturressurser legger til rette for utviklingen av det som omtales som *rentier states*, en tilstand som tilsier at regimet ikke er avhengig av å skattlegge en befolkning for å overleve.⁷⁸ Uten skattelegging krever ikke befolkningen nødvendigvis å få representasjon i regimets regjering (Bernhagen, 2009, s. 117). Et slikt økonomisk system muliggjør for autoritære regimers overlevelse fordi den regjerende eliten har anledning til å avlede politisk dissens gjennom å oppfylle essensielle behov for befolkningen. Ved etableringen av slike sosiale kontrakter beskyttes de regjerende elitene mot politisk pluralisme (Cavatorta, 2009). I Tunisia og Egypt er det relativt lite olje, men likevel blir disse landene omtalt som eksternt genererte rentier states. Begge har mottatt bistand, hatt arbeidere i oljerike land, og mottatt investeringer fra land som Saudi Arabia og De forente arabiske emirater (Noueihed & Warren, 2012, s. 27). Liberaliseringen og privatiseringsprosjektene som ble innført under Sadat og ben Ali var magneter for oljepenger.

⁷⁸ Rentier States: et teoretisk begrep på stater som baserer hele eller store deler av den nasjonale inntekten på å motta kapital for nasjonale ressurser ved å ”leie ut” til eksterne investorer (Haerpfer, Bernhagen, Inglehart, & Welzel, 2009a, s. 388). Begrepet er spesielt brukt på veldig oljerike land som Saudi Arabia, De forente arabiske emirater og Qatar.

Disse autoritære regimene har siden 1950-tallet lovet å ivareta befolkningens behov, mot at de selv får beholde absolutt maktmonopol. Men de sosiale kontraktene regimene har basert seg på har blitt undergravet av privatiseringsreformer og budsjettkutt som følge av internasjonalt press fra finansinstitusjoner (Salem, 2013).⁷⁹ Utover 2000-tallet har den sosioøkonomiske tilstanden i befolkningen sunket betraktelig slik at disse ordningene har fått mindre legitimitet (Durac, 2013). For det første har den utenlandske kapitalen i all hovedsak gått til elitegruppene rundt presidentene. Sønnen til Mubarak og svigersønnen til ben Ali, Sakher al-Materi var selv slike industrimagnater. Dette har bidratt til økende sosiale forskjeller og en opplevelse av ulik fordeling av goder. For det andre er slike rentier states-økonomier svært sensitive ovenfor lavkonjunktur. Ved dårlige tider klarer ikke regimet å møte behovet til befolkningen (Cavatorta, 2009). Da verdensmarkedet opplevde en krise i 2008 og dette gikk utover Egypt og Tunisia, mistet regimet ytterligere legitimitet.⁸⁰ Ved alvorlige finansielle kriser ser man derfor at det åpner seg opp muligheter for politisk endring.

Til tross for disse likhetene er den økonomiske situasjonen i de to landene ganske ulike. Tunisia klarte seg relativt bra etter krisen i 2008 og har hatt en relativt liten befolkning som har levd under fattigdomsgrensen. Dette har basis i at Tunisia har i forhold til Egypt en liten befolkning, samtidig som Tunisia har hatt en relativt stabil handel- og investeringspartner i EU.⁸¹ Egypt i motsetning har en enorm befolkning som lever under fattigdomsgrensen, i 2008-2009 levde mer enn 2,5 millioner egyptere på mindre enn \$1,25 om dagen (Noueihed & Warren, 2012). Samtidig som Egypt i større grad har vært avhengig av at egyptiske arbeidere har jobbet i blant annet Qatar og sendt penger tilbake til hjemlandet. Etter krisen i 2008 var det veldig mange som ble arbeidsløse, noe som reduserte inntekten til Egypt. Disse faktorene har uunngåelig skapt et vesenskilte mellom Egypt og Tunisia. Der Egypt lider av enorm fattigdom, har Tunisia etablert en stor og utdannet middelklasse.

⁷⁹ Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet har i begge land krevd at matsubsidier må kuttes for de fortsatt skulle motta lån fra institusjonene. I Tunisia i 1984. I Egypt i 1977.

⁸⁰ Det er flere årsaker til at finanskrisen gikk ut over Tunisia og Egypt. I forbindelse med rentier statenes så gikk det utover dem fordi de mottok mindre investeringer fra de oljerike landene i regionen. Spesielt for Egypt så ble egyptiske arbeidere avskjediget fra jobbene i de oljerike landene (Noueihed & Warren, 2012, s. 32-33, 40-41).

⁸¹ Befolkningen i Tunisia i 2014: 10,9 millioner mot Egypt i 2015 88,8 millioner.

Geopolittikk og internasjonale relasjoner

Tradisjonelt sett har demokratiseringsteorier basert seg på landenes egendynamikk og lagt liten vekt på den internasjonale situasjonen. Det er derimot vanskelig å gjennomføre når det kommer til landene i Nord-Afrika, på grunn av at deres geografiske plassering er sentral i verdenssystemet (Cavatorta, 2009, s. 325).⁸² Dette har bakgrunn i regionens oljeressurser, men også fordi Israel ble opprettet i denne regionen, en faktor som fremdeles er et svært betent tema. Politisk ustabilitet i den arabiske verden representerer et stort sikkerhetspolitisk problem for regionen og hele verden. Denne statusen opprettholdes av den pågående konflikten mellom Israel og Palestina. Geopolittikk og internasjonale relasjoner har derfor en påvirkning på demokratiseringsprosesser ut ifra mange av de faktorene jeg allerede har gjort rede for. Det har blitt argumentert for at selve spredningen av opprøret skjedde på bakgrunn av en oppfattelse av en felles historie mellom de arabiske landene. Antagelig har denne dominoeffekten heller en bakgrunn i landenes relativt like tilstander, sosioøkonomiske krise og politiske stagnasjon (Kienle, 2012).

Den viktigste geopolitiske faktoren er Israels tilstedeværelse. Israel-Palestina-konflikten representerer en arabisk moralsk forpliktelse, spesielt for Egypt. Tunisia har historisk sett støttet palestinernes sak. For eksempel tillot Bourguiba, om noe motvillig, at PLO fikk opprette hovedkvarteret sitt i Tunis i 1982 (Perkins, 2014, s. 174). Tunisia har også alltid lagt større vekt på forhandlinger enn på krigføring, men de har også en fordel ved den geografiske avstanden (Bishku, 2013). De har også deltatt i krig mot Israel ved kun én anledning, under Oktoberkrigen i 1973. Dette er i sterk kontrast til Egypt, som har vært både initiativ til og offer for kriger mot Israel utallige ganger. Det er en av grunnene til at det egyptiske militæret også har vokst til slike proporsjoner, i motsetning til Tunisia. Egypt har forsøkt å holde tritt med Israels militærmakt. Etter fredsavtalen i 1979 har situasjonen tatt en annen vending. Som en del av USAs "plikt" å ivareta Israel sin sikkerhet har USA, siden inngåelsen av avtalen gitt Egypt, brukt store mengder økonomisk og militær bistand for å bevare freden mellom landene (Perry, 2016, s. 140). Slik har USA vært en aktiv muliggjører for et fortsatt autoritært regime. Det er ikke bare USA som har vært med på opprettholdelsen av de autoritære regimene. EU og

⁸² Midtøsten og Nord-Afrika er en region med høye forekomster av fossilt brennstoff som den vestlige verden har i stor grad vært avhengige av. Samtidig representerer Suez-kanalen fremdeles en viktig handelsåre mellom Europa og Asia. På bakgrunn av disse faktorene har Europa og USA store økonomiske interesser i regionen, noe som også gjør regionen svært utsatt for utenlandsk innblanding.

andre vestlige land har også vært med på dette. De har hatt en passiv aksept for de autoritære lederne ved for eksempel å innlemme landene i handelsavtaler, mot at de opprettholder stabilitet i regionen (Cavatorta, 2009). Man kan derfor av mange grunner ane at det har vært av vestlig interesse å beholde de autoritære regimene.

Denne relasjonen til vesten, og hovedsakelig USA, ble utfordret da George W. Bush iverksatte sin ”krig mot terror” i 2001. En av de uttalte ambisjonene til denne kampanjen var nettopp demokratisering, men det ble langt ifra det man fikk. Det var få av de arabiske lederne som satte pris på økt amerikansk tilstedeværelse. Land som Egypt for eksempel ble anklaget av USA for å være ”for milde” mot terrorister (Rogan & Nyquist, 2011, s. 556). Med amerikanernes retorikk ”du er enten med oss, eller imot oss”, hadde de arabiske landene stort press på seg. Sanksjonering for å være imot kunne være alt fra å miste økonomisk og militær støtte, til å bli presset til regimeendring slik som i Irak. Av de grunnene valgte de også å være med USA, samtidig som de autoritære lederne var klar over sin betydning for å bevare stabiliteten i regionen. Uten dem ville islamistene komme til makten, Israels grenser være utrygge og oljeforsyningene stå i fare (Noueihed & Warren, 2012, s. 20-21). Samtidig benyttet Israel seg av denne presserende situasjonen til å slå hardt ned på den andre palestinske intifada under dekke av ”krig mot terror”, og dette med velsignelse fra USA. Disse faktorene har gjort at befolkningen i regionen har blitt mindre vennligstilte til USA og vesten, og dette var blant drivkreftene for de sosiale bevegelsene på 2000-tallet, deriblant Kifayabevegelsen. I tillegg kan man se at disse internasjonale kreftene har bidratt til islamistisk radikaliserings. Blant annet så man etter invasjonen av Irak at jihadibevegelsen blomstret opp i regionen med unge menn som reiste til Irak for å bekjempe vestens invasjon. Dette er fremdeles et problem da jihadigruppen IS har røtter fra nettopp denne bevegelsen.⁸³

⁸³ IS: Islamic State, *ad-Dawlah al-Islamiyyah*, irakisk jihadistgruppe som ble opprettet som et kalifat i 2013 (Hellestveit, 2016).

4. Avslutning

4.1 Resultater fra komparasjonen og situasjonen i etterkant av 2013

Tunisia og Egypt deler mange av de samme karakteristika. Både historisk, kulturelt, politisk, økonomisk og sosialt kan man trekke paralleller mellom landene. Samtidig ser man at det er noen ulikheter. Disse ulikhetene er de som kanskje har vært essensielle for forløpet og utfallet for revolusjonen. Hvorfor den arabiske våren fikk sitt utspring i Tunisia. Hvorfor Tunisia kjappere har fått på plass en grunnlov i etterkant av revolusjonen. Og hvorfor Tunisia i dag virker nærmere en konsolidering av en demokratisk styreform.

I teorier om sosiale bevegelser og omstridt politikk legger man gjerne vekt på at en politisk mulighetsstruktur må være tilstede for at slike sosiale fenomener skal oppstå. I autoritære land eksisterer denne mulighetsstrukturen i veldig liten grad. Derfor må sosiale bevegelser og følgende politiske endringer i denne regionene også analyseres annerledes. Storskalaprotester ble sett på som svært lite sannsynlige i land som Egypt og Tunisia fordi styrken til sikkerhetsapparatene som ville bryte ned slike protester er betraktelig større. Vi kan derimot snakke om en opplevd politisk mulighet i sammenheng med en oppfattelse av en kollektiv trussel (Beinin & Vairel, 2013, s. 9). I Tunisia og Egypt startet åpningen av disse politiske mulighetene med de sosiale bevegelsene man var vitne til på 2000-tallet, arbeiderbevegelsene i Gafsa og Mahalla al-Kubra, og opprettelsen av Kifaya. Disse bevegelsene har fungert som læringsprosesser og var til inspirasjon for de som skulle engasjere seg i 2011. De økende økonomiske forskjellene i kombinasjon med regimenes aktive undertrykkelse av all politisk opposisjon hadde medført at kostnadene ved å opponere ikke lenger var tilstrekkelige for å undertrykke befolkningene. På tidspunktet for Mohammed Bouazizis selvantennelse skulle derfor den arabiske verden være klar for å kreve rettferdighet på mulig bekostning av sin egen sikkerhet.

Bouazizis selvantennelse kan derfor ses på som en åpning av en politisk mulighet.⁸⁴ Etter denne hendelsen så man at tunisiere fra alle samfunnslag gikk ut i gatene. Da protestene brøt ut i Tunisia kom disse som en overraskelse på regimet fordi de fikk sin

⁸⁴ Sidney Tarrow argumenterer i sin bok *Power in Movement*, at dødsfall kan trigge sosiale bevegelser da det setter i gang voldsomme følelser, og bringer mennesker sammen, mennesker som kanskje ikke har annet til felles enn nettopp sorg eller sinne (Tarrow, 1994, s. 38-39).

oppblomstring ikke i etablerte sivilorganisasjoner eller islamistiske bevegelser, men hos den marginaliserte befolkningen som krevde jobber og mat.

Og det tok ikke lang tid etter revolusjonsutbruddet før sivilsamfunnsorganisasjonene skulle følge opp. UGTT og LTDH ble derfor viktige for å opprettholde og sikre revolusjonens intensjoner, også gjennom krisen landet opplevde i 2013. UGTT har beholdt sin posisjon i etterkant av revolusjonen på den venstre fløyen i politikken og har i etterkant av islamistoprøret i 2013 fungert som en styrkende faktor for venstrepolitikken og deres partier (Omri, 2015). Slik skiller Tunisia seg fra Egypt. Samkjøringen av en sekulær og humanistisk opposisjon, de veletablert og legitime sivilsamfunnsorganisasjonene, har vært grunnlaget for den tunisiske formasjonen. I Tunisia har det gjennom mange år etablert seg en opposisjonskultur som har et spesifikt innhold av humanistisk og sosial rettferd. Når det er sagt, så skal man ikke undervurdere arbeiderbevegelsen i Egypt. Den er ekstensiv og har lange røtter i det egyptiske samfunnet. Men arbeiderbevegelsen har i mindre grad arbeidet for demokratiske prinsipper, men heller motarbeidet de neolibérale omstruktureringene som startet under Sadat. De var opptatt av de sosiale kontraktene som Nasser innførte. Deres arbeiderorganisasjon ETUF har heller ikke bidratt til en demokratiserende utvikling. Denne organisasjonen har vært regimestyrt, og den egyptiske arbeiderbevegelsen har derfor i mindre grad vært organiserte under et klart og autonomt lederskap. Samtidig har Egypt kanskje hatt flere grasrotbevegelser enn Tunisia. Kifaya, The april 6.movement, We are all Khaled Said og Tamarod er noen eksempler.⁸⁵ I den forbindelse er det mulig å tenke seg at arbeiderbevegelsen og sivilsamfunnsorganisasjonene i Egypt har i mindre grad klart å mobilisere seg til en samlet opposisjon som har vært sterk nok til å presse regimene i en demokratisk retning.

Den eneste organisasjonen i Egypt som har innehatt nok makt til å ta på seg en slik oppgave har vært Det muslimske brorskap. Her skiller islamistene seg i Tunisia fra de i Egypt. Det religiøst forankrede sivilsamfunnet som i Egypt er representert ved brorskapet, har i mindre grad klart å samarbeide med de sekulære kreftene i landet. I Egypt har islamistene og de sekulære ikke klart å fremme demokratiske prinsipper sammen fordi de har vært uenige i hvordan et slikt system institusjonelt sett skal styres.

⁸⁵ Egypts menneskerettighetsorganisasjon EOHR er nesten ikke verdt å nevne som en mulig opposisjonell makt, da gruppen består kun av 2700 medlemmer (EOHR, 2008). Dette i kontrast til UGTT som har over en halv million medlemmer (ITUC, 2015).

I Tunisia derimot har Ennahda og de sekulære kreftene fått ta del i transisjonen, og de har klart å samarbeide. Dette er nok en av grunnene til at Tunisia i dag er nærmere en konsolidering av et fullverdig demokrati.

At Ennahda har hatt lettere for å samarbeide med de sekulære bevegelsene kan ha flere årsaker. Tunisia har en veldig lang sekulær tradisjon og både den franske kolonistaten og Bourguiba var svært sekulære i sin politiske tilnærming. Derfor er den tradisjonen muligens sterkere enn i andre arabiske land, slik at en endring fra det ville nok vært vanskelig å gjennomføre. Ennahda har således vært nødt til å samarbeide for å kunne ha noen politisk innflytelse. Men at de har kommet til enighet i Tunisia er mye på bakgrunn av at Ennahda har forlatt noen kjernepremisser i islamismen, deriblant sharia, og dermed akseptert det moderne liberale demokratiet. Dette har de understreket ved at de oppga statsministerembetet etter opptøyene i 2013 til en uavhengig kandidat fordi det var av nasjonal interesse (Cavatorta & Merone, 2015). Samtidig mener Ghannushi at de ikke har forlatt de viktigste prinsippene i islam, heller at Tunisia i dag er mer islamistisk enn før med verdier som rettferdighet og frihet. Tilsynelatende kan det se ut til at Ennahda har utviklet seg i en retning hvor de nå representerer et ytterpunkt mellom et liberalt demokrati og islamisme. Mens Det muslimske brorskap står midt imellom, på den ene siden omfavner ideen om et pluralistisk demokrati, og på den andre siden ønsker å bevare sin forpliktelse til den islamske stat med sharialovgivning (Cavatorta & Merone, 2015).

Nasser var også svært sekulær, men der man i Tunisia har videreført arven til Bourguiba, har den egyptiske identitet endret seg mer. Fra en egyptisk, nasjonalistisk identitet under monarkiet til en arabisk identitet under Nasser, til en økende muslimsk identitet under Sadat og videre inn på 2000-tallet. Egypternes relasjon til religiøsitet kan virke noe todelt. Det muslimske brorskap og al-Nour skulle stå igjen seirende etter valgene i Egypt. På en side er ikke dette overraskende, etter årevis med religiøs undertrykkelse kunne islamistene nå endelig være et talerør for en stor del av den egyptiske befolkning. Brorskapet utgjør også en av de største organisasjonene i Egypt, og dette gjelder ikke bare på den politiske arenaen, men også i sivilsamfunnet med en rekke av veldedighetsprosjekter. På den andre siden så man i 2013 at frykten for at Mursi var på vei til å innføre en islamistisk, autoritær stat medbrakte en politisk krise som førte til stagnasjon for den demokratiske transisjonen.

Det er mulig å tenke seg at det ligger noen fordommer knyttet til islamistene. Og et problem for demokratiseringsprosessen har vært nettopp dette, mangel på kredibilitet til de islamistiske partiene (Cavatorta, 2009, s. 336). Frykten for ekstrem islamisme er en ting, en annen sak er hvordan islamistene skal klare å etablere stabile konstitusjoner som ivaretar befolkningens rettigheter på tvers av kjønn, religion og etnisitet. Eksempelvis har ytringsfriheten vært et debattert tema i Tunisia. Ennahda har vært en uttalt forkjemper for en "beskyttelse av det hellige" og hadde i 2012 oppe et lovforslag for å forby blasfemi (McCarthy, 2015).⁸⁶ Dette ble avslått av den sekulære opposisjonen fordi det ville innskrenket individets frihet. Dette eksempelet viser at islam i sin politiske form fremdeles har et behov for å reformeres, da det representeres noen dogmer som ikke er compatible med demokratiet.

Begge landene fulgte det samme mønsteret ved en demokratisk transisjon; økende pluralisme, lovfesting av ny grunnlov og avholdelse av demokratiske valg. Denne transisjonene skjedde også i relativt like politiske miljøer, med en polarisering mellom islamister og sekulære parter. Men i etterkant av den politiske krisen i 2013 ser vi derimot at landene har gått i to vidt forskjellige retninger. Den sikkerhetspolitiske situasjonen i 2013 kunne blitt benyttet av militæret i begge landene til å legitimere en eventuell intervensjon. I Tunisia valgte de likevel å la være, og krisen ble dermed løst gjennom forhandlinger (Nassif, 2015). Og der Ennahda i dag sitter med representanter i det tunisiske parlamentet, har brorskapet etter et militært kupp blitt kraftig undertrykket (Perry, 2016, s. 187).⁸⁷ Dette peker igjen på en av de vesentlige forskjellene mellom landene. I Tunisia har Ennahda blitt akseptert som et legitimt politisk parti som har klart å samarbeide med de sekulære partiene. I Egypt har transisjonen vært preget av de to største aktørene i landet, nemlig brorskapet og den militære institusjonen. Slik kan man se at i Tunisia har man i større grad klart å skifte ut aktørene fra det autoritære regimet, ingen forbundet med ben Ali har beholdt sine posisjoner. I Egypt har viktige politiske aktører som SCAF beholdt sin posisjon. Militærets intervensjon kan se ut til å ha ført til en stagnasjon for Egypts transisjon til et pluralistisk demokrati. Faktisk kan det se ut til

⁸⁶ Ennahda forsvarte lovforslaget med at en begrensning i ytringsfrihet ville oppmuntre til toleranse, forhindre sosial splittelse og ivareta sosial orden (McCarthy, 2015). Lovforslaget kom som en reaksjon på en kunstutstilling som hadde vært "provoserende" mot muslimske verdier.

⁸⁷ Ved det tunisiske valget i 2014 vant det sekulære partiet Nidaa Tounes med 38% av setene i parlamentet, og Ennahda fikk 31%. Partiene inngår derfor i dag i en koalisjonsregjering. (Szmolka, 2015)

at Egypt er på vei inn i et nytt autoritært system, siden al-Sisi vant presidentvalget i 2015 med overveldende 96.1% av stemmene (Perry, 2016, s. 187).

Og mye tyder på al-Sisis presidentskap er en tilbakegang til et autoritært regime. En ting er undertrykkelsen av brorskapet, en annen er å utvide undertrykkelsen til den sekulære opposisjonen.⁸⁸ The April 6.Movement har under al-Sisi blitt stemplet som en terroristorganisasjon, og flere av de politiske aktivistene som var aktive i 2011 har blitt fengslet. I tillegg har al-Sisis regime, gjennom ETUF, gjeninnført forbudet for arbeiderstreiker (Galal, 2015; Perry, 2016, s. 187-188). På mange måter kan det virke som om vi er vitne til etableringen av et konsensusdiktatur i Egypt.⁸⁹ Ved hans maktovertagelse roet demonstrasjonene seg betraktelig, noe som har ført til at befolkningen har tiltro til at han kan etablere stabilitet i landet. Al-Sisi sanker også stor støtte blant elitene i militæret, og militæret som institusjon sanker igjen stor støtte i befolkningen. Samtidig finnes det ikke lenger rom for politisk opposisjon i Egypt.

Samtidig er kanskje det mest presserende problemet for al-Sisi, og Tunisia, regimes dårlige økonomiske forfatning. De sosiale problemene som utløste revolusjonene i 2011 har fremdeles ikke blitt tatt hånd om. Spørsmålet har vært hvordan de privatiserte industriene og liberaliserte markedet skal omformes fra et korrump, nepotistisk system til et demokratisk system. En rekke tiltak har blitt utformet for å bistå landene i demokratiseringsprosessen, deriblant Deauville-partnerskapet, men resultatene av en slik bistand har uteblitt.⁹⁰ I stedet har økonomien forverret seg i begge landene. Presidentene i både Tunisia og Egypt har kommet med lovnader om opprettelse av arbeidsplasser, al-Sisi har selv igangsatt store bygningsprosjekter og lovet én million arbeidsplasser (Kilbride, 2016; Young, 2016). Foreløpig har ikke lovnadene blitt

⁸⁸ Undertrykkelsen av brorskapet har vært ekstensivt. Flere av lederne har etter al-Sisis overtagelse blitt arrestert, og anklaget for å ha organisert en massedemonstrasjon. Demonstrasjonen i Rabaa i 2013 ledet til en massakre av sivile egyptere. Man snakker om at antall døde ligger mellom 817 og 1000 personer. I tillegg har alle organisasjoner som har vært tilknyttet brorskapet blitt forbydd, dette gjelder også veldedige organisasjoner. (Perry, 2016, s. 187)

⁸⁹ Konsensusdiktatur: eller *Zustimmungsdiktatur*, et begrep som i forskning er knyttet til Hitlers styresett, og nazistpartiets interaksjon med den tyske befolkningen. Hvordan den tyske befolkningen aktivt var med på å legitimere regimet. Rolf Hobson er blant de som benytter det i sin bok for å forklare hvordan Hitler, til tross for en diktatorisk styrestil, høstet stor støtte i befolkningen (Hobson, 2015, s. 383)

⁹⁰ Deauville partnerskapet er utformet av G8 landene, pluss store industrinasjoner i regionen; Saudi Arabia, Tyrkia og Qatar. Partnerskapet har et uttalt mål om å bistå landene med stabilisering, opprettelse av jobber, skape et deltakende og transparent politisk miljø, og øke integrasjonen av landene inn i økonomiske samarbeid med G8 landene (Salamey, 2015).

gjennomført, en situasjon som er svært lite heldig for de nyetablerte regimeene. Samtidig sliter Tunisia med de økonomiske belastningene krisen i Libya har påført dem. Det er flere aspekter som er problematiske i den forbindelse, landene hadde før 2011 mye handel seg imellom, blant annet olje som Tunisia er avhengige av; libyanere har tidligere utgjort en substansiell andel av Tunisias turistnæring og i tillegg har en strøm av libyanske krigsflyktninger tatt veien til Tunisia. Slik er også den geopolitiske situasjonen til Tunisia i dag verre enn det den var før revolusjonen. Sikkerhetspolitisk utgjør Libya en stor utfordring for det nyetablerte regimet i Tunisia. Det hevdes blant annet at tre terrorangrep som ble utført i Tunisia i 2015 kan spores tilbake til militante islamister i Libya (Kausch, 2015). Trusselen fra Libya har også skapt problemer for Tunisia i transisjonen. Landet har utformet en antiterrorlov som anses av mange for å være for streng. En side er at antatte terrorister kan bli straffet med dødsstraff, en annen side er at loven gir en utvidet makt til landets sikkerhetsapparat som kan holde mistenkte i varetekt i 15 dager uten kontakt med advokat (HRW, 2015).

Den geopolitiske situasjonen til Egypt er noe annerledes. I etterkant av al-Sisis kupp frøs USA all militærbistand til landet som en reaksjon på kuppet av en demokratisk valgt president. Dette varte riktignok ikke lenge. Bistanden ble igangsatt igjen allerede i 2015 (Perry, 2016, s. 191). Selv om Mursis regjering ikke gjorde noe for å sette fredsavtalen til Israel i fare, var det likevel en amerikansk frykt for at en brorskaps-regjering kunne forårsaket uroligheter i regionen. Slik kan al-Sisis kupp ha vært en velsignelse for amerikanerne og Israel. Samtidig kan det virke som om USAs andre allierte i regionen, Saudi Arabia også støtter al-Sisi.⁹¹ Saudi Arabia var tidlig ute etter kuppet med å love det nye regimet store bistandsbeløp. Sammen med de andre gulf-monarkiene har det vært snakk om bistandsbeløp mellom 12 og 42 milliarder dollar (Elashmawy, 2013; Perry, 2016, s. 188). Men til tross for denne bistanden har fremdeles ikke den egyptiske regjeringen klart å implementere reformer for å ivareta befolkningens behov, nemlig å skaffe arbeidsplasser.

⁹¹ En teori på hvorfor Saudi Arabia støtter al-Sisi er fordi de historisk sett har vært imot brorskapet, da brorskapet har vært imot monarkiske styresett. Brorskapet har gjennom mange års virksomhet hatt økende innflytelse i land som Palestina, Syria, Tunisia, Marokko og tidligere i Tyrkia og Qatar. Frykten for at disse brorskaps-islamistene skulle rokke ved Saudi Arabias innflytelse førte til at landet var en stor støttespiller for al-Sisi under kuppet (Salamey, 2015). De egyptiske salafistene er således også blitt støttespiller av al-Sisi, da Saudi Arabias wahhabisme regnes som en gren under salafismen.

4.2 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg prøvd å besvare spørsmålet om Tunisia har hatt andre forutsetninger enn Egypt til å være nærmere en demokratisk utvikling i etterkant av den arabiske våren. Dette har jeg prøvd å svare på gjennom å se på de to landenes historie, gjennom å se på teorier rundt demokratisering, for så å gjennomføre en komparasjon av ulike kategorier som jeg mener er sentrale for å forstå den ulike utviklingen. Ut ifra dette arbeidet mener jeg at Tunisia har hatt bedre forutsetninger for å igangsette en demokratisk transisjon enn det Egypt har hatt. Demonstrantene i Tunisia og Egypt hadde de samme idealene, de samme forhåpningene når de gikk ut i gatene i 2011, men de sto opp imot ulike motstandere og opererte innenfor ulike kontekster. Om revolusjonen i Tunisia har vært en suksess gjenstår å se. Når en revolusjon forekommer kan det ta tiår før man ser de endelige resultatene. Riktignok er det mer sannsynlig at et autoritært regime blir skiftet ut med et demokratisk styre hvis landet tidligere har hatt erfaringer med demokrati. Landets politiske tradisjon er således viktig for å kunne si noe om landets utgangspunkt for å etablere et demokrati (Morlino, 2011, s. 15). Selv om demokratiet har latt seg avvente i Tunisia, har landet likevel opp gjennom historien etablert noen prinsipper som er viktige for en demokratiseringsutvikling.

-Deres lange historie med politisk aktivisme som har skapt et resistent sivilsamfunn.

-En utdannet befolkning.

-Etableringen av et progressivt lovverk med tanke på likestilling.⁹²

-Et nøytralt og passivt militære.

-Og en pragmatisk islamistbevegelse som i etterkant av revolusjonen har klart å forholde seg til landets sekulære tradisjoner.

Alle prinsippene er med på å skape et godt grunnlag for demokratidannelsen. På bakgrunn av dette mener jeg også at teoridannelse rundt demokratisering i Midtøsten og Nord-Afrika trengs bearbeiding. Man kan ikke lenger basere teoriene sine på at sivilsamfunnet i den arabiske verden er passive, eller at islam i seg selv er inkompatibelt med demokratiet. Disse teoriene er overgeneraliserte, og jeg mener på bakgrunn av min analyse at det ligger andre komplekse årsaksforklaringer bak hvorfor det er mangel på demokratisering i regionen.

⁹² Med progressivt lovverk sikter jeg til loven som kalles Personal Status Code som Bourguiba i sin tid innførte.

Tunisia har uten tvil fremdeles store utfordringer. Et demokrati må innebære politisk forutsigbarhet, det må ha gode institusjoner for å bekjempe korrupsjon, og det må garantere individets rettigheter og friheter. Rettigheter og frihet må garanteres gjennom blant annet å utøve demokratisk kontroll over sikkerhetsstyrkene, noe som er spesielt utfordrende med tanken på konfliktnivået verden står ovenfor i dag.

Egypt står ovenfor enda større utfordringer. Der det virker som om Tunisia med årene har etablert noen demokratiske grunnstener, virker det som om Egypt i har mindre grad gjort dette. Med en arbeiderorganisasjon som har vært kontrollert av regimet har befolkningen manglet en institusjonalisert form for å bedrive opposisjonell politikk. I tillegg ser man at selv om Nasser, i likhet med Bourguiba, var en uttalt forkjemper for likestilling ble det aldri innført et regelverk i Egypt som kan sammenlignes med det som ble opprettet i Tunisia. Og med et historisk bipolar samfunn, med islamistene på den ene siden og militæret på den andre, har det vært få anledninger for disse institusjonene å etablere demokratiske metoder. Derfor sliter også dagens regime med å utøve den respekten enkeltindividet burde inneha i et demokrati. I sin tid fikk Qutb innflytelse på radikal islamisme på bakgrunn av undertrykkelse fra en autoritære leder. Undertrykkelsen han uttrykte i sine tekster var noe islamister i hele regionen kjente seg igjen i. Dessverre er det en sannsynlighet for at dette kan overføres til dagens Egypt, hvor brorskapet har blitt ytterligere undertrykt og er nå utestengt fra det politiske livet. Dette kan i ytterste konsekvens føre til en økt radikalisering av unge egyptere.

Samtidig sliter styresmaktene i Egypt med å realisere revolusjonens motiver. For eksempel er politivold og korrupsjon fremdeles utbredte problemer i landet. Dette tyder på at al-Sisi sliter med å etablere stabile institusjoner som skal motarbeide slike udemokratiske praksiser. Økonomien er således bare med på å forverre situasjonen. Fremdeles lider store deler av den egyptiske befolkningen av arbeidsløshet. Da unge arabere gikk ut i gatene i 2011, var det i frustrasjonen over å være arbeidsløse og ute av stand til å brødfø seg selv og sine familier. Spørsmålet om hva fremtiden bringer i Egypt vil være avhengig av om al-Sisi faktisk har etablert et konsensusdiktatur, og landet derfor vil forbli autoritært. Eller om den unge, arbeidsløse generasjonen trigger en ny revolusjon hvis ikke styresmaktene innfrir deres behov for brød, frihet, rettferdighet og verdighet.

Det mest utfordrende for landene på dette tidspunktet er derfor å iverksette reformer på det politiske, økonomiske og på sikkerhetsfeltet samtidig. Demokratiske institusjoner må settes opp og iverksettes. Et felles grunnlag må legges, et grunnlag som baserer seg på politisk og rettslig likhet. Samtidig må varige løsninger komme på plass for folket: hvordan etablere stabile samfunn som eliminerer de faktorene som forårsaket opprørene i 2011? En ting er i hvert fall sikkert, og det er at hele den arabiske verdenen endret seg med revolusjonene. Om vi ikke kan snakke om en fremtid med fullverdige demokratier, så kan vi snakke om en region som har fått en økt selvbevissthet. En region hvor politiske rettigheter og menneskerettigheter har fått en ny tyngde. Den ”arabiske eksepsjonalismen”, som har vært et uløst problem i demokratiseringsteoriene, handler også om mangelen på verdighet og anerkjennelse. Dette forholdet gjenspeiles i landenes lange, komplekse historiske opplevelse av nettopp denne mangelen. Den arabiske våren representerer derfor innledningen til en ny tid i regionen.

Litteraturliste

- Adwan, S., Bar-On, D., Naveh, E., & PRIME. (2012). *Side by side, Parallel histories of Israel-Palestine*. New York: The New Press.
- Alexander, A. (2010). Leadership and collective action in the Egyptian trade unions. *Work, Employment & Society*, 24(2), 241-259.
- Alexander, C. (1997). Back from the Democratic Brink: Authoritarianism and Civil Society in Tunisia. *Middle East Report*(205), 34-38.
- Andersen, M. C. (2012). French Settlers, Familial Suffrage, and Citizenship in 1920s Tunisia. *Journal of Family History*, 37(2), 213-231.
- Bangstad, S. (2014). *Salafisme*. Hentet 02.04.2016
- Bassiouni, M. (2011). *Reforming Egypt's State-Led Trade Union: A Cautionary Tale*. Hentet 18.03.2016, fra <http://english.al-akhbar.com/node/739>
- Beinin, J. (2009). Workers' Protest in Egypt: Neo-liberalism and Class Struggle in 21st Century. *Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 8(4), 449-454. doi: 10.1080/14742830903234320
- Beinin, J. (2011). Working-class revolutions? *The Nation*, 293(11), 25.
- Beinin, J. (2012). Egyptian workers and January 25th: a social movement in historical context.(Report). *Social Research*, 79(2), 323.
- Beinin, J., & Duboc, M. (2013). A Worker's Social Movement on the Margin of the Global Neoliberal Order, Egypt 2004-2012. I J. Beinin & F. Vairel (Red.), *Social Movements, mobilization, and contestation in the Middle East and North Africa* (2. utg.). Stanford, California: Stanford Univeristy Press.
- Beinin, J., & Lockman, Z. (1987). *Workers on the Nile: Nationalism, Communism, Islam , and the Egyptian Working Class, 1882-1954*. Princeton: Princeton University Press.
- Beinin, J., & Vairel, F. (2013). *Social movements, mobilization, and contestation in the Middle East and North Africa* (2. utg.). Stanford, California: Stanford University Press.
- Berg-Schlosser, D. (2009). Long Waves and Conjunctures of Democratization. I C. W. Haerpfer, P. Bernhagen, R. Inglehart & C. Welzel (Red.), *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.
- Bernhagen, P. (2009). Democracy, business, and the Economy. I C. W. Haerpfer, P. Bernhagen, R. Inglehart & C. Welzel (Red.), *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.

Bishku, M. B. (2013). Is it an Arab Spring or business as usual? Recent changes in the Arab world in historical context. *Journal of Third World Studies*, 30(1).

Butenschøn, N. A. (2008). *Midtøsten : imperiefall, statsutvikling, kriger*. Oslo: Universitetsforlaget.

Cavatorta, F. (2009). The Middle East and North Africa. I C. W. Haerpfer, P. Bernhagen, R. Inglehart & C. Welzel (Red.), *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.

Cavatorta, F., & Merone, F. (2015). Post-Islamism, ideological evolution and 'la tunisianité' of the Tunisian Islamist party al-Nahda. *Journal of Political Ideologies*, 20(1), 27-42.

Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social Movements: An introduction*. Oxford, Malden: Blackwell.

Diamond, L. (1995). *Promoting Democracy in the 1990s: Actors and Instruments, Issues and Imperatives*. New York: Carnegie Corporation.

Durac, V. (2013). Protest movements and political change: an analysis of the 'Arab uprisings' of 2011. *Journal of Contemporary African Studies*, 31(2), 175-193.

El Bernoussi, Z. (2015). The postcolonial politics of dignity: From the 1956 Suez nationalization to the 2011 Revolution in Egypt. 30(4), 367-382.

El-Bendary, M. (2013). *Egyptian Revolution: Between Hope and Despair, Mubarak to Morsi*. New York: New York : Algora Publishing.

Elashmawy, S. (2013). *Between Support & Discord: Gulf-Egypt relations after June 30*. Hentet 16.03.2016, fra http://muftah.org/between-support-and-discord-the-complexity-of-gulf-egypt-relations-after-june-30/#.VweW2GN_CgQ

Ellingsæter, A. L. (2010). Stat,familie,marked: Hvorfor og hvordan sammenligne velferdsstater? I D. Album, M. N. Hansen & K. Widerberg (Red.), *Metodene våre: eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning* (s. 322 s. : ill.). Oslo: Universitetsforlaget.

EOHR. (2008). *About EOHR*. Hentet 05.04.2016, fra <http://en.eohr.org/about/>

Farahat, C. (2011). Egypt's Islamist shadow: Middle Eastern upheavals. *Middle East Quarterly*, 18(3), 19.

Fish, M. S., & Wittenberg, J. (2009). Failed Democratization. I C. W. Haerpfer, P. Bernhagen, R. Inglehart & C. Welzel (Red.), *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.

- Galal, R. (2015, 06.04.2016). *Egypt outlaws workers' right to strike*. Hentet 10.03.2016, fra <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/egypt-court-ruling-strike-right-sharia-law-sisi-badawi-labor.html#>
- Glain, S. (2005). Pyramid of Hope; Once the model for Arab socialism, Egypt now has the region's most optimistic capitalists. *Newsweek International*, 44.
- Goldstone, J. (2014). *Revolutions: A very short introduction* Oxford: Oxford University Press.
- Groth, B. (2015). *Halakha*. Hentet 24.04.2016, fra <https://snl.no/halakha>
- Gutner, T. (2002). The political economy of food subsidy reform: the case of Egypt. *Food Policy*, 27(5), 455-476.
- Gül, S. (2010). Method and Practice in Comparative History (Karşılaştırmalı Tarihte Metot ve Uygulama). *Karadeniz Araştırmaları*, 7(26), 143-158.
- Haerpfer, C. W., Bernhagen, P., Inglehart, R., & Welzel, C. (2009a). *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.
- Haerpfer, C. W., Bernhagen, P., Inglehart, R., & Welzel, C. (2009b). Introduction. I C. W. Haerpfer, P. Bernhagen, R. Inglehart & C. Welzel (Red.), *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.
- Halperin, S. (2005). The post-cold war political topography of the Middle East: prospects for democracy. *Third World Quarterly*, 26(7), 1135-1156.
- Hariri, J. G. (2012). The Autocratic Legacy of Early Statehood. *American Political Science Review*, 106(3), 471-494.
- Hartshorn, I. (2014). *Labor in the Arab Uprisings: Three years on*. Hentet 07.03.2016, fra <http://muftah.org/labor-arab-uprisings-three-years/#.Vt1r3cdZ6gR>
- Hassan, H. A. (2011). Civil Society in Egypt under the Mubarak Regime. *Afro Asian Journal of Social Sciences*, 2(2).
- Hazbun, W. (1994). Rethinking anti-colonial movements and the political economy of decolonization: The case of Tunisia. [Article]. *Arab Studies Quarterly*, 16(1), 77.
- Hellestveit, C. (2016). Den Islamske Stat (IS) - Forankring, Virkemidler og Ideologi. I Ø. Sørensen, B. Hagtvæt & N. Brandal (Red.), *Islamisme*. Oslo: Dreyers Forlag.

- Hellyer, H. A. (2012). *The Battle For al-Azhar*. Hentet 24.03.2016, fra http://foreignpolicy.com/2012/08/02/the-battle-for-al-azhar/?wp_login_redirect=0
- Hobson, R. (2015). *Europeisk politisk historie : 1750-1950*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Hodgetts, D., & Chamerlain, K. (2014). Analysing News Media. I U. Flick, K. Metzler & W. Scott (Red.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis*. London, England: SAGE.
- HRW. (2015). *Tunisia: Counterterror Law Endangers Rights*. Hentet 03.04.2016, fra <https://www.hrw.org/news/2015/07/31/tunisia-counterterror-law-endangers-rights>
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. London: Simon & Schuster.
- ITUC. (2015). *List of affiliated organizations*. Hentet 05.04.2016, fra http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/list_of_affiliates_15th_gc.pdf
- Kandil, H. K. (2012). *Power Triangle: Military, Security, and Politics in the Shaping of the Egyptian, Iranian, and Turkish Regimes*. UCLA, University of California.
- Kausch, K. (2015). *Tunisia's Libya problem*. Hentet 04.04.2016, fra <http://fride.org/download/PB%20ingles%20214%20ok%201.pdf>
- Kienle, E. (2012). Egypt without Mubarak, Tunisia after Bin Ali: theory, history and the 'Arab Spring'. *Economy and Society*, 41(4), 532-557.
- Kilbride, E. (2016). *Five Years After Bouazizi, Young Unemployed Tunisians Take to the Streets*. Hentet 21.03.2016, fra http://muftah.org/tunisian/#.VwACvmN_CgQ
- Kisaichi, M. (Red.). (2006). *Popular Movements and Democratization in the Islamic World*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Kjeldstadli, K. (1992). *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kohn, M. L. (1987). Cross-National Research as an Analytic Strategy: American Sociological Association, 1987 Presidential Address. *American Sociological Review*, 52(6), 713-731.
- Kudlenko, A. (2015). From Colour Revolutions to the Arab Spring: The Role of Civil Society in Democracy Building and Transition Processes. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 23(2-3), 167-179.
- Leerand, D. (2009). *Den Arabiske Liga*. Hentet 24.04.2016

- Leerand, D. (2013). *Baath-partiet*. Hentet 13.03.2016, fra <https://snl.no/Baath-partiet>
- Leerand, D. (2015). *Eretz Israel*. Hentet 05.04.2016, fra [https://snl.no/Eretz Israel](https://snl.no/Eretz_Israel)
- Letki, N. (2009). Social capital and civil society. I C. W. Haerpfer, P. Bernhagen, R. Inglehart & C. Welzel (Red.), *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.
- Lim, M. (2012). Clicks, Cabs, and Coffee Houses: Social Media and Oppositional Movements in Egypt, 2004–2011. *Journal of Communication*, 62(2), 231-248.
- Litvin, M. (2011). Egypt's Uzbek Mirror: Muḥammad al-Mansī Qandīl's Post-Soviet Islamic Humanism. *Journal of Arabic Literature*, 42(2-3), 101-119.
- Lunde, D. (2015). *If you want to know whether Islam & Democracy are compatible, look to Egypt & Tunisia*. Hentet 19.03.2016, fra http://muftah.org/islam-democracy-egypt-tunisia/#.VvOzSGNZ4_U
- McCarthy, R. (2015). Protecting the Sacred: Tunisia's Islamist Movement Ennahdha and the Challenge of Free Speech. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 42(4), 447-464.
- Moore, C. H. (1962). The Neo-Destour Party of Tunisia: A Structure for Democracy? *World Politics*, 14(3), 461-482.
- Morlino, L. (2011). *Changes for democracy : actors, structures, processes*. Oxford: Oxford University Press
- Moumneh, R. (2010). *The Price of Independence. Silencing Labor and Student Unions in Tunisia*: Human Rights Watch
- Møller, J. (2015). *Statsdannelse, regimeforandring og økonomisk udvikling* (2. utg.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Møller, J., & Skaaning, S.-E. (2013). *Democracy and Democratization in Comparativ Perspectiv*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Nassif, H. B. (2015). Generals and autocrats: how coup-proofing predetermined the military elite's behavior in the Arab Spring. *Political Science Quarterly*, 130(2), 245.
- Noueihed, L., & Warren, A. (2012). *The Battle for the Arab Spring: Revolution, Counter-Revolution and the Making of a New Era*. New Haven & London: Yale University Press.
- O'Brien, T. (2014). The primacy of political security: contentious politics and insecurity in the Tunisian revolution. *Democratization*, 1-21.

- Omri, M.-S. (2015). No ordinary union:UGTT and the Tunisian path to revolution and transition. *Workers of the world*, 1(7).
- Pace, M. (2008). A Tale of Two Egypts: Profile. *Mediterranean Politics*, 13(3), 439-444.
- Pachon, A. (2014). Loyalty and Defection: Misunderstanding Civil-Military Relations in Tunisia During the 'Arab Spring'. *Journal of Strategic Studies*, 37(4), 508-531.
- Patel, I., & Belghith, S. (2013). *Leagues for the Protection of the Tunisian Revolution*. Hentet 10.03.2016, fra <https://www.opendemocracy.net/ian-patel-safa-belghith/leagues-for-protection-of-tunisian-revolution>
- Perkins, K. (2014). *A history of modern Tunisia* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Perry, G. (2016). *The History of Egypt* (2. utg.). Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Plaetzer, N. (2014). Civil society as domestication: Egyptian and Tunisian uprisings beyond liberal transitology.(Andrew Wellington Cordier Essay). *Journal of International Affairs*, 68(1), 255.
- Rogan, E. L., & Nyquist, G. (2011). *Araberne: historien om det arabiske folk*. Oslo: Gyldendal.
- Said, E. W. (2003). *Orientalism, Western Conceptions of the Orient*. London: Penguin Books.
- Salamey, I. (2015). Post-Arab Spring: changes and challenges. *Third World Quarterly*, 36(1), 111-129.
- Salem, S. (2013). *Theories of Democratic Transition: the Case of Egypt*. Hentet 02.04.2016, fra <http://muftah.org/scholarship-on-democratic-transition-the-case-of-egypt/#.Vt2posdZ4 V>
- Schreier, M. (2014). Qualitative Content Analysis. I U. Flick, K. Metzler & W. Scott (Red.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis*. London, England: SAGE.
- Sissons, M. (2005). *Egypt: Margins of Repression. State Limits on Nongovernmental Organization Activism*: Human Rights Watch.
- Steiman, D. (2012). *Military Decision-Making during the Arab Spring*. Hentet 21.03.2016, fra http://muftah.org/military-decision-making-during-the-arab-spring/#_edn5
- Szmolka, I. (2014). Theoretical Framework and Models of Political Change Processes in Arab Regimes. *IEmed Mediterranean Yearbook* 23-30.

- Szmolka, I. (2015). Exclusionary and Non-Consensual transitions versus Inclusive and Consensual Democratizations: The Cases of Egypt and Tunisia *Arab Studies Quarterly*, 37(1), 73-95.
- Tarrow, S. (1994). *Power in movement : social movements, collective action and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C., & Tarrow, S. (2015). *Contentious politics* (2. utg.). New York: Oxford University Press.
- Townson, D. (2001). *Dictionary of Modern History : 1789-1945* (2. utg.). London: Penguin Books.
- Utvik, B. O. (2011). *Islamismen*. Oslo: Unipub.
- Vogt, K. (2014). *Panislamisme*. Hentet 13.04.2016
- Vogt, K. (2016). *Sharia*. Hentet 24.04.2016, fra <https://snl.no/sharia>
- Welzel, C. (2009). Theories of democratization. I C. W. Haerpfer, P. Bernhagen, R. Inglehart & C. Welzel (Red.), *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.
- Young, G. (2016). *The many Challenges and Opportunities of Development in Sisi's Egypt*. Hentet 05.04.2016, fra http://muftah.org/the-many-challenges-and-opportunities-of-development-in-sisi-egypt/#.VwVMaWN_CgQ

Antall ord (ekskludert innholdsfortegnelse og litteraturliste): 32096